

Diplomová práce

Vyjadřování pohybu pomocí slovesa jít v češtině

Studijní program:

N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2.
stupeň základních škol

Studijní obory:

Anglický jazyk
Český jazyk a literatura

Autor práce:

Bc. Šárka Petrovičová

Vedoucí práce:

Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Liberec 2024

Zadání diplomové práce

Vyjadřování pohybu pomocí slovesa jít v češtině

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Šárka Petrovičová
<i>Osobní číslo:</i>	P22000849
<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Anglický jazyk Český jazyk a literatura
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra českého jazyka a literatury
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl: Popsat gramatikalizační a frazeologizační tendence v užívání slovesa *jít* v současné češtině na základě analýzy standardizovaných příruček, analýzy dat excerpovaných z reprezentativního korpusu Českého národního korpusu a analýzy výsledků dotazníkového šetření mezi žáky ZŠ/SS.

1. Studium odborné literatury a vymezení základních pojmů.
2. Excerpce dat z Českého národního korpusu.
3. Sestavení reprezentativního vzorku užití slovesa *jít*.
4. Dotazníkové šetření mezi žáky ZŠ/SS.
5. Frekvenční a kolokační analýza dat.
6. Komparace a analýza získaných dat.
7. Interpretace a formulace závěrů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce: tištěná/elektronická

Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

Doporučená literatura

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné*. Praha: LEDA, 2009. 1248 s.

ČERMÁK, František, KŘEN, Michal a kol. *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: NLN, 2004. 595 s.

KOPEČNÝ, František. *Základy české skladby*. Praha: SPN, 1958. 335 s.

KROUPOVÁ, Libuše, FILIPEC, Josef a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost : s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2005.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. Concepts of space, time, and motion in contemporary Czech. In: *Studie z aplikované lingvistiky*. Special issue, 2020. S. 29–47. Dostupné z:

<http://hdl.handle.net/20.500.11956/124233>

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Vybraná slovesa pohybu v češtině : Studie z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2010. 124 s.

ŠKODOVÁ, Svatava. *Pseudokoordinace v syntaxi češtiny*. Liberec: Bor, 2009. 155 s.

ŠKODOVÁ, Svatava. Sloveso jít ve funkci složky analytického predikátu. In: ULIČNÝ, Oldřich (ed.).

Struktura v jazyce, jazyk v komunikaci. Liberec: Technická univerzita, 2017. S. 41–51. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/320584065_Sloveso_jit_ve_funkci_slozky_analytickeho_predikatu

ŠKODOVÁ, Svatava. The verb jít as a representative of a motion event in space in texts by non-native speakers of Czech. In: *Studie z aplikované lingvistiky*. Special issue, 2020. S. 88–111. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/124236>

Databáze

Český národní korpus (<https://www.korpus.cz>)

Nový encyklopedický slovník češtiny (<https://www.czechency.org>)

Vallex 4.5 (<https://ufal.mff.cuni.cz/vallex/4.5/about.html>)

Vedoucí práce:

Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
garant studijního programu

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Největší díky náleží vedoucí práce, Mgr. Svatavě Škodové, Ph.D., která se svým západem přičinila na vzniku této práce. Děkuji za nabídnutí tématu pro výzkum, za pozitivní přístup při konzultacích a za nehynoucí odbornou i emocionální podporu. Děkuji také za ujištění, že o jednom slovesu skutečně *jde* napsat nejednu odbornou publikaci – budiž toho tato diplomová práce důkazem. Další díky náleží mé rodině a přátelům, kteří byli ochotni se mnou o tomto tématu diskutovat a statečně přestáli upozorňování na užívání slovesa *jít* v proudu sdílené komunikace. Bez neustálého upozorňování na sloveso *jít* by to prostě *nešlo* („modálně, nikoliv pohybově“). Děkuji také poradně ČNK, jejíž členové mi poradili s pokročilým dotazem pro korpusový výzkum.

Anotace

Předmětem výzkumu diplomové práce je proměňující se povaha slovesa *jít* v současné češtině. V živém jazyce lze snadno vypozaovat rozrůzněnost významů i funkcí slovesa *jít*, důkladný teoretický popis mnohých faktorů ovšem chybí. V diplomové práci je nahlíženo na sloveso *jít* dvojím způsobem. Předně je sloveso *jít* analyzováno v teoretických příručkách (slovnících, mluvnicích), v nichž je respektován jeho lexikální význam coby slovesa pohybu. Sloveso *jít* v základním, tj. pohybovém významu nazýváme *prototypickým jít*. Druhým principem je výzkum potenciálu slovesa *jít* v rámci teorie gramatikalizace. Zvláštní pozornost je věnována slovesům částečně gramatikalizovaným, tzv. slovesům pomocným (modálním a fázovým), jejichž významům a funkcím se sloveso *jít* v úzu přibližuje. Hypotéza je ověřována skrze korpusový výzkum formálních a sémantických charakteristik slovesa *jít* ve funkci složky analytického predikátu v publicistických textech korpusu SYN2020 Českého národního korpusu. Výsledkem výzkumu je popis míry gramatikalizace slovesa *jít* v současné češtině a typů konstrukcí, v nichž sloveso *jít* nabývá významů sloves modálních a fázových. Poznatky z korpusové analýzy jsou dále aplikovány v sadě jazykových cvičení pro výuku Českého jazyka a literatury na druhém stupni základní školy. Práce navazuje na dosavadní výzkum v poli gramatikalizace slovesa *jít* a přispívá k aktualizaci teoretického chápání slovesa *jít* v současné češtině.

Klíčová slova

sloveso *jít*, analytický predikát, pomocná slovesa, modální slovesa, fázová slovesa, gramatikalizace, korpus, Český národní korpus

Annotation

The object of research in the diploma thesis is the changing nature of the verb “jít” (to go) in contemporary Czech. In live language, one can easily spot the variable meanings and functions of the verb “jít”; however, thorough theoretical description of many factors is missing. In the diploma thesis, the verb “jít” is analysed in two ways. Firstly, the verb “jít” is analysed from the point of view of lexicography tradition. In dictionaries and contemporary grammatical manuals, the basic lexical meaning of the verb “jít” is *motion (movement from place A to place B, usually on foot)*. In this thesis, the verb “jít” carrying the meaning of motion is called “prototypické jít” (prototypical go). Secondly, the verb “jít” is analysed in terms of the theory of grammaticalization. Particular attention is paid to auxiliars (modal and phase verbs), since they are verbs partially grammaticalized, as the verb “jít” grows close in meaning as well as function to them. The research and the results in the thesis are based on the corpus analysis of formal and semantic aspects of the verb “jít” in analytic predicate in journalistic texts in corpus SYN2020 of Czech National Corpus. The thesis’ outcome is the description of the grammaticalization level of the verb “jít” as well as depiction of types of syntactical constructions with grammaticalized verb “jít”. Finally, the results are applied to a set of language exercises for learners of Czech at lower-secondary schools. The diploma thesis extends previous studies on the grammaticalization of the verb “jít” and contributes to the actualization of the theoretical concept of the verb “jít” in contemporary Czech.

Key words

verb jít (to go), analytical predicate, auxiliary verbs, modal verbs, phase verbs, grammaticalization, corpus, Czech National Corpus

Obsah

1 ÚVODEM	13
1.1 HYPOTÉZA	14
1.2 CÍLE PRÁCE	15
2 VÝCHODISKA	17
2.1 SLOVESO <i>JÍT</i> VE VYBRANÝCH JAZYKOVÝCH PŘÍRUČKÁCH A SLOVNÍCÍCH	17
2.1.1 Pár slov ke slovesu <i>jít</i> z hlediska vývojového	21
2.2 SLOVESO <i>JÍT</i> V KORPUSOVÝCH DATECH	22
2.3 VYMEZENÍ SLOVESA <i>JÍT</i>	26
2.3.1 Prototypické <i>jít</i>	26
2.3.2 Prototypické <i>jít</i> v analytickém predikátu	29
2.3.1 Znaký prototypického <i>jít</i> (shrnutí)	31
2.4 GRAMATIKALIZACE	32
2.4.1 Gramatikalizační škála	32
2.4.2 Procesy gramatikalizace	33
2.4.3 Stupně gramatikalizace slovesa	34
2.4.4 Výzkum gramatikalizace sloves pohybu	35
2.4.5 Slovesa částečně gramatikalizovaná: auxiliáry	39
2.4.5.1 Slovesa modální	40
2.4.5.2 Slovesa fázová	41
3 METODOLOGIE	42
3.1 KORPUSEM OVĚŘOVANÝ VÝZKUM	42
3.2 ANALÝZA DAT	44
3.2.1 Postup	44
3.2.2 Testy a způsoby ověření hypotézy	45
3.2.3 Význam pohybu	46
3.2.4 Význam modalitý a substituční test	47
3.2.5 Otázkový test	48
4 VÝSLEDKY KORPUSOVÉ ANALÝZY	51
4.1 SÉMANTICKÁ ANALÝZA	51
4.2 FORMÁLNÍ A FREKVENČNÍ ANALÝZA	53
4.2.1 Ověření gramatikalizace tvarů <i>pojď</i> , <i>pojďme</i> , <i>pojďte</i>	56
4.2.2 Potenciál gramatikalizace tvarů <i>nešlo</i> , <i>nejde</i> , <i>nepůjde</i>	57
4.3 KOLOKAČNÍ ANALÝZA	59
4.3.1 Kolokační profily	60

4.3.2	Shrnutí výsledků kolokační analýzy	66
5	GRAMATIKALIZACE SLOVESA <i>JÍT</i>	68
5.1	KOMPARACE VYBRANÝCH RYSŮ U ZKOUMANÝCH TYPŮ SLOVESA <i>JÍT</i>	69
5.2	CHARAKTERISTIKA GRAMATIKALIZOVANÝCH TYPŮ SLOVESA <i>JÍT</i>	70
6	VYUŽITÍ VE VÝUCE	75
7	ZÁVĚR	82
8	VÝHLEDY	85

Seznam obrázků

OBRÁZEK 1: FREKVENTOVANÉ TVARY SLOVESA <i>JÍT</i> VE WAG	23
OBRÁZEK 2: LEVÝ KOLOKAČNÍ KONTEXT SLOVESA <i>JÍT</i> VE WAG	25
OBRÁZEK 3: PRAVÝ KOLOKAČNÍ KONTEXT SLOVESA <i>JÍT</i> VE WAG	25
OBRÁZEK 4: KOLOKÁTY SLOVESA <i>JÍT</i> VE WAG (SOUHRNNĚ)	25
OBRÁZEK 5: ZÁKLADNÍ DRUHY POHYBU A JEJICH VZTAHY DLE SAICOVÉ ŘÍMALOVÉ (2010, P. 21).....	27
OBRÁZEK 6: MODEL FÁZÍ GRAMATIKALIZACE DLE LEHMANN (2015, P. 15)	33
OBRÁZEK 7: SCHÉMA POHYBU PO CESTĚ DLE SAICOVÉ ŘÍMALOVÉ (SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, 2010, P. 36).....	36
OBRÁZEK 8: KONKORDANCE KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>ODOLAT</i>	44
OBRÁZEK 9: KONKORDANCE <i>JÍT</i> + <i>ZASTAVIT</i>	59
OBRÁZEK 10: POŘADNÍK 15 NEJFREKVENTOVANĚJŠÍCH KONSTRUKCÍ <i>JÍT</i> + <i>INFINITIV</i> V SUBKORPUSU SYN2020.....	60
OBRÁZEK 11: POŘADNÍK 15 NEJFREKVENTOVANĚJŠÍCH KONSTRUKCÍ <i>JÍT</i> + <i>INFINITIV</i> V KORPUSU SYN2020	60
OBRÁZEK 12: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>SPÁT</i>	61
OBRÁZEK 13: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + (<i>SE</i>) + <i>PODÍVAT</i>	62
OBRÁZEK 14: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>DĚLAT</i>	62
OBRÁZEK 15: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>HRÁT</i>	63
OBRÁZEK 16: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>UDĚLAT</i>	63
OBRÁZEK 17: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>PRACOVAT</i>	64
OBRÁZEK 18: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>STUDOVAT</i>	64
OBRÁZEK 19: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>KOUPIT</i>	65
OBRÁZEK 20: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>VOLIT</i>	65
OBRÁZEK 21: KOLOKÁTY KONSTRUKCE <i>JÍT</i> + <i>VIDĚT</i>	66

Seznam schémat

SCHÉMA 1: PROCES ANALÝZY VÝZNAMŮ SLOVESA <i>JÍT</i>	46
SCHÉMA 2: GRAMATIKALIZAČNÍ ŠKÁLA TYPŮ SLOVESA <i>JÍT</i>	68

Seznam tabulek

TABULKA 1: PŘEHLED FREKVENCE SLOVES <i>BÝT, MÍT, MOCI, MUSET, CHTÍT, JÍT</i> V KORPUSU SYN2020 A V NÁSTROJI WAG	22
TABULKA 2: FREKVENCE 10 NEJČASTĚJŠÍCH SLOVNÍCH TVARŮ SLOVESA <i>JÍT</i> (KORPUS SYN2020)	24
TABULKA 3: FREKVENCE 10 NEJČASTĚJŠÍCH SLOVNÍCH TVARŮ SLOVESA <i>JÍT</i> V ZÁPORU (KORPUS SYN2020)	24
TABULKA 4: KOMPONENTY SÉMÉMU <i>JÍT</i>	27
TABULKA 5: KOMPARABILNÍ RYSY PROTOTYPICKÉHO <i>JÍT</i>	31
TABULKA 6: FREKVENČNÍ SEZNAM 50 KONSTRUKCÍ <i>JÍT + INFINITIV</i>	43
TABULKA 7: VÝSLEDKY SÉMANTICKÉ ANALÝZY 50 SLOVES V KONSTRUKCI <i>JÍT + INFINITIV</i>	52
TABULKA 8: VÝSLEDKY FORMÁLNÍ ANALÝZY SLOVESA <i>JÍT</i> V KONSTRUKCI <i>JÍT + INFINITIV</i>	53
TABULKA 9: FREKVENTOVANÉ TVARY SLOVESA <i>JÍT</i> V ANALYZOVANÉM SUBKORPUSU	58
TABULKA 10: KOMPARACE RYSŮ SLOVESA <i>JÍT</i> V TYPU POHYBOVÉM, FÁZOVÉM, VÝZVOVÉM, MODÁLNÍM .	70

Seznam grafů

GRAF 1: VÝZNAMY DOMINUJÍCÍ VE ZKOUMANÝCH KONSTRUKCÍCH <i>JÍT + INFINITIV</i>	51
GRAF 2: REALIZACE TVARŮ SLOVESA <i>JÍT</i> Z HLEDISKA GRAMATICKÝCH ČASŮ	55
GRAF 3: REALIZACE TVARŮ SLOVESA <i>JÍT</i> Z HLEDISKA GRAMATICKÝCH OSOB	56

Seznam použitých zkratek

CzechEncy	Nový encyklopedický slovník češtiny
ČJL	český jazyk a literatura
ČNK	Český národní korpus
ESSČ	Elektronický slovník staré češtiny
Freq	(v korpusu) počet výskytů ve zvoleném korpusu
i.p.m.	(v korpusu) počet výskytů na milion slov
MČ3	Mluvnice češtiny 3
PMČ	Příruční mluvnice češtiny
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
Vallex 4.0	Valenční slovník českých sloves
WaG	angl. <i>Word at a Glance</i> (korpusový nástroj <i>Slovo v kostce</i>)

1 Úvodem

Se slovesem *jít* se běžně setkáme v každodenní komunikaci. Ať už *jdeme* na procházku, při níž zahlédneme něco, co *nešlo* přehlédnout, nebo večer *jdeme* spát, užíváme při tom slovesa *jít*. Jedná se o sloveso frekventované, produktivní ve všech varietách češtiny, s bohatou polysémií a vysokou mírou frazeologizace. Z hlediska frekvence se jedná o 8. nejfrekventovanější sloveso v češtině (1 343,22 i.p.m., tj. výskytů na milion slov) a předchází mu v podstatě jen sloveso *být* (32 858,99 i.p.m.) a slovesa pomocná (např. *mít*: 6 116,35 i.p.m.; *moci*: 3 374,04 i.p.m.; *chtít*: 1 579,09 i.p.m.).¹

Koncept toho, co v jazyce znamená *jít*, se postupně mění. Podíl na této proměně mohou mít a nepochybně mají jak vlivy vnitrojazykové (např. obohacování lexikální jednotky o další významy), tak vlivy mezijazykové (např. analogie při tvoření zkoumaných konstrukcí v cizím jazyce) i vlivy nejazykové, vnější (sociolingvistické, pragmatické). V posledních dvou desetiletích se proto sloveso *jít* dostává do popředí zájmu mnoha jazykovědců, kteří se snaží zjistit, v co, jak a proč se koncept slovesa *jít* v češtině mění.

V současné jazykovědné bohemistice se výzkumem sloves pohybu i konkrétně slovesem *jít* zabývají zejm. L. Saicová Římalová a S. Škodová. Saicová Římalová na slovesa pohybu nahlíží optikou kognitivní lingvistiky a zaměřuje se na popis jazykového obrazu pohybu člověka. Její snahy vyústily v monografii *Vybraná slovesa pohybu v češtině: Studie z kognitivní lingvistiky* (2010), v níž kromě jiného analyzuje významy dvou sloves pohybu, *jít* a *chodit*. Škodová se slovesem *jít* zabývala již v disertační práci *Pseudokoordinace v syntaxi češtiny* (2009), v níž zkoumala sloveso *jít* v koordinačních a pseudokoordinačních konstrukcích. Škodová o slovesu *jít* pojednala v mnohých dalších odborných článcích, a to i s ohledem na nerodilé mluvčí češtiny. Pro výzkum v této práci je považován za zásadní článek Škodové *Sloveso jít ve funkci složky analytického predikátu* (2017), v němž Škodová poukazuje na neprototypické užívání slovesa *jít* v konstrukci *jít* + *infinitiv* a širí gramatických funkcí, kterých sloveso *jít* v konstrukci nabývá. V neposlední řadě je třeba zmínit bakalářskou práci M. Andrleho *České sloveso jít jako prostředek pro vyjádření budoucnosti* (2023), ve které Andrle zkoumal

¹ Uvedená data vychází z psaného reprezentativního korpusu SYN2020 ČNK k datu 28. 3. 2024.

gramatikalizaci slovesa *jít* v konstrukcích *jít + infinitiv* a *jít + na + infinitiv* ve futuru, a to v komparaci s obdobnými konstrukcemi v angličtině a slovenštině.

Čemu bylo ve výzkumu doposud věnováno malé množství pozornosti, je integrace slovesa *jít* do gramatikalizovaných struktur, ve kterých přejímá význam a funkci gramatikalizovaných sloves, tzv. lexikálních auxiliárů, mezi která řadíme slovesa modální a fázová. Funkcím a významům modálních a fázových sloves se sloveso *jít* přibližuje zvláště tehdy, je-li ve funkci složky analytického predikátu, tedy v tzv. konstrukci *jít + infinitiv*. Tyto konstrukce jsou typické zejm. pro lexikální auxiliáry, jejich význam je v analytickém predikátu oslaben na úkor plnovýznamového slovesa v infinitivu. Jedním z předpokladů této práce je, že sloveso *jít*, které se nachází ve funkci složky analytického predikátu v pozici pomocného slovesa, prochází procesem desémantizace, jako tomu je v obdobných strukturách u sloves modálních a fázových.

Druhým bodem, o kterém bylo dosud pojednáno pouze zřídka (kromě Škodové, 2017), je pozice „gramatikalizovaného“ slovesa *jít* v češtině s ohledem na jazyk spisovný, normovaný. Sloveso *jít* ve významu modálním nebo fázovém, které předpokládá tato práce, běžné slovníky a příručky neuvádí jako součást spisovné vrstvy jazyka (výběrově viz *Slovník spisovné češtiny*, 2007; *Slovník spisovného jazyka českého*, 2011), popř. pokud ho uvádí, tak pouze ve významu přeneseném nebo jako součást frazému, idiomu, tedy ve významu či struktuře příznakové (srov. Kroupová et al., 2005; Lopatková et al., 2020). V práci zohledňujeme užití slovesa *jít* v jazyce psaném (normovaném, nepříznakovém), nikoliv pouze v jazyce mluveném, čemuž se věnovali jiní (srov. Andrlé, 2023).

Saicová Římalová, Škodová i Andrlé poukazují na širší gramatikalizační tendenci slovesa *jít* v češtině. Tato práce tak navazuje na jejich úsilí ve snaze zpracovat proměňující se koncept slovesa *jít*, a tím aktualizovat teoretické vnímání slovesa *jít* v současné jazykovědné bohemistice.

1.1 Hypotéza

Hypotézou tohoto výzkumu je, že se **sloveso *jít* v současné češtině gramatikalizuje**. Sloveso částečně ztrácí svůj původní lexikální význam pohybový a získává nové významy gramatické, zvl. modální a fázový, čímž se přibližuje slovesům pomocným. V současných gramatických příručkách sloveso *jít* mezi pomocná slovesa zařazeno není,

ačkoliv v úzu můžeme toto jeho chování prokazatelně doložit, zejm. je-li sloveso *jít* ve funkci složky analytického predikátu.

1.2 Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je **popsat gramatikalizační tendence slovesa *jít* v současné češtině**. Aby mohlo být dosaženo hlavního cíle, je třeba vymezit úkoly a cíle dílčí, na základě kterých bude možné posoudit míru gramatikalizace slovesa *jít*.

- (1) Prvním dílčím úkolem práce je rešerše standardizovaných gramatických příruček s bližším zaměřením na slovníky, které ustanovují současný koncept slovesa *jít* v češtině. V rámci tohoto úkolu se předpokládá vymezení slovesa *jít* ve vztahu k varietám národního jazyka, uvedení vstupních statistických dat z korpusu, nástin teorie gramatikalizace a dosavadního výzkumu gramatikalizace slovesa *jít*. **Cílem prvního dílčího úkolu je s oporou teoretických příruček a korpusu definovat dosavadní koncept slovesa *jít* v češtině.**
- (2) Druhým dílčím úkolem práce je analýza konstrukcí *jít* + *infinitiv* v reprezentativním korpusu Českého národního korpusu (dále jen ČNK). Bude vyselektován subkorpus, který bude obsahovat pouze texty publicistické, které jsou z hlediska jazyka uzuální a prototypicky se v nich užívá slovesa *jít* ve všech jeho podobách. Publicistický jazyk je společensky vnímán jako jazyk normovaný. Nelze tedy generalizovat, že by sloveso *jít* gramatikalizovalo pouze v jazyce nenormovaném, nespisovném, příznakovém. Sloveso *jít* bude v korpusové analýze podrobeno zkoumání forem i významů v takové konstrukci, v níž je předpokládáno jeho modální či fázové užití.² **Cílem druhého dílčího úkolu je zjistit, které významy sloveso *jít* v konstrukci *jít* + *infinitiv* (tj. v analytickém predikátu) vyjadřuje a které významy (pohybu, modality, fáze) ve zkoumaných konstrukcích převažují.³**

² Korpusová analýza byla zrealizována v projektu Studentské vědecko-umělecké činnosti v akademickém roce 2023/2024. Projekt SVUČ nesl název *Analýza užití slovesa *jít* s oporou Českého národního korpusu*. Poznatky vycházející z projektu SVUČ a některé textové segmenty byly v této práci dále rozpracovány.

³ Mezi původně stanoveným cílem práce byl zahrnut také popis frazeologizačních tendencí slovesa *jít* ve zkoumaných konstrukcích. V průběhu analýzy se ovšem zjistilo, že výzkum tohoto typu by byl příliš obsáhlý a nijak by nepřispěl hlavnímu cíli práce. Po dohodě s vedoucí práce bylo od popisu míry frazeologizace odstoupeno.

- (3) Třetím dílčím úkolem práce je na základě výsledků korpusové analýzy vymežit gramatikalizované typy slovesa *jít*. Zohledněna bude frekvence slovesa *jít*, formální a sémantické proměny a kolokační profily konstrukcí *jít* + *infinitiv*. **Cílem třetího dílčího úkolu je aktualizovat dosavadní pojetí slovesa *jít* v současné jazykovědné bohemistice.**

Posledním úkolem práce, který již nerozpracovává výzkumnou složku, je zužitkovat výsledky analytické části v rámci vyučovacího předmětu Český jazyk a literatura.⁴ Úkolem této části práce bude vytvořit sadu cvičení, která zároveň poskytnou žákům i učitelům možnost zabývat se ve výuce slovesem, které tvoří část jádra naší slovní zásoby. **Závěrečným cílem práce je aplikace výsledků analýzy při vytváření jazykových cvičení, v nichž sloveso *jít* poslouží jako prostředek rozvoje jazykového vědomí žáka.**

⁴ Původním dílčím cílem bylo dotazníkové šetření mezi žáky ZŠ/SS, ale protože by takové šetření bylo komplikované a výstupy by nemusely být dostatečně relevantní a reliabilní, domluvily jsme se s vedoucí práce na tvorbě jazykových cvičení. Tvorba jazykových cvičení spíše odpovídá podstatě diplomových prací učitelských programů a zároveň nabízí funkční propojení teorie s praxí.

2 Východiska

2.1 Sloveso *jít* ve vybraných jazykových příručkách a slovnících

Dle *Frekvenčního slovníku češtiny* (Čermák & Křen et al., 2004, p. 375) je sloveso *jít* 65. nejčastější slovo slovní zásoby, z toho celkem 7. nejužívanější sloveso po slovesech *být*, *mít*, *moci*, *říct*, *mušet*, *chtít*. Frekvence užití slovesa *jít* kontinuálně vzrůstá již od poloviny 18. století (Cvrček & Vondříčka, 2011), a tak je zjevné, že jazykovědci historie i současnosti měli zájem a potřebu zaznamenat sloveso *jít* ve slovnících ve všech jeho významech,⁵ popř. funkcích. Zkoumat významy slovesa *jít*, které jsou uvedeny ve vybraných slovnících, je pro tuto práci klíčové, protože jen na základě analýzy slovníků lze stanovit základní význam slovesa *jít*. Teprve po vymezení základního významu slovesa *jít* můžeme komparovat sloveso *jít* s významy dalšími, odlišnými.

Počet lexikálních významů, které sloveso *jít* v češtině vyjadřuje, se ve slovnících liší. Slovníky se zpravidla shodují na základním (ve slovnících 1. uvedeným) významu slovesa *jít*, kterým je význam pohybový. Pro srovnání uvádíme heslové stati lemmat *jíti* a *jít* ve slovníku starší češtiny (*Elektronický slovník starší češtiny*, dále ESSŠ), ve slovnících spisovné češtiny (*Slovník spisovné češtiny*, dále SSČ; *Slovník spisovného jazyka českého*, dále SSJČ) a ve *Valenčním slovníku českých sloves* (Vallex 4.0):

ESSČ (2006): **JÍTI**

1. (o živé bytosti) ***jít, pohybovat se pomocí vlastních nohou, přemísťovat se chůzí***, k komu, kam *jít*, *chůzí směřovat*, po koho *jít pro někoho*

SSČ (2007, p. 123): **JÍT**

1. (o lidech a zvířatech) ***pohybovat se úmyslně (kroky) po vlastních nohou***: jít pěšky, pomalu, po chodníku

SSJČ (2011): **JÍTI**

1. (o lidech a živých tvorech vůbec) ***pohybovat se (krokem) po vlastních nohou***

⁵ Hovoříme-li v této práci o významu, míníme tím zpravidla význam lexikální. U významů jiných (např. gramatických, pragmatických) specifikujeme lexém významu náležitým adjektivem.

Vallex 4.0 (Lopatková et al., 2020): **JÍT**

1. *pohybovat se po vlastních nohou; přemísťovat se chůzí*

Dle obsahu slovníkových hesel se základní význam slovesa *jít* skládá z následujících složek: 1) pohyb, 2) konatel (*člověk, živý tvor*), 3) způsob (*krokem, po vlastních nohou*) a 4) cíl, záměr (*úmyslně*), jedná se tedy primárně o **úmyslný pohyb člověka (zvířete) po vlastních nohou**.

Slovníky ovšem uvádí mnohé další významy slovesa *jít*. Ve Vallexu je u hesla *jít* uvedeno celkem 15 různých významů (Lopatková et al., 2020), v SSČ potom 16 významů (2007, pp. 123–124), v SSJČ 18 významů (2011) a ve slovníku starší češtiny dokonce 42 významů (2006). Značná část významů slovesa *jít* se ve většině slovníků překrývá. Pro ilustraci uvádíme významy následující, vč. exemplifikace:

- ❖ *být v činnosti, fungovat* (*stroj jde, hodinky jdou*; SSČ),
- ❖ *týká se, běží* (*jde o tuto věc*; SSČ),
- ❖ *dařit se* (*práce mu jde od ruky*; SSJČ),
- ❖ (*o čase*) *plynout, míjet, blížit se* (*tak šel den za dnem*; SSJČ),
- ❖ *jíti na svět, jíti se světa* (ESSŠ, srov. *odejít navždy* in Čermák et al., 2009, p. 486; *zemřít* in Klégr, 2008, p. 198),
- ❖ *chůzí absolvovat* (*jít pochod*; Vallex 4.0),
- ❖ *chystat se* (*zítra jdu do kina na nový film*; Vallex 4.0).

Jedním z významů slovesa *jít*, který je jmenovaný ve většině zkoumaných slovníků, je význam *lze, je to proveditelné, možné*, např. *to by šlo, dveře nejdou zavřít* (SSČ, 2007, p. 123; srov. Klégr, 2008; SSJČ, 2011; Lopatková et al., 2020). Význam realizovaný výrazy *lze, je možné* je přitom vyjádřením významu modality, konkrétně modality voluntativní (Žaža, 2017). Modální význam slovesa *jít* je ve slovnících zaznamenán, není tak ovšem nazýván. Co je vzhledem k tezi této práce potřeba zmínit, je, že modální význam slovesa *jít* je ve standardizovaných slovnících omezen na hovorový jazyk, zvláště je-li sloveso *jít* součástí konstrukce s infinitivem, např. *dveře nejdou zavřít* (SSČ, 2007, p. 123). Jiné slovníky omezují užití slovesa *jít* v modálním významu pouze na oblast idiomatiky a frazeologie (Lopatková et al., 2020; Klégr, 2008; Čermák et al., 2009).

Vyjádření modality je zpravidla vlastní modálním slovesům, o nichž blíže pojednáváme v kapitole 2.4.5.1. Za „vlastní modální slovesa“ jsou v jazykových

příručkách tradičně uváděna slovesa *moci, chtít, smět, muset, mít* (Čechová, 2000, p. 171). Sloveso *jít* mezi ně řazeno není. Sloveso *jít* není ani kategorizováno jako tzv. modální sloveso v širším smyslu, která uvádí *Příruční mluvnice češtiny* (dále PMČ) a mezi která patří např. slovesa *umět, dovést, vydržet, dokázat, bránit se* (Grepl et al., 2012, p. 533). Modální charakter slovesa *jít* je v jazykových příručkách přiznán pouze v rámci kategorie „modálních výrazů“ (Žaža, 2017; srov. Grepl et al., 2012, p. 533), popř. „modálních specifikátorů“ (Daneš, Hlavsa & Grepl, 1987, p. 280). To platí ovšem jen pro **složené větné členy s infinitivem** (Grepl et al., 2012, p. 533) **v jazyce hovorovém** (Grepl et al., 2012, p. 542).

Vzhledem k hypotéze této práce je nutností zmínit (ne)schopnost slovesa *jít* vyjadřovat významy fázové (zejm. ingresivní⁶), které zpravidla bývají realizovány slovesy fázovými (blíže viz kapitola 2.4.5.2). Ani mezi slovesa fázová není sloveso *jít* v jazykových příručkách zahrnuto. V ESSŠ (2006), SSČ (2007, p. 123), SSJČ (2011) ani ve Vallexu 4.0 (2020) nenalezneme jediný záznam o schopnosti slovesa *jít* vyjádřit fázový význam, tj. význam označující fázi děje. Několik takových příkladů užití nalezneme v oblasti idiomatiky a frazeologie (Čermák et al., 2009, pp. 263–264), srov. vybraná hesla níže (vč. exemplifikace):

- ❖ *jít (na to) na(v)ostro – 1. začít něco bez přípravy;*
- ❖ *jít (někam/do něčeho) naslepo – 2. začít něco, pustit se do něčeho n. účastnit se něčeho zkusmo, bez náležité přípravy, prověření n. záruky (a riskovat);*
- ❖ *jít/spustit na někoho/něco/to zhurta n. pustit se do někoho zhurta – 2. začít na něco útočit, vůči tomu postupovat n. s tím zacházet, manipulovat, hrát si příliš násilně, neopatrně a necitlivě.*

Příklady z Čermáka et al. sice deklarují schopnost slovesa *jít* vyjadřovat významy fázové, pro tento výzkum ovšem tyto doklady nejsou dostatečně relevantní. Jedná se o příklady frazeologizované, tj. významy metaforické, ustálené pro danou kombinaci lexémů, které nemají vysokou výpovědní hodnotu o samostatném významu lexému *jít*.

⁶ Více in Nübler, N. (2017b). Způsob slovesného děje (aktionsart). In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/ZPŮSOB%20SLOVESNÉHO%20DĚJE#ingresivum>.

S vyjádřením fáze děje blízce souvisí uzavřenost děje. Funkcí slovesa *jít* v rámci fázi děje a uzavřenosti dějového souboru se částečně zabýval Dokulil v článku *Byl jsem se koupat, naši byli vázati* (1949, pp. 81–92). Dokulil v článku popisuje lexikálně-syntaktické rysy vazeb slovesa *býti* s tzv. cílovým infinitivem a tyto vazby komparuje s konstrukcemi s pohybovým slovesem *jít* a infinitivem. S výše zmiňovanou (ne)schopností slovesa *jít* vyjádřit fázový význam souvisí následující úryvek:

„Srovnáme-li nejprve typ *tatínek byl ve městě* s typem *tatínek šel do města*, zjistíme významový rozdíl velmi ostrý: v prvním případě jde o činnost (jejíž povaha není výslovně označena) uzavřenou, tedy i o pohyb zpět, který sám je signálem zrušení vlastní činnosti, kdežto v druhém případě byl výslovně **signalisován pouze počátek dějového souboru**, t. j. **nástup k činnosti, pohyb tam**“ (Dokulil, 1949, p. 87; upraveno).

Dokulil na základě komparace dvou typů konstrukcí poznamenává, že v konstrukci se slovesem *jít* je signalizován počátek děje, nikoliv jeho uzavřenost. Neuvažuje sice o schopnosti slovesa *jít* nést význam počátku fáze, jako by tomu bylo v případech fázových sloves, ale poukazuje na schopnost slovesa podílet se na průběhu děje, zejm. iniciační fázi.

Na Dokulilovu myšlenku později navázal Kopečný v *Základech české skladby* (1958). Kopečný uvádí „dva zvláštní typy výrazů, které nelze sice chápat jako časové formy v pravém slova smyslu, ale které s nimi někdy konkurují a jsou jim blízké“ (Kopečný, 1958, p. 96). Těmito typy jsou:

- a) typ intenční *jde (šel, půjde) nakupovat* nebo *nakoupit*,
- b) typ vzhledem k němu resultativní *je (byl, bude) nakupovat* nebo *nakoupit* (Kopečný, 1958, p. 96).

Dle Kopečného se v těchto konstrukcích sloveso *jít* blíží opisným (analytickým) formám, a to zvláště ve futuru, kde užití slovesa *jít* může být téměř synonymní s užitím slovesa *být*, srov. *půjde nakupovat X bude nakupovat* (Kopečný, 1958, p. 97). Kopečný v neposlední řadě uvádí, že intenčnímu typu je blízký typ inchoativní (*začíná, začal, začne*), tedy význam počátku fáze.

Považujeme za vhodné upozornit na tendenci, na kterou poukazuje Dokulil v závěru svého článku a která se sice explicitně nevztahuje ke slovesu *jít* v minulosti, ale mohla by s ním souviset v současnosti či blízké budoucnosti.

„Složené věty typu *byl jsem tam, abych to viděl na vlastní oči* nemají protějšku ve vazbách infinitivních; tu je nutno sáhnout po slovese zřetelně akčním: *byl jsem se na to podívat na vlastní oči*. Souvisí to nepochybně s existencí osobních vazeb slovesa *býti* s infinitivem ve významu možnosti v jazyce lidovém a s jejich pronikáním i do jazyka spisovného, zejména hovorového. Máme na mysli vazby jako *dnes jsou pěkně vidět hory, byl slyšet křik, ta polévka je cítit po celém domě*, které v jazyce lidovém a v obecné češtině zatlačují staré vazby neosobní *dnes je pěkně vidět hory, bylo slyšet křik, tu polévku je cítit*“ (Dokulil, 1949, p. 91).

Je k zamyšlení, do jaké míry obdobný proces nastává u slovesa *jít*. Užívání slovesa *jít* v konstrukci s infinitivem ve významu možnosti nelze v současném úzu popřít (srov. kapitola 5). Dnes bychom nejspíš běžně užili následující konstrukce ekvivalentně: *byl se na to podívat na vlastní oči X šel se na to podívat na vlastní oči*, nebo *dnes jsou pěkně vidět hory X dnes jdou pěkně vidět hory*. Otázkou je, v jakých kontextech, v jakých gramatických formách (z hlediska gramatického času, osoby) a v jakých útvarech jazyka konstrukce *jít + infinitiv* nad konstrukcí *být + infinitiv* v modálním významu převažuje, pokud vůbec.

2.1.1 Pár slov ke slovesu *jít* z hlediska vývojového

Užívání slovesa *jít* registrujeme již ve staroslověněštině (ESSŠ, 2006). Lze tedy říci, že ve slovanských jazycích, vč. češtiny, má sloveso *jít* dlouholetou tradici. Slovesa pohybu (s nimi i sloveso *jít*) měla v jazyce staročeském zvláštní postavení, jelikož se po nich užívalo tzv. supina, předchůdce a konkurenta infinitivu. Supinum byl neurčitý tvar slovesa, ve staročeštině zpravidla vzniklý z imperfektiv, zakončený na *-t* a s krátkým vokálem v kořeni, např. *spat, nest, lovit, kupovat*. Supina se užívalo výhradně po slovesech pohybu (Šlosar, 2017). Supinum bylo postupně pro svou syntaktickou omezenost nahrazeno infinitivem, zachovalo se ovšem reziduálně, např. v konstrukci *jíti spat, dnes jít spát* (Šlosar, 1986, pp. 241–242 podle Zubatý 1980, pp. 49–51).

2.2 Sloveso *jít* v korpusových datech

V nástroji *Slovo v kostce*⁷ (angl. *Word at a Glance*, dále WaG) získáme o slovesu *jít* data trojího typu: **1) data frekvenční** (základní, slovní tvary, frekvence v typech textů), **2) data o užití v psaném jazyce** (kolokace s exemplifikací, frekvence v čase, podobně užívaná slova), **3) data o užití v mluveném jazyce** (sociodemografická data, užití v dialektech, záznamy řeči). Je potřeba část těchto dat uvést, protože ve srovnání s daty v jazykových příručkách, např. frekvenčním slovníku (srov. Čermák & Křen et al., 2004), jsou data v korpusu aktuálnější. V korpusu jsou navíc data, která v tradičních příručkách nenalezneme pouze výjimečně, např. frekventované slovní tvary a časté kolokace.

V kapitole 2.1 jsme konstatovali, že sloveso *jít* je 65. nejčastější slovo slovní zásoby, z toho celkem 7. nejužívanější sloveso (Čermák & Křen et al., 2004, p. 375). Tato data pochází z roku 2004 z psaného reprezentativního korpusu SYN2000 (Křen, 2016, p. 47), v němž bylo sloveso *jít* zastoupeno 123 423 výskyty (Čermák & Křen et al., 2004, p. 375). Aktuální frekvence slovesa *jít* ve WaG je 1 147.61 i.p.m. Další takto frekventovaná slovesa jsou např. slovesa *chtít* (1 491.57 i.p.m.) a *mušet* (1 549.88 i.p.m.). Pro ilustraci uvádíme frekvenci slovesa *jít* a vybraných frekventovanějších sloves v tabulce 1. Ve druhém sloupci tabulky je uvedena absolutní frekvence sloves v korpusu SYN2020 (včetně pořadí v korpusu) a ve třetím sloupci relativní frekvence získaná z nástroje WaG.⁸

Tabulka 1: Přehled frekvence sloves *být*, *mít*, *moci*, *mušet*, *chtít*, *jít* v korpusu SYN2020 a v nástroji WaG

	Korpus SYN2020 (Freq)	Nástroj WaG (i.p.m.)
BÝT	(1.) 4 003 105	29 646.54
MÍT	(2.) 745 135	6 113.1
MOCI	(3.) 411 048	3,061.57
MUŠET	(5.) 196 280	1 549.88
CHTÍT	(6.) 192 375	1 491.57
JÍT	(8.) 163 640	1 147.61

Tato práce vytěžuje především korpus SYN2020. Jak lze vidět v tabulce 1, v korpusu SYN2020 se z hlediska frekvence sloveso *jít* nachází na 8. pozici s počtem výskytů 163 640. Sloveso *jít* je frekvenčně předcházeno zejména slovesem gramatickým (*být*)

⁷ Uvedená data vychází z nástroje WaG ČNK k datu 4. 4. 2024.

⁸ Pojem *absolutní frekvence* se vztahuje k počtu výskytů lemmatu ve zkoumaném korpusu, zatímco pojem *relativní frekvence* slouží jako ukazatel četnosti jevu obecně (Cvrček & Richterová, 2021).

a slovesy modálními *mít, moci, muset, chtít*. To, že se sloveso *jít* nachází v pořadí těsně za částečně gramatikalizovanými slovesy modálními, která v syntaktických konstrukcích často figurují jako slovesa pomocná, nejspíše není náhodou.

Obrázek 1: Frekventované tvary slovesa *jít* ve WaG

V obrázku 1 jsou vyobrazeny nejfrekventovanější tvary slovesa *jít* ve WaG. Dominantní pozici mezi jednotlivými tvary má tvar *jde*, který tvoří 33 % celkového počtu. Další frekventované tvary jsou *šlo* (9,3 %), *jít* (8,7 %), *nejde* (8 %), *půjde* (6,3 %), *šel* (5,8 %), *šli* (3,6 %) a *nešlo* (3,2 %), tedy tvary zejména minulého a přítomného gramatického času nejčastěji ve třetí gramatické osobě obou čísel. Tyto tvary jsou mezi tvary slovesa *jít* ty nejproduktivnější. Zbylé tvary slovesa *jít* uvedené v obrázku 1 individuálně tvoří 0–3 % z celkového počtu výskytů a patří mezi tvary méně produktivní.

Pro analytickou část práce je potřeba uvést frekvenci jednotlivých tvarů slovesa *jít* v korpusu SYN2020 (srov. tabulka 2 a 3). Stejně jako v nástroji WaG, jehož statistika vychází z většího korpusu (SYN_V8), i v menším korpusu SYN2020 má dominantní pozici tvar *jde*. V tabulce 2, v níž uvádíme frekvence tvarů slovesa *jít* obecně, vidíme, že tvar *jde* převyšuje druhý tvar v pořadí (infinitivní formu *jít*) celkem o 30 619 výskytů, a je tak 3x frekventovanější. Další frekventované tvary v korpusu SYN2020 zhruba odpovídají datům získaným z nástroje WaG. V tabulce 3, v níž je ilustrováno pořadí záporných tvarů slovesa *jít*, vidíme, že se ekvivalent frekventovaného *jde* – tvar *nejde* také umístil na první příčce. K záporným tvarům slovesa *jít* a jejich funkci uvádíme více v kapitole 2.3.1.

Tabulka 2: Frekvence 10 nejčastějších slovních tvarů slovesa *jít* (korpus SYN2020)

Pořadí	Tvar	Freq
1.	jde	48 021
2.	jít	17 402
3.	šlo	14 669
4.	nejde	11 472
5.	šel	11 280
6.	šla	7 406
7.	půjde	6 191
8.	nešlo	5 060
9.	šli	5 016
10.	jdu	4 325

Tabulka 3: Frekvence 10 nejčastějších slovních tvarů slovesa *jít* v záporu (korpus SYN2020)

Pořadí	Tvar	Freq
1.	nejde	11 472
2.	nešlo	5 060
3.	nepůjde	1 440
4.	nešel	998
5.	nešla	780
6.	nejdou	495
7.	nepůjdu	317
8.	nejdu	285
9.	nešli	245
10.	nešly	196

V nástroji WaG dále nalezneme informace o kolokačním profilu slovesa *jít*. Slova ve slovních mracích v obrázcích 2, 3, 4 prezentují kolokáty⁹ slovesa *jít* v levém kontextu (obrázek 2), v pravém kontextu (obrázek 3) a souhrnně (obrázek 4).

Levý kontext slovesa *jít* z velké části synsémantické výrazy (*pokud, když, at', že, tak*), které naznačují častý výskyt slovesa *jít* ve větě vedlejší.¹⁰ Pravý kontext je zajímavější, protože z něj můžeme vyzorovat některé ustálené vzorce (kombinace) slovesa *jít* s dalšími lexémy. Vzhledem ke skutečnosti, že sloveso *jít* je sloveso pohybu, jsou kolokace s lokačním adverbially očekávaným vzorcem (*jít domů, jít daleko*; na lokaci odkazují i předložky *do, k, za*). To, že je mezi kolokace zařazena konstrukce *jít spát* (v níž sloveso *jít* nemusí být pouze pohybové povahy, srov. kapitola 4.3.1), svědčí o ustálenosti a vysoké frekvenci této konstrukce v současném jazyce.

⁹ *Kolokát* je člen *kolokace*, tj. člen „smysluplného, ustáleného, syntagmatické spojení dvou (n. více) slovních tvarů (někdy celých lexémů) v blízkém kontextu“ (Čermák & Cvrček, 2017).

¹⁰ Toto tvrzení nelze generalizovat. V případech, v nichž sloveso *jít* stojí v první pozici (např. v otázce: *Jdeš někam?*) nebo je levovalenční doplnění nevyjádřené (např. při konstatování, odpovědi na otázku: *Jdu na oběd.*), pak se v levém kontextu nenachází token (vyjma interpunkce), který by korpus registroval a mohl vyhodnotit jako kolokát.

Obrázek 2: Levý kolokační kontext slovesa *jít* ve WaG

Obrázek 3: Pravý kolokační kontext slovesa *jít* ve WaG

Souhrnně (obrázek 4) jsou nejčastější kolokace se slovesem *jít* následující: *jít o* (něco), *jít do*, *jít daleko*, *jít + jen*, *kam + jít*, *ten + jít*, *když + jít*, *pokud + jít*, *když + jít*, *že + jít*. Některé kombinace jsou kolokacemi gramatickými, jelikož vychází z valenčního rámce slovesa (např. *jít + do*, *daleko* souvisí s valencí slovesa *jít* coby slovesa pohybu, lokační adverbialé je obligatorní pozice ve větné struktuře, srov. větné vzorce v kapitole 2.3.1).

Obrázek 4: Kolokáty slovesa *jít* ve WaG (souhrnně)

V nástroji WaG je také zastoupena reprezentace slovesa *jít* v mluvené řeči. Vzhledem k povaze této práce nebudeme tuto statistiku proto podrobněji popisovat.

Výše uvedená data, která byla získána z nástroje WaG ČNK a korpusu SYN2020, slouží jako opěrný bod a datový základ pro vymezení prototypického *jít* v kapitole 2.3.1. S tímto základem lze komparovat data získaná z korpusu pro konstrukci *jít + infinitiv* v navazujících oddílech práce.

2.3 Vymezení slovesa *jít*

Hypotézou této práce je, že sloveso *jít* nabývá ve funkci složky analytického predikátu nových významů, zejm. významů modálních a fázových. Abychom mohli porovnat, jak a v čem se tyto nové významy projevují, je třeba nejprve vymežit, co sloveso *jít* znamená a jak se chová 1) samostatně, jako jediný predikát věty (tj. v základním významu a v základní větě struktuře) a 2) ve funkci složky analytického predikátu. Teprve s definovaným základním (prototypickým) *jít* lze komparovat významy další, nové.

2.3.1 Prototypické *jít*

Pro účely této práce zavádíme termín *prototypické jít*, kterým označujeme shluk sémantických a formálních charakteristik, které tvoří sloveso *jít* v základním (pohybovém) významu a které budou v této kapitole blíže vydefinovány. Prototypické *jít* je reprezentantem slovesa *jít* v pojetí slovesa plnovýznamového.

V kapitole 2.1 jsme nastínili část významů slovesa *jít* tak, jak jsou zaznamenány v základní slovníkové literatuře. Ve shodě s těmito příručkami považujeme za základní význam slovesa *jít* význam pohybový, tj. **úmyslný pravidelný pohyb člověka (zvířete) po vlastních nohou**. Sémém¹¹ prototypického *jít* je tedy složen ze sémů¹² [+člověk] NEBO [+zvíře], [+pohyb], [+nohy], [+úmysl]. Tyto sémy se promítají do valenčního potenciálu slovesa *jít* (srov. později v této kapitole).

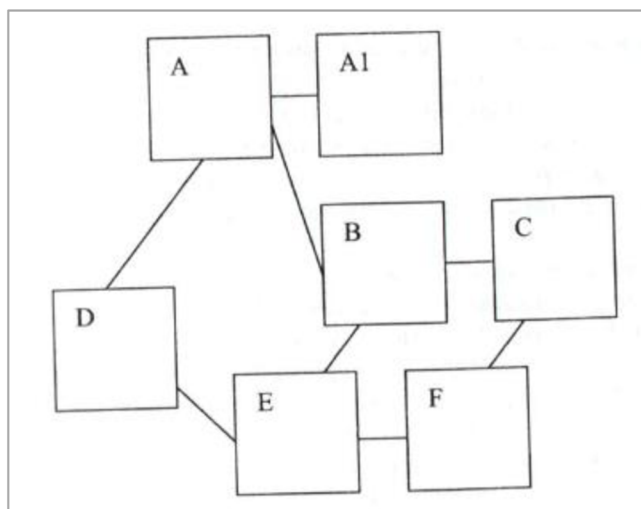
Druhů fyzického pohybu je několik a jsou vzájemně propojeny. Ve schématu pohybu (pohybů), který zakreslila Saicová Římalová (viz obrázek 5), je základním pohybem (pohyb A) „**změna lokace celého pohybujícího se subjektu, přemísťování se z místa na místo vlastní silou, záměrně, vědomě**“ (Saicová Římalová, 2010, p. 21). Mezi další druhy pohybu patří např. nezáměrný pohyb živých subjektů (pohyb B), nezáměrný pohyb neživých entit (pohyb C), pohyb částí živého pohybujícího se subjektu (pohyb D), nezáměrný pohyb částí těla (pohyb E) a pohyb částí neživých entit (pohyb F). Některé z typů pohybů jsou propojeny (např. C a F) a mohou být paralelní jiným

¹¹ Sémém je „lexikální význam jakožto integrální a strukturovaný úhrn sémů různého typu. Je vymezen paradigmatickými, hierarchickými a syntagmatickými vztahy uvnitř lexému. S. obsahuje různý počet sémů, nejčastěji však aspoň dva, sém generický a sém specifikační“ (Novotná, 2017b).

¹² Sém je „minimální významový distinktivní rys, popř. prvek schopný odlišit jeden lexém od druhého“ (Novotná, 2017a).

skupinám pohybů (srov. pohyb C, F a pohyb B, E). Vztahy jmenovaných typů pohybu jsou zakresleny v obrázku 5. **Významový rys [+pohyb] prototypického *jít* v této práci odpovídá základnímu typu pohybu (A).**

Obrázek 5: Základní druhy pohybu a jejich vztahy dle Saicové Římalové (2010, p. 21)

Saicová Římalová ve své definici pohybu A akcentuje změnu **lokace**, která úzce souvisí se sémem [+pohyb], navíc zastupuje obligatorní pozici ve valenčním poli slovesa (srov. základní valenční schéma slovesa *jít* na konci kapitoly). Z toho důvodu přidáváme sém [+lokace] mezi komponenty sémému prototypického *jít*, které znázorňujeme v tabulce 4.

Tabulka 4: Komponenty sémému *jít*

Sémy	Obsahuje (+), neobsahuje (-)
sém <i>člověk (zvíře)</i>	+
sém <i>pohyb</i>	+
sém <i>po nohou</i>	+
sém <i>úmysl</i>	+
sém <i>lokace</i>	+

Z hlediska slovesných kategorií je sloveso *jít* 1) nedokonavé, 2) determinované a 3) nepravidelné.

1) **Nedokonavost** slovesa *jít* se projevuje v jeho neschopnosti vyjádřit dokončenost děje.¹³

¹³ Dosáhnout dokonavosti je možné prefixací (např. *přijít*), to však již hovoříme o jiném slovesu.

2) Blízko ke slovesné kategorii (ne)dokonavosti má kategorie **(in)determinovanosti**. Sloveso *jít* patří do malé skupiny tzv. sloves determinovaných, která ho mírně odlišují i v rámci sloves nedokonavých. Teorie se přesně neshodují na určujícím významovém rysu, který odlišuje slovesa (in)determinovaná od sloves nedokonavých, ale uváděny jsou např. významové rysy orientované na směr pohybu („pohyb v jedné nepřerušované linii“), nebo cíl pohybu („záměrný, na určitý cíl orientovaný děj“) (Nübler, 2017a).

Saicová Římalová (2010, p. 61) se domnívá, že neexistuje jediný významový rys, který by odlišoval slovesa (in)determinovaná od sloves nedokonavých, a dodává, že existuje celá struktura (sít') významů, která obklopuje prototyp¹⁴ (význam základní). Za prototyp u determinovaného slovesa vnímá typickou realizaci pohybu po cestě, což jsou „situace, kdy se pohybující se subjekt pohybuje od nějakého východiska po nějaké cestě k nějakému určenému cíli a tento děj se odehrává jednou, neopakovaně, při konkrétní příležitosti“ (Saicová Římalová, 2010, p. 62). Pohyb je záměrný a zpravidla za nějakým cílem (lokací), který bývá explicitně vyjádřen (např. *jdu do obchodu*; také v případech metonymického zastoupení prostoru, srov. *jdu pro lékaře*). Cíl se může postupně měnit v účel (Saicová Římalová, 2010, p. 62). Sloveso *jít* je pokládáno za typického reprezentanta determinovaných sloves.

3) Dále sloveso *jít* náleží do kategorie sloves **nepravidelných** (izolovaných; Grepl et al., 2011, s. 334). Od sloves pravidelných se odlišuje vyšínutími v konjugačním paradigmatu, která jsou zpravidla odůvodnitelná historickým vývojem slovesa. Sloveso *jít* se od pravidelných sloves výrazně odlišuje tvary v *l*-ovém přičestí (tvary *šel, šla, šlo, šli...*), které jsou, stejně jako tvary minulého přechodníku (*při-šed, při-šedši, při-šedše*), reliktem morfologického supletivismu (Večerka, 2017). Reliktem supletivismu jsou i alomorfy kořene slovesa *jít* (indik. prez. *jdu, jdeš...*; imperativ *jdi*; přech. přít. *jda, jdouc, jdouce*; futurum *půjdu, půjdeš...*; Ziková, 2007).¹⁵ To, že futurální tvar slovesa *jít* vzniká prefixací od formy přítomného času (*půjdu*), nikoliv analyticky za pomoci konstrukce

¹⁴ *Schéma* a *prototyp* jsou typické termíny užívané v kognitivní lingvistice. *Schéma* označuje vztahy strukturních jednotek vůči sobě a *prototyp* představuje to, co je typické pro zkoumanou skupinu pojmů (Fidler, 2017). V návaznosti na kognitivní lingvistiku a práci Saicové Římalové (2010) označujeme sloveso *jít* v základním významu za *prototypické*.

¹⁵ Kromě slovesa *jít* je druhým typickým reprezentantem se supletivními formami v konjugačním paradigmatu sloveso *být*. „Oba tyto kořeny mají supletivní alomorfy i v jiných ie. jazycích (srov. angl. *be – am – are – was – were, go – went*; lat. *es-se – sum – er-am – fu-i, eó – is – ii*)“ (Ziková, 2017).

bud- + infinitiv, jako je tomu běžně u sloves nedokonavých, je rys charakteristický pro slovesa determinovaná (Nübler, 2017a).

Tvary prototypického *jít* se realizují také v záporu. Záporné tvary prototypického *jít* nejsou tolik frekventované jako tvary pozitivní (srov. kapitola 2.2, tabulka 2 a 3). Mezi deseti nejčastějšími tvary slovesa *jít* jsou tvary v záporu pouze dva, *nejde* a *nešlo*. Negace prototypického *jít* je vázána především na tvary *jít* s gramatickou osobou, u níž je zřejmá formální vazba na podmět věty, který je realizací sému [+osoba] NEBO [+zvíře] a naplňuje tak valenční rámec slovesa *jít*. U tvarů *nejde* a *nešlo* nelze bez kontextu s jistotou říci, zda je v podmětu věty naplněn vyžadovaný rys [+osoba] NEBO [+zvíře], a tedy zda se může jednat o význam pohybový. U tvarů osob jiných než třetí osoby v jednotném čísle v záporném tvaru se předpokládá užití prototypického *jít*, výskytů těchto tvarů je ovšem malé množství (srov. tabulka 3), které svědčí o slabém užívání prototypického *jít* v záporu.

Sloveso *jít* má jako všechna slovesa schopnost valence, tj. schopnost vázat na sebe další slova v určitých tvarech. Svozilová et al. (1997, pp. 84–86) uvádějí v publikaci *Slovesa pro praxi* celkem 16 obecných větných vzorců, které představují valenční pole slovesa *jít*.

- I. ‚pohybovat se po vlastních nohou v jedné linii‘

Val 1 – VF – Val 2

někdo – jde – někam/někde/někudy/po něj. dobu/nějak/nějaký

(Svozilová et al., 1997, pp. 84)

- II. ‚konat chůzi na určité místo, k něj. cíli, z něj. místa‘

Val 1 – VF – Val 2

někdo – jde – někam/odněkud

(Svozilová et al., 1997, pp. 85)

Prototypické *jít* odpovídá prvním dvěma větným vzorcům, které zohledňují vazby a pozice vycházející z významových rysů prototypického *jít*.

2.3.2 Prototypické *jít* v analytickém predikátu

Prototypické *jít* může ve větě fungovat samostatně (např. jako predikát, podmět), ale také může vstupovat do syntaktických struktur komplexnějších.

Syntaktická struktura, s níž operuje tato práce, je tzv. analytický predikát.¹⁶ Vymezení pojmu *analytický predikát* není jednotné, dle Karlíka (2017a) se zpravidla jedná o konstrukci obsahující sloveso *být* ve funkci spony a substantivní nebo adjektivní komplement (např. *jsem nekuřák, jsem nemocný*), nebo o spojení slovesa a dějového jména v pádě prostém nebo předložkovém (např. *provádět kontrolu, dát se do pohybu*). **V této práci analytickým predikátem rozumíme predikát realizovaný alespoň dvěma komponenty**, zpravidla slovesem modálním nebo fázovým v konstrukci s infinitivem, jako je tomu v případech *nechce spát, začala psát článek* ad. V mluvnicích se tato konstrukce označuje *větný člen složený* a nepřipouští v pozici pomocného slovesa jiná slovesa než modální a fázová (Grepl et al., 2012, pp. 510–512).

Synonymně ke slovesu *jít* ve funkci složky analytického predikátu užíváme termínu *konstrukce jít + infinitiv*. Tento termín reflektuje povahu vyhledávání v korpusových nástrojích. V korpusu není možné vyhledat to, co označujeme pojmem „analytický predikát“, pouze konstrukci, která se slovesu *jít* v analytickém predikátu nejvíce blíží. V této práci jsou proto termíny *analytický predikát* a *konstrukce jít + infinitiv* vnímány a užívány jako záměnné.

Prototypické *jít* může vstupovat analytického predikátu dvěma způsoby: 1) může stát v pozici infinitivu v konstrukci s pomocným slovesem (modálním, fázovým), např. *chtěla jít do kopce*, nebo 2) může v této konstrukci stát v pozici pomocného slovesa, např. *šel si lehnout do postele*. První způsob je pro tuto práci irelevantní a není předmětem zkoumání. Součástí výzkumu je analýza konstrukce druhé, tj. konstrukce *jít + infinitiv*.

Fungování prototypického *jít* v infinitivu má svá specifika. Prototypické *jít* vyjadřuje v predikátu svůj základní význam, tj. význam pohybový, a konkuruje významu plnovýznamového slovesa v infinitivu. To jsou ony situace, které zmiňuje Saicová Římalová (2010, p. 62), v nichž se cíl (v případě výše *lehnout si*) může postupně měnit v účel. Infinitiv v těchto konstrukcích by místo složky predikátu mohl být považován za adverbiale účelu, srov. příklad *šel si lehnout do postele – Šel do postele za jakým účelem? Lehnout si*.

Ve větě s prototypickým *jít* ve funkci složky analytického predikátu se často vyskytuje lokační adverbiale, které doplňuje pohybový význam slovesa a zároveň

¹⁶ Termínu *analytický predikát* užíváme v návaznosti na článek Škodové (2017) *Sloveso JÍT ve funkci složky analytického predikátu*.

podtrhuje jeho plnovýznamovost. Toto adverbiále se formálně váže na sloveso *jít*, např. v pádě.

Prototypické *jít* se v analytickém predikátu vyskytuje také v záporném tvaru. Zvláštní pozornost si zaslouhuje to, co významově neguje prefix *ne-* umístěný na slovesu *jít*. U prototypického *jít* dochází k negaci sému [-pohyb], ale v případě potenciálních gramatikalizovaných významů gramém neguje možnost nastání děje vyjádřeného infinitivem (Grepl et al., 2012, p. 537). Například v analytickém predikátu s pomocným slovesem (např. *nemůže otevřít*) modální sloveso v záporném tvaru (*nemůže*) neguje možnost realizace děje (*otevřít*), nikoliv význam vlastní, a zároveň predikát obohacuje o rys [+modalita].

Prototypické *jít* ve funkci složky analytického predikátu naplňuje všechny rysy, které uvádíme pro komparaci v tabulce 5 v kapitole 2.3.3.

2.3.1 Znaky prototypického *jít* (shrnutí)

Prototypické *jít* vykazuje mnohé formální a lexikálně-sémantické rysy, které se nabízí komparovat s jiným užitím slovesa *jít*, např. modálním nebo fázovým. Na základě komparace je možné popsat, co se ve významu slovesa *jít* mění. Vytyčili jsme si proto sadu rysů, které vnímáme za komparabilní pro případy užití neprototypického *jít*. Tyto rysy jsou znázorněny v tabulce 5.

Tabulka 5: Komparabilní rysy prototypického *jít*

Komparabilní rysy	Platné (+), neplatné (-)
sém <i>člověk (zvíře)</i>	+
sém <i>pohyb</i>	+
sém <i>po nohou</i>	+
sém <i>úmysl</i>	+
sém <i>lokace</i>	+
negace tvaru slovesa <i>jít</i> = negace sému <i>pohyb</i>	+
plnovýznamovost (z hlediska funkce v predikátu)	+

2.4 Gramatikalizace

Gramatikalizace je „druh jazykové změny, v jejímž důsledku lexikální jednotky získávají v jistých kontextech gramatické funkce, resp. gramatické jednotky nové gramatické funkce“ (Hansen, 2017). Jedná se o jednosměrný proces, ve kterém se lexikální jednotka proměňuje z jednotky s konkrétním významem v jednotku s významem abstraktním až gramatickým.

Studium gramatikalizace patří v současnosti k hojně zkoumaným oblastem diachronní lingvistiky (Hansen, 2017). Termín *gramatikalizace* („*grammaticalization*“) popisující výše definovaný jev poprvé použil A. Meillet v roce 1912, ale myšlenky, o které se jeho i pozdější teorie opírají, jsou podstatně starší. Na to, že se gramatické komponenty vyvíjí z lexémů, nebo že předložky vznikají derivací z podstatných jmen a sloves, upozorňovali ve svých etymologicky založených pracích již de Condillac (1746) nebo Hooke (1786). K teorii gramatikalizace přispěli svými myšlenkami další, např. Schlegel (1818), von Humboldt (1822), Meinhof (1936), někteří z nich ovšem neintencně, protože výzkum jevů, které Meillet označil termínem *gramatikalizace* (1912), byl spíše vedlejší produkt jejich odborné činnosti (Lehmann, 2015, p. 1–6).

Rostoucí zájem o studium gramatikalizace zaznamenáváme od 90. let 20. století, kdy byla poprvé publikována studie Ch. Lehmana *Thoughts on Grammaticalization* (1992). O přetrvávajícím vlivu Lehmannovy studie svědčí skutečnost, že studie byla několikrát rozšířena a opakovaně vydávána (Hansen, 2017). Kromě Lehmana zkoumají gramatikalizaci i jiní současní lingvisté. Za důležité pokládáme zmínit odborné studie Heineho (*Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization*, 1993) a Hoppera & Traugottové (*Grammaticalization*, 2003).

2.4.1 Gramatikalizační škála

Proces gramatikalizace lexikální jednotky lze vizualizovat jako pohyb na škále. Na levé straně škály se nachází jednotka před gramatikalizací, se svým výchozím lexikálním významem. Na straně pravé se potom nachází jednotka zcela gramatikalizovaná. Mezi levou a pravou hranicí, tedy na simplifikované škále *lexikální jednotka – gramatický komponent*, může existovat několik mezistupňů, přechodných stádií. Hopper a Traugottová (1994, p. 7) uvádí jako základní schéma gramatikalizační škály následující:

content item > grammatical word > clitic > inflectional affix

plnovýznamová jednotka > jednotka vyjadřující gramatické kategorie > klitikum > flektivní afix

Některé ze stupňů škály se mohou překrývat. V takovém případě hovoříme o gramatikalizačním řetězci (Heine, 1993, p. 53).

Komplexnější pohled na gramatikalizační škálu a proces gramatikalizace poskytuje Lehmann (2015, p. 15).¹⁷ Lehmannův komplexní model fázi gramatikalizace je zobrazen v obrázku 6. U slovesa *jít* v analytickém predikátu předpokládáme fázi, kterou Lehmann (2015, p. 16) nazývá *syntaktizace*. Sloveso *jít* se coby lexikální jednotka se vyčleňuje z diskurzu a začleňuje se do analytických syntaktických konstrukcí, v nichž nabývá gramatických funkcí a významů (Lehmann, 2015, p. 16).

Obrázek 6: Model fázi gramatikalizace dle Lehmana (2015, p. 15)

LEVEL	discourse	syntax	morphology	morpho- phonemics	
TECHNIQUE	isolating	> analytic	> synthetic- agglutinating	> synthetic- flexional	> zero
PHASE		↑ syntacticization	↑ morphologization	↑ demorphemicization	↑ loss
PROCESS		grammaticalization			

2.4.2 Procesy gramatikalizace

Termín *gramatikalizace* neoznačuje pouze jediný proces, nýbrž zastřešuje několik procesů úzce provázaných. Tyto procesy mohou u gramatikalizující se jednotky probíhat současně a někdy se vybrané z nich nemusí projevit vůbec. Výčty principů a procesů gramatikalizace se u různých teoretiků liší, vymezujeme proto pouze takové procesy, které považujeme za klíčové pro tuto práci. V našem pojetí vycházíme především z Lehmana (2015, pp. 134–141) a Heineho (1993, p. 45–58):

- I. **Desémantizace.** Desémantizace je proces, v němž jazyková jednotka ztrácí význam lexikální a získává význam gramatický.

¹⁷ Dle Givón, T. (1979). *On Understanding Grammar*. New York: Academic Press, p. 209.

- II. **Dekategorializace** (*ztráta charakteristik kategorie*). V průběhu gramatikalizace ztrácí jednotka charakteristiky původní kategorie a nabývá charakteristiky kategorie jiné. V případě gramatikalizace slovesa *jít* v analytickém predikátu ztrácí sloveso *jít* vybrané charakteristiky slovesa plnovýznamového a nabývá některých charakteristik slovesa pomocného.
- III. **Integrace**. Lexikální jednotka, která prochází procesem desémantizace, se nutně ukotvuje v nějaké formální struktuře, tzn. integruje se do struktury, v níž následně fixuje svůj nový význam nebo funkci (Škodová, 2009, p. 30).
- IV. **Conceptual shift** (*pojmový posun*). Význam jednotky se přesouvá z roviny konkrétní do roviny abstraktní.

Procesy gramatikalizace zpravidla doprovází další jevy. Hopper (1991, p. 22) mezi procesy gramatikalizace započítává kromě dekategoriace další čtyři principy, z nichž uvádíme následující:

- V. **Persistence** (*přetrvávání významu*). V průběhu gramatikalizace si lexikální jednotka zachovává rysy původního významu. Čím více je jednotka gramatikalizovaná, tím méně původních významových rysů si zachovává.
- VI. **Layering** (*vrstvení významů*). Jednotky s původními lexikálními i novými gramatickými významy mohou v jazyce koexistovat, ba dokonce mohou vstupovat do vzájemných interakcí.

Procesy I–III se týkají gramatikalizace některých forem a významů slovesa *jít*. Principy IV a V poukazují na pozici slovesa *jít* ve vztahu k vlastním formám a významům.

2.4.3 Stupně gramatikalizace slovesa

V této práci zkoumáme gramatikalizaci slovesa *jít*, považujeme proto za nutné upozornit na stupně gramatikalizace u sloves, které popsal B. Heine (1993, pp. 58–66).¹⁸ Předpokládáme, že prototypické *jít* odpovídá stupni A, zatímco gramatikalizované formy slovesa *jít* se mohou pohybovat na škále níže (stupně B–G).

¹⁸ Překlad přejímáme ze skript *Gramatikalizace* (Masarykova univerzita v Brně), ovšem vybíráme pouze takové rysy, které jsou relevantní pro vlastní výzkum.

- Stupeň A:** plnovýznamové sloveso
- Stupeň B:** kromě jmenných komplementů přijímá i neurčité slovesné tvary; často je možných více konstrukcí (gerundium, infinitiv, participium nebo i větná konstrukce); není nutná shoda podmětů
- Stupeň C:** podmětem nemusí být člověk nebo na subjekt obdařený vůlí; konstrukce se přibližují k vyjadřování TAM,¹⁹ nejčastěji se jedná např. o trvání děje nebo krajní body děje („začít“, „skončit“); je nutná shoda podmětů slovesa a komplementu; většinou je komplementem neurčitý slovesný tvar; věta nemůže být komplementem; sloveso se nevyskytuje ve všech tvarech; sloveso a komplement mohou mít stejný etymologický základ; sloveso a komplement jsou jednou sémantickou jednotkou
- Stupeň D:** ztráta některých charakteristik typických pro plnovýznamová slovesa, např. sloveso ztrácí schopnost vytvářet imperativ, pasivum a jmenné tvary; sloveso se může kombinovat pouze s jedním typem neurčitého slovesného tvaru
- Stupeň E:** sloveso nemůže být samostatně negováno; může stát pouze na jednom místě ve větě; má vlastnosti plnovýznamového slovesa i prvku vyjadřujícího gramatické kategorie
- Stupeň F:** sloveso ztrácí všechny zbývající slovesné charakteristiky; je gramatickým prvkem a původní komplement získává funkci hlavního slovesa
- Stupeň G:** ze slovesa vznikl prvek vyjadřující gramatické funkce, většinou jednoslabičný

2.4.4 Výzkum gramatikalizace sloves pohybu

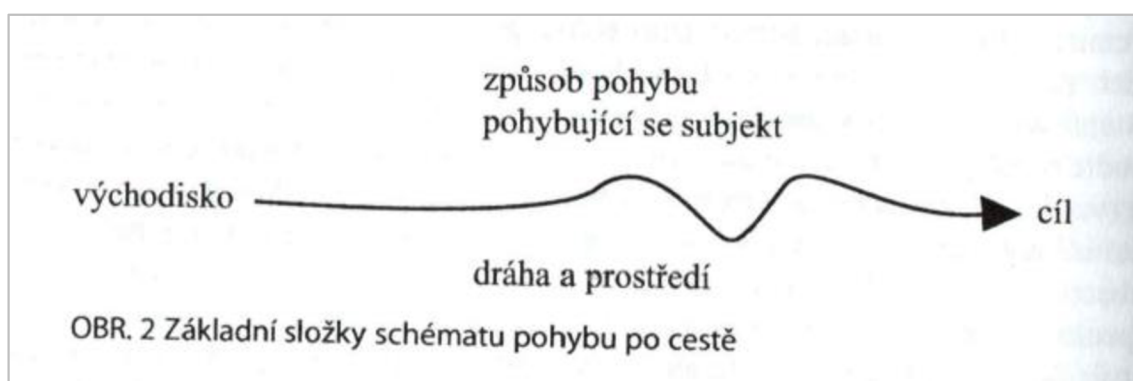
Na teorii gramatikalizace ve slovanských jazycích, se zaměřením na slovesa pohybu, se specializuje T. Majsak. Majsak (2005) na základě vlastních analýz konstatuje, že se pohybová slovesa typu *jít* často účastní gramatikalizačních procesů napříč mnohými jazyky. „Konstrukce s tímto typem slovesa se mohou stát gramatickými prostředky vyjádření např. budoucnosti, imperfektivního významu, perfektivu, minulého času,

¹⁹ TAM je zkratka pro *tense, aspect, modality*. Srov. Heine (1993).

významu inchoativního, imperfektivního, pasivního, modálního, cílového, mohou organizovat sled událostí v čase atd.“ (Saicová Římalová, 2010, pp. 74–75).²⁰

U nás se slovesy pohybu dlouhodobě zabývají L. Saicová Římalová (2009a, 2009b, 2010, 2020) a S. Škodová (2009, 2011, 2017, 2018, 2020a, 2020b, 2021, 2023). Saicová Římalová na slovesa pohybu nahlíží optikou kognitivní lingvistiky a zaměřuje se na jazykový obraz pohybu člověka. Ve výzkumu pohybových sloves vychází ze schématu pohybu (člověka) po cestě, viz obrázek 7. Tématu pohybu člověka v jazyce se věnovala v několik publikacích, především v článcích *Představová schémata a popis jazyka* (2009) a *O významech sloves typu jít a chodit v češtině* (2009), které předcházely monografii *Vybraná slovesa pohybu v češtině: Studie z kognitivní lingvistiky* (2010).

Obrázek 7: Schéma pohybu po cestě dle Saicové Římalové (Saicová Římalová, 2010, p. 36)

Ve čtvrté kapitole zmíněné monografie Saicová Římalová (2010) detailně popisuje významy dvou slovesa pohybu, *jít* a *chodit*. V případě slovesa *jít* blíže vymezuje 8 distinktivních významů slovesa (významy a–h, srov. Saicová Římalová, 2010, pp. 75–82), přičemž jako první význam jmenuje význam prototypický, odpovídající typické realizaci schématu po cestě (Saicová Římalová, 2010, p. 75). Saicová Římalová se blíže zabývá zapojením slovesa do syntaktických konstrukcí (konstrukce a–v, srov. Saicová Římalová, 2010, pp. 87–92), a to včetně frekventovaných prepozic v těchto konstrukcích. Mezi základní konstrukce označující prototypický pohyb zahrnuje konstrukce *jít na* + akuzativ (např. *jít na pole, nákup, procházku*), *jít do* + genitiv (např. *cesta jde do kopce, jdu do toho*) a *jít k* + dativ (např. *jít k babičce, k lékaři*), přičemž poznamenává, že si tyto konstrukce často konkurují (Saicová Římalová, 2010, pp. 87–89). V závěru kapitoly

²⁰ Podle Majsaka, 2005, pp. 159–192.

o slovesu *jít* Saicová Římalová (2010, p. 95) vznáší otázku relevantní pro námi předkládaný výzkum, tedy zda je „sloveso *jít* stále ještě slovesem plnovýznamovým, nebo zda již dochází k jeho gramatikalizaci, tj. zda (a do jaké míry) se z původně ‚lexikální‘ jednotky stává jednotka ‚gramatická‘.“ Na možnost gramatikalizace slovesa *jít* nejen v češtině poukazuje i v jiných odborných publikacích (Saicová Římalová, 2020, pp. 37, 39).

S. Škodová v monografii *Pseudokoordinace v syntaxi češtiny* (2009) analyzuje sloveso *jít* v koordinačních a pseudokoordinačních konstrukcích. Sloveso *jít* v těchto konstrukcích prochází gramatikalizačními procesy dekategoriace a desémantizace (viz kapitola 2.4.2); význam pohybu není důležitý, nelze ho sémantizovat pomocí otázky *Co udělal/a?*, nebo není sémanticky slučitelný s celkovým kontextovým významem (Škodová, 2009, p. 151). V pseudokoordinačních konstrukcích zpravidla dochází k omezení užití časových forem slovesa *jít* především na tvary v minulém, případně budoucím čase. Jak z výzkumu Škodové vyplývá, sloveso *jít* v pseudokoordinačních konstrukcích vykazuje několik gramatikalizačních rysů a může sloužit jako příklad gramatikalizace v syntaxi současné češtiny (Škodová, 2009, p. 151).

Škodová pojednává o slovesu *jít* v několika dalších odborných článcích (*Sloveso JÍT ve funkci složky analytického predikátu*, 2017; *Kdo může v češtině jít*, 2020) a příspěvcích (*Pseudo-koordinace v češtině na příkladu sloves sebrat se a ..., jít a ...*, 2023), a to nejen na příkladu rodilých mluvčích (*Sloveso JÍT v zrcadle užití nerodilými mluvčími češtiny*, 2018; *The verb jít as a representative of a motion event in space in texts by non-native speakers of Czech*, 2021).

Pro směr našeho výzkumu je klíčový článek *Sloveso jít ve funkci složky analytického predikátu* (2017), v němž Škodová „analyzovala vybrané konstrukce *jít + inf.* se záměrem poukázat na neprototypické užívání slovesa *jít* a na ustálení gramatických funkcí, které toto sloveso získává ve spojení, jež charakterizujeme jako analytický predikát“ (Škodová, 2017, p. 51). Škodová na základě analýzy korpusu SYN2015 vymezuje tři typy konstrukcí *jít + inf.*:

1. s pohybovým významem slovesa *jít* (např. *šli spát*),
2. s modálním užitím slovesa *jít* (např. *nešlo odolat*),
3. a s inchoativním užitím slovesa *jít* (např. *pojďme vyrábět*).

(Škodová, 2017, pp. 44–49)

Toto vymezení bylo do jisté míry oporou při analýze konstrukcí se slovesem *jít* v této práci. Oproti Škodové (2017), Saicové Římalové (2010) a Andrlemu (2023) však nepracujeme s termínem *inchoativum*, které náleží mezi způsoby slovesného děje (*aktionsart*, srov. Nübler, 2017b), ale zkoumáme sloveso *jít* z hlediska možného zařazení do kategorie sloves fázových, konkrétně ke slovesům popisujícím počáteční fázi děje (*začít, začínat*). Inchoativa a slovesa fázová se v mnohém liší, ale jejich společným rysem je, že obě kategorie a konstrukce v nich tvořené odkazují na začátek děje, nikoliv k jeho průběhu.

Mezi publikacemi analyzujícími sloveso *jít* stojí za povšimnutí bakalářská práce M. Andrleho *České sloveso jít jako prostředek pro vyjádření budoucnosti* (2023, vedoucí práce L. Saicová Římalová). Andrle v této práci přispěl k popisu gramatikalizace slovesa *jít* analýzou slovesa *jít* jako možného prostředku vyjádření budoucnosti v současné češtině. Analýzu provedl v mluveném korpusu, v němž se zaměřil na vyjadřování inchoativních významů slovesem *jít* v konstrukcích *jít + infinitiv* a *jít + na + akuzativ*. Pro tyto konstrukce je typická vyšší míra sémantického vyprázdnění složky pohybu a možnost realizace významu blízké budoucnosti či následnosti (Andrle, 2023, p. 5). Andrle na základě dvou korpusových sond a dotazníkového šetření dochází k následujícímu závěru:

„Konstrukce se slovesem *jít* vyjadřují budoucnost především jako **úmysl**, a v širším pojetí poté jako předpověď (připíšeme-li úmysl třetí osobě). Vyjádření budoucnosti pomocí slovesa *jít* je blízké **jistotní modalitě** – mluvčí jím vyjadřuje velkou míru jistoty ohledně nastání děje, obsahuje silný element plánování a přípravy a může být hodnocený až jako nevyhnutelný“ (Andrle, 2023, pp. 83–84; upraveno).

V návaznosti na Andrleho práci považujeme za důležité poznamenat, že gramatikalizace slovesa *jít* v češtině probíhá a probíhá souběžně v několika různých oblastech. To, že v této práci uvažujeme o vyjadřování modalitě možnostní (voluntativní, srov. kapitola 2.4.5.1) a další současná práce uvažuje o modalitě jistotní (epistemické, srov. Andrle, 2023), leč ve specifické funkci, ukazuje, že se některá užití slovesa *jít* pohybují na gramatikalizační škále jinde, než jiná, a přitom spolu tyto formy koexistují, nebo se dokonce překrývají. Dochází k procesu, který jsme výše popsali jako *layering*, tj. vrstvení

významů na jednotku. V tomto případě se na slovesu *jít* vrství významy modální, zejm. možnostní a jistotní. Užití slovesa *jít* s významem modálním tak nelze popřít.

2.4.5 Slovesa částečně gramatikalizovaná: auxiliáry

Vymezení kategorie pomocných sloves (také *auxiliárů*) je napříč teoriemi a zvláště různými jazyky nejednotné (Ramat, 1987, p. 3). P. Ramat, který se zabývá gramatikalizací sloves, se pokusil o syntézu kritérií, která musí sloveso splňovat, aby mohlo být zařazeno do kategorie sloves pomocných. Pro pomocná slovesa v konstrukci s plnovýznamovým slovesem v neurčitě tvaru uvádí čtyři základní kritéria, na kterých se různé přístupy v zásadě shodují:

1. Obě slovesa musí mít stejný subjekt.
2. Obě slovesa musí mít stejný predikační rámec.
3. Pomocné sloveso nesmí významově omezovat volbu plnovýznamového slovesa.
4. Funkcí pomocného slovesa je vyjadřovat gramatické významy časové, způsobové a vidové.

(Ramat, 1987, p. 16)

Ramatovu klasifikaci uvádíme jako ilustrativní přehled základních kritérií, která pomocná slovesa, mezi která řadíme v této práci i sloveso *jít*, musí v analytické konstrukci splňovat. Poslední kritérium akcentuje definice pomocného slovesa v CzechEncy. Auxiliár je takové „sloveso, které přidávají do věty gramatický význam, tj. rysy {osoba, číslo} a/nebo rysy z množiny {čas, aspekt, ilokuce, modalita apod.}“ (Karlík, 2017b). V této práci se opíráme o Karlíkovu (2017b) definici auxiliárů a jeho dělení na auxiliáry gramatické a lexikální.

Gramatické auxiliáry (GA) vyjadřují gramatické významy osoby, čísla a modu a podílejí se na časové interpretaci události vyjadřované lexikálním slovesem, které má formu *-l-*ového participia (např. *šla jsem*) nebo infinitivu (např. *budu číst*), přičemž se sama realizují pouze ve finitní podobě. V češtině je jediným zcela gramatickým auxiliárem sloveso *být*. Karlík (2017b) ovšem přiznává i nově nabytou pozici slovesa *jít* mezi auxiliáry, a to ve funkci složky analytického predikátu v imperativní formě *pojď-*, jako příklad uvádí *pojď zapomenout*.

Lexikální auxiliáry (LA) nevykazují tak vysokou míru gramatikalizace jako gramatické auxiliáry, vyjadřují totiž stejné morfologické kategorie jako lexikální sloveso. Zároveň mohou fungovat jako jedna ze složek analytického predikátu, a tedy tvořit jeden predikát s gramatickým auxiliárem (např. *Já jsem (GA) byl (LA) kontrolován.*). Do skupiny lexikálních auxiliárů patří a) sloveso *být* a b) slovesa, která přispívají k významu události sémanticky (Karlík, 2017b). Do skupiny lexikálních auxiliárů potom patří slovesa, která běžně nazýváme *slovesa modální* a *slovesa fázová*.

2.4.5.1 Slovesa modální

Slovesa modální (také *způsobová*) jsou slovesa neplnovýznamová, která tradičně řadíme mezi lexikální auxiliáry. Statut pomocného slovesa získala na základě své funkce složky komplexního větného členu, nejčastěji predikátu (např. *Tatínek mohl odejít.*), v němž vyjadřují výhradně význam modalita (Karlík & Šimík, 2017).

Modalitou tedy rozumíme míru a způsob platnosti obsahu větného členu nebo celé výpovědi (Błaszczuk & Karlík, 2017). Modalita se nemusí ve větě realizovat pouze v podobě modálního slovesa, ale užití modálního slovesa je jeden ze základních způsobů vyjádření modalita. Sloveso, které má rys [+modalita], nese v závislosti na typu slovesa významový rys nutnosti (*muset*), možnosti (*moci*), zájmu (*chtít*) ad.

Subkategorií modalita je několik, liší se opět v závislosti na teoretickém přístupu. Za klíčovou pro tento výzkum považujeme modalitu *voluntativní* (možnostní), která vyjadřuje „vztah činitele (původce) děje k jeho realizaci z hlediska nutnosti, možnosti či záměru daný děj realizovat“ (Žaža, 2017). Za modalitu *voluntativní* ji označuje Grepl²¹ a tohoto pojmu se v této práci držíme. Objevují se ale i označení modalita *diktální*, *dispoziční*, *intenční*, případně *deontická* nebo *alétická* (srov. Błaszczuk & Karlík, 2017), což terminologii komplikuje (Žaža, 2017).

Prototypickými příklady modálních sloves, která jsou tradičně uváděna v mluvnicích, jsou slovesa *mít*, *moci*, *muset*, *smět*, *chtít*. Sloveso *jít* mezi modálními slovesy zahrnuto není (srov. Karlík & Šimík, 2017), ovšem modální významy nebo modální odstíny již u slovesa *jít* byly ve slovníkové literatuře zaznamenány (srov. kapitola 2.1).

²¹ Grepl, M. K podstatě modalita. In *OSS* 3, 1973a, 23–38.

V této práci sloveso *jít* charakterizujeme jako sloveso modální. Hovoříme-li o slovesu *jít* s významem modality, míníme tím zpravidla modalitu voluntativní.

2.4.5.2 Slovesa fázová

Slovesa fázová jsou dalším druhem sloves neplnovýznamových, která tradičně řadíme mezi slovesa pomocná (lexikální auxiliáry). Fázová slovesa ze sémantického hlediska označují fáze události, a to začátek (*začít, začínat*), průběh (pokračování) a konec (*přestat, přestávat*). Formálně se kombinují pouze s infinitivní skupinou, přičemž nositelem vidového rysu je vždy infinitiv (např. *začal blednout*). Fázové sloveso vyjadřuje lexikálně způsob slovesného děje, jedná se zejm. o ingresivní nebo inchoativní skupinu (Karlík, 2017c). Sloveso *jít* mezi slovesa fázová zahrnuto v literatuře není (Karlík, 2017c).

V této práci sloveso *jít* charakterizujeme jako sloveso fázové. Hovoříme-li o slovesu *jít* s významem fáze, myslíme tím význam počátku fáze.

3 Metodologie

3.1 Korpusem ověřovaný výzkum

V této práci provádíme korpusem ověřovaný výzkum. Korpusem ověřovaný výzkum (také *corpus-based výzkum*) je typ výzkumu, který vytěžuje data z korpusu na základě předem stanovené hypotézy (Cvrček, 2017). Hypotézou této práce je, že se sloveso *jít* ve funkci složky analytického predikátu gramatikalizuje, tj. ztrácí svůj původní lexikální význam (význam pohybu) a nabývá nové významy gramatické (modální, fázové).

Pro analýzu slovesa *jít* byl zvolen nástroj KonText Českého národního korpusu. Analýza je provedena na korpusu SYN2020, který je uzavřený a zahrnuje vyvážená jazyková data z různých diskurzů (Křen & Cvrček, 2020). Vzhledem k tomu, že by byl tento korpus, který obsahuje téměř 122 milionů tokenů, příliš obsáhlý, byl pro výzkum vyselektován subkorpus zahrnující pouze data z publicistických textů. Tento subkorpus obsahuje téměř 40 milionů tokenů. Publicistické texty byly zvoleny, neboť jsou z hlediska jazyka uzuální a prototypicky se v nich užívá slovesa *jít* ve všech jeho podobách, přičemž publicistický jazyk společensky vnímáme jako jazyk normovaný. Nelze tedy generalizovat, že by sloveso *jít* gramatikalizovalo pouze v jazyce nenormovaném, nespisovném.

V první fázi byl pro výzkum vytvořen pokročilý dotaz, který vyhledal v korpusu veškerá slovesa v infinitivu: [tag="Vf.*"]. Následně byl výsledek zúžen skrze funkci pozitivního filtru [lemma="jít"] v rozsahu -5 až -1 na 6 617 výskytů. Tak byl vytvořen pokročilý dotaz, který vyhledal konstrukci *jít* + *infinitiv*. Bohužel se ukázalo, že dotaz nevyhledal výsledky v souladu s hypotézou práce. Při ručním třídění se zjistilo, že tento dotaz vyhledal i takové konstrukce *jít* + *infinitiv*, které se nacházely na přelomu dvou vět a nemohly být proto vyhodnoceny jako analytický predikát.

Sekundárně byl vytvořen pokročilý dotaz, který lépe reflektuje podstatu výzkumu:

```
([lemma="jít"][pos!="JZ"]{0,4}[tag="Vf.*"])([tag="Vf.*"] [pos!="JZ"]{0,4} [lemma="jít"])
```

Tento pokročilý dotaz vyhledá konstrukce *jít* + *infinitiv*, v nichž mezi slovesem *jít* a infinitivem mohou být obsazeny až 4 pozice, ve kterých ale nemůže být ani interpunkce, ani spojovací výrazy. To vyřadí z vyhledávání takové případy, kde se komponenty konstrukce *jít* + *infinitiv* nachází v odlišných větách. Symbol | také umožňuje vyhledání

konstrukci v opačném slovosledu, tj. kde se *jít* nachází v pozici za infinitivem. Celkem bylo nalezeno 5 498 výskytů.

Ani přes komplexnost dotazu nelze konstatovat, že veškeré vyhledané konstrukce *jít + infinitiv* odpovídají definici analytického predikátu. V několika případech měla konstrukce *jít + infinitiv* v dané větě např. funkci subjektu. V analyzovaných konkordancích však takových případů bylo relativně malé procento, zpravidla 0-3 konkordanční řádky na kombinaci *jít + konkrétní infinitiv*.

Posledním krokem předcházejícím samotné analýze jazykových dat bylo vytvoření frekvenčního seznamu. Z hlediska analýzy jsou klíčové takové konstrukce *jít + infinitiv*, které jsou frekventované, protože jsou přímým dokladem vysoké míry užití konstrukce. Výzkum byl omezen na 50 nejfrekventovanějších infinitivů v konstrukci *jít + infinitiv* podle reálného výskytu v subkorpusu (nikoliv podle i.p.m.). Frekvenční seznam, vygenerovaný podle frekvence lemmat, je uveden v tabulce 6.

Tabulka 6: Frekvenční seznam 50 konstrukcí *jít + infinitiv*

Pořadí	Lemma	Freq	i.p.m.
1	jít spát	137	3,43
2	jít podívat	104	2,6
3	jít dělat	69	1,73
4	jít hrát	68	1,7
5	jít se podívat	66	1,65
6	jít udělat	52	1,3
7	jít pracovat	52	1,3
8	jít studovat	48	1,2
9	jít koupit	40	1
10	jít volit	34	0,85
11	jít vidět	33	0,83
12	jít přehlédnout	30	0,75
13	jít projít	28	0,7
14	jít běhat	28	0,7
15	jít lehnout	27	0,68
16	jít říci	26	0,65
17	jít nakupovat	23	0,58
18	mušet jít	22	0,55
19	jít zkusit	21	0,53
20	jít zahrát	21	0,53
21	jít zastavit	20	0,5
22	jít otevřít	19	0,48
23	jít sedět	18	0,45
24	jít cvičit	18	0,45
25	jít hledat	18	0,45
26	jít se projít	18	0,45
27	moci jít	17	0,43
28	jít zaběhat	16	0,4
29	jít vyhrát	16	0,4
30	jít dát	16	0,4
31	jít sednout	14	0,35
32	jít učit	13	0,33
33	jít skloubit	13	0,33
34	jít změnit	13	0,33
35	jít nakoupit	13	0,33
36	jít zachránit	13	0,33
37	jít poznat	13	0,33
38	jít se hrát	12	0,3
39	jít trénovat	12	0,3
40	jít bojovat	12	0,3
41	jít slavit	12	0,3
42	jít se lehnout	11	0,28
43	dělat jít	11	0,28
44	jít se sednout	11	0,28
45	jít využít	11	0,28
46	jít se bavit	11	0,28
47	jít vrátit	11	0,28
48	jít být	11	0,28
49	jít odolat	10	0,25
50	jít se zaběhat	10	0,25

3.2 Analýza dat

3.2.1 Postup

Kvalitativní analýze bylo podrobena všech 50 konstrukcí *jít + infinitiv* uvedených v tabulce 6. Tato konstrukce s omezením na 50 sloves (infinitivů) je v subkorpusu zastoupena 1342 výskyty. Analýza je tedy kvalitativní analýzou celkem 1342 konkordančních řádků ve zkoumaném subkorpusu.

Řídícím principem je postupná manuální analýza individuálních konkordancí konstrukce *jít + infinitiv*. Pro analýzu je pozitivně vyfiltrována konkordance odpovídající jedné konstrukci, viz níže v obrázku 8 ilustrující konstrukci *jít + odolat*.

Obrázek 8: Konkordance konstrukce *jít + odolat*

Výskytů: 10 l.p.m.: Spočítat ARF: - Výsledek je setříděn			1	/ 1
Výběr řádků: základní				
1	☐	třeba jen velkou sklenicí horké vody začít den , pokud	nejde odolat	řetězení kafi . Teď vidím , jaký je problém napsat
2	☐	měl psychické předpoklady . Ne proto , že by hrám	nešlo odolat	, " uvedl Lukas Blinka , vedoucí výzkumu . Aktualizovaný
3	☐	taktiku s úspěchem používá . Nejdřív nedostupný , pak mu	nejde odolat	. Zástup jeho milenek by se s námi k tomuhle
4	☐	, kdyby nepřišla nabídka od Českého olympijského výboru . Tě	nešlo odolat	. V ČESKU BYCH SI TEĎ DĚTI NEPOŘIDILA Je v
5	☐	borůvkové muffiny , křehký jahodový koláč nebo tvarohové vdolky totiž	nejde odolat	! Až budete mít napečeno , stačí přidat na stůl
6	☐	, ale podle svěžích postupů 7 Vepřový sendvič , kterému	nešlo odolat	8 Ve Svaneke točí i výtečné pivko 9 Stačí odložit
7	☐	, 319 KĚ TVAROHOVÉ TAK DOBRÉ , ŽE JIM PROSTĚ	NEJDE ODOLAT	Sladké jahody , maliny , borůvky nebo lehce nakyslé ostružiny
8	☐	do jejího klína . Pohledu na její božské křivky totiž	nejde odolat	. Ale jen málokomu se to podaří . Její srdce
9	☐	Nabídce ochutnat na vlastní kůži nejdelší obří slalom na světě	nešlo odolat	. . Na to nikdy nezapomeš ! " zněla pozvánka
10	☐	přírodě a v přítomnosti sympatického partnera bylo lákadlo , kterému	nešlo odolat	. Na moje četné námitky , že by se měla
				1 / 1

Analýza každého konkordančního řádku je dvousložková, formální a sémantická. Konstrukce *jít + infinitiv* byla nejprve analyzována z **formálního hlediska**. Zaměřili jsme se na následující charakteristiky:

- počet realizovaných tvarů slovesa *jít*,²²
- počet výskytů slovesa *jít* v záporném tvaru,
- počet výskytů slovesa *jít* v infinitivu,
- počet výskytů tvarů slovesa *jít* v imperativu *pojd'*, *pojdme*, *pojdte*.

²² V tomto čísle nejsou započítány záporné tvary slovesa, které sledujeme samostatně. Předpokladem pro nezapočtení záporných tvarů slovesa *jít* do celkového počtu realizovaných tvarů je, že v teorii lze ke každému tvaru pozitivnímu vytvořit protipól v záporném tvaru a naopak.

Dále nás zajímá, který slovesný čas a osobu sloveso *jít* v jednotlivých konstrukcích *jít + infinitiv* gramaticky vyjadřuje. Pro posouzení gramatikalizace konstrukce je dále důležité, zda má konstrukce *jít + infinitiv* ustálený, resp. neměnný slovosled. Vzhledem k tomu, že gramatikalizace spočívá v gramatické integraci a formálním ustalování vybraných tvarů slovesa *jít*, je analýza formálních aspektů nutností. To, v jakých syntaktických a funkčních pozicích se sloveso *jít* frekventovaně nachází, vypovídá o jeho (proměňující se) povaze.

Dílčí analýzou s ohledem na formální aspekty zkoumané konstrukce je analýza kolokační. Kolokační analýza je provedena u 10 nejfrekventovanějších konstrukcí *jít + infinitiv*. Aby bylo dosaženo kvalitnějších výsledků vzhledem k nízkému počtu výskytů v subkorpusu, byl pro tuto analýzu zvolen celý korpus SYN2020. V korpusu SYN2020 totiž předpokládáme obdobné výsledky sémantické analýzy jako v publicistickém subkorpusu.

Kolokační analýza se opírá o korpusem vygenerované kolokační profily individuálních konstrukcí a aktivně operuje s výsledky analýzy sémantické. Kolokáty jsou vygenerovány přes funkci *kolokace* v nástroji KonText korpusu SYN2020. Atributem je lemma v kontextu -3 až 3, minimální frekvence kolokátu v korpusu a v kontextu v hodnotě 5. Pro třídění je užit koeficient logDice.

Druhou složkou analýzy je **analýza významů** dané konstrukce. V sémantické analýze zkoumáme, zda sloveso *jít* v konstrukci vyjadřuje vlastní pohyb, modalitu nebo začátek fáze a zda vyjadřuje jeden či více těchto významů, popř. který z nich vyjadřuje dominantně.

Specifickým případem jsou pak imperativní tvary slovesa *jít*: *pojd'*, *pojdme*, *pojdte*, které jsou podrobeny zkoumání, zda vyjadřují výzvu k pohybu nebo výzvu k činnosti obecně. U těchto tvarů předpokládáme vyšší míru gramatikalizace než u jiných tvarů slovesa *jít* (Karlík, 2017b). Dílčím cílem výzkumu je toto tvrzení ověřit.

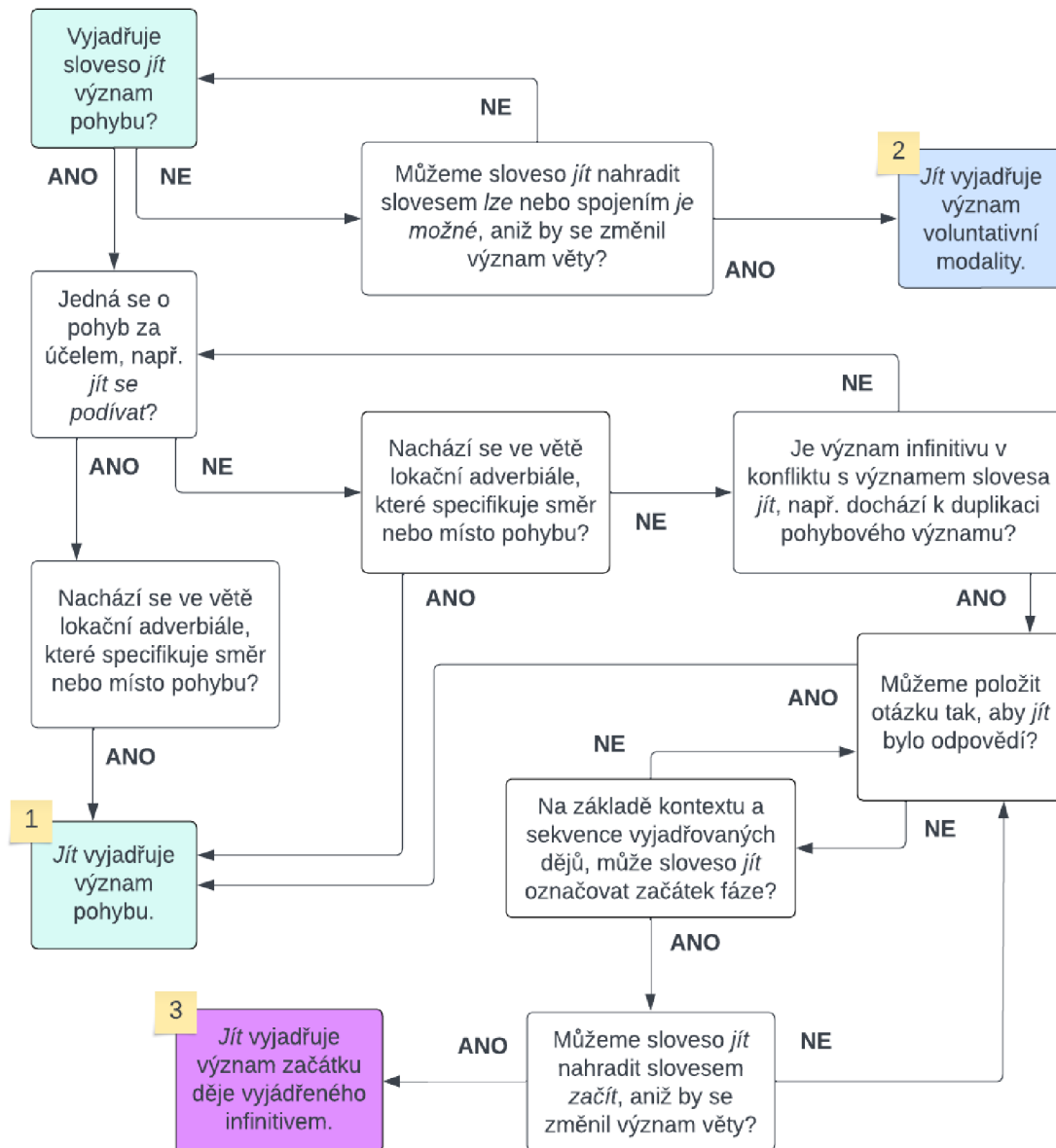
3.2.2 Testy a způsoby ověření hypotézy

Pro analýzu významů slovesa *jít* v jednotlivých konstrukcích *jít + infinitiv* používáme několik testů, které ověřují, zda sloveso *jít* v dané konstrukci nabývá jednoho či více významů a které konkrétně. Významy slovesa *jít* nelze odlišit pouze na základě jeho existence v dané konstrukci, klíčovou úlohu v určování významů má nejbližší lexikální

a větný kontext. Ověřovací testy jsou doplněny o autentické příklady, které pochází ze subkorpusu publicistických textů korpusu SYN2020.

Celý proces analýzy významů slovesa *jít* je znázorněn ve schématu 1 níže.

Schéma 1: Proces analýzy významů slovesa *jít*

účelem a/nebo lokací, přičemž pohybový význam je realizovaný na slovese jít, cíl je vyjádřen infinitivem a lokace je upřesněna lokačním adverbialé. Konstrukce šel + podívat (1) označuje pohyb (šel) do lokace (do kina) za nějakým účelem (podívat se). Obdobně je tomu v případech (2), (3) a (4).

- (1) *V sobotu se šel podívat (ÚČEL) do kina (LOK) na nový český snímek Teorie tygra.*
- (2) *Pokud se tedy necítíte ve své kůži, jděte se projít (ÚČEL) do parku (LOK), kde v dubnu dokvétá žlutý jasmín.*
- (3) *Měníte repertoár, když jdete hrát (ÚČEL) do jiného kostela (LOK)?*
- (4) *A tak jednoho dne oba kamarádi vzali blok, šli si sednout na pivo (ÚČEL) a začaly padat nápady.*

Je-li na základě kontextu diskutabilní, zda se jedná o prototypické *jít*, ale ve větě se vyskytuje lokační adverbialé, které se ke slovesu *jít* váže, považujeme sloveso *jít* za pohybové. Za užití v prototypickém významu je *jít* považováno také v případech, kde ověřovací testy nejsou jednoznačné a rozlišení významů je nejasné. To se typicky projevuje v konstrukcích, v nichž pohyb nelze s jistotou vyloučit a zároveň je funkční otázkový test (viz kapitola 3.2.5). V příkladu (5) není na základě lexikálního ani větného kontextu jasné, jestli se subjekt pohyboval do nevyjádřené lokace (pravděpodobně *do postele*) za účelem (*spát*), nebo jestli započal fázi vyjádřenou infinitivem (*spát*) bez nutnosti pohybu. Obdobně je tomu v případech (6) a (7).

- (5) *Vpadly k nám armády komunistických zemí. Na dlouhých 21 let. Trutnov – Přišel z kina a ještě než šel spát, uslyšel rámus. Podíval se ven.*
- (6) *Žena se snažila sourozence uklidnit, ten nakonec přestal a odešel. Domáci šli spát, ale za chvíli je probudily rány do dveří.*
- (7) *„(...) To musíte vidět,“ přesvědčovala nás, a jelikož jsme odpočinek potřebovaly, uvázaly jsme brusle na batohy a šly si hrát. Konečně jsem pochopila všechny ty mužské, co si stavějí doma vagónky a i po šedesátce propukají v dětské nadšení, když pidivláček překoná pidipřejezd a zastaví přesně na centimetr na pidinádražičku plném pidilidí.*

3.2.4 Význam modalit a substituční test

V příkladech, v nichž funkci slovesa *jít* hodnotíme jako modální, nabývá na důležitosti analyzovat predikát v kontextu věty. Právě kontext určuje nebo naopak vylučuje některé

z předpokládaných významů. V příkladu (8) z kontextu vyplývá, že se jedná o pohyb za účelem, přičemž lokace (např. *do obchodu*) je elidována, ovšem je implicitně přítomna:

(8) *No třeba včera jsem šla vrátit kabát, který jsem si koupila, a paní za pokladnou se mě zeptala, jestli jsem ta Bibi.*

V příkladech (9a), (10a) a (11a) o pohybovém významu slovesa *jít* na základě kontextu z různých důvodů uvažovat nelze.

(9) a. *Začala jsem krást. Kdyby to šlo vrátit zpátky, už to neudělám.*

(10) a. *Stromek v květináči stojí mezi ostatními rostlinami, snadno jde přehlédnout.*

(11) a. *Taky máme juniorku, některé hráče znám z reprezentací, takže to pomalu skládáme a myslím, že to nebude tak dramatické. Více k tomu ale půjde říct až po přípravných zápasech.*

V těchto případech sloveso *jít* vyjadřuje význam modální volunativní, tj. ne/možnost uskutečnění děje, který je zastoupen infinitivy *vrátit*, *přehlédnout*, *říct*. Modalitu slovesa *jít* lze v těchto případech snadno ověřit substitučním testem. Pokud lze sloveso *jít* nahradit slovesem *lze* nebo spojením *je možné*, aniž by se změnil význam věty, sloveso *jít* vyjadřuje význam modalitý možnosti. Srov. substituce příkladů (9b), (10b) a (11b).

(9) b. *Začala jsem krást. Kdyby to bylo možné vrátit zpátky, už to neudělám.*

(10) b. *Stromek v květináči stojí mezi ostatními rostlinami, snadno lze přehlédnout.*

(11) b. *Taky máme juniorku, některé hráče znám z reprezentací, takže to pomalu skládáme a myslím, že to nebude tak dramatické. Více k tomu ale bude možné říct až po přípravných zápasech.*

Tato substituce u prototypického *jít* není možná, srov. s modifikovaným příkladem (8):

**No třeba včera jsem byla možna/byla lze vrátit kabát, který jsem si koupila, a paní za pokladnou se mě zeptala, jestli jsem ta Bibi.*

3.2.5 Otázkový test

Další test, který indikuje gramatikalizaci slovesa *jít* v konstrukcích s infinitivem, je otázkový test.²³ Pokud aplikujeme na konstrukci *jít* + *infinitiv* otázkový test, odpovědi

²³ Srov. otázkový test Škodová (2009).

nemůže být samostatně složka predikátu, která nese informace gramatické (*jít*). Aplikace otázkového testu je demonstrována v příkladech (12) a (13).

(12) *Nepozorovaný příchod u Testina nehrozí, s jeho výškou ho **nešlo přehlédnout**, v davu novinářů hned zavládl šum.*

*Co s ním **nešlo udělat**? *~~Nešlo~~. **Nešlo** ho přehlédnout.*

(13) *„(...) Neříkám, že to **jdeme vyhrát**, ale alespoň jim chceme ten den znepríjemnit,“ řekl Hruban.*

*Co **jdou dělat**? *~~Jdou~~. **Jdou** vyhrát.*

Tento test lze aplikovat na konstrukce *jít + infinitiv*, které vyjadřují význam modální nebo fázový (význam začátku fáze děje).

Druhým testovaným předpokladem je, že sloveso *jít* ve funkci složky analytického predikátu může vyjadřovat význam začátku fáze děje, jenž je vyjádřen infinitivem, a tím se blíží k fázovým slovesům. Vzhledem k psané povaze zkoumaných jazykových dat však nelze vždy určit, zda se význam počátku realizuje na slovesu *jít* s pohybem, nebo bez pohybu.

Zkoumání významu fázovosti na slovese *jít* nabývá na důležitosti zejm. v takových případech, v nichž dochází ke kolizi individuálního významu prototypického *jít* a slovesa v infinitivu. Typickým případem jsou konstrukce, ve kterých se zdvojuje význam pohybu, viz konstrukce (14a) *jít + běhat*, (15a) *jít + bojovat*.

(14) a. *Když se brána vodního světa zavřela, obul si tenisky a **šel běhat**.*

(15) a. *„(...) Říkám si, proč si vybrali tuhle cestu, a ne opačnou. Proč se raději nevracejí do své země a **nejdou bojovat**,“ uvádí Aaron.*

V případě, že nebudeme považovat infinitiv *běhat* (*bojovat*) za účelové adverbiale se slovesem *jít* jako jediným predikátem věty, potom vyvstává otázka, jakou funkci má v predikátu sloveso *jít*. Ověříme-li příklady (14b) a (15b) otázkovým testem, zjistíme, že odpovědí nebude samostatně sloveso *jít*, nýbrž celý predikát *šel běhat* (*nejdou bojovat*).

(14) b. *Když se brána vodního světa zavřela, obul si tenisky a **šel běhat**.*

*Obul si tenisky a co udělal? *~~Šel~~. **Šel** běhat.*

(15) b. *„(...) Říkám si, proč si vybrali tuhle cestu, a ne opačnou. Proč se raději nevracejí do své země a **nejdou bojovat**,“ uvádí Aaron.*

*Co nedělají? *~~Nejdou~~. **Nejdou** bojovat.*

Následně lze ověřit, zda lze sloveso *jít* substituovat slovesem *začít*, aniž by se změnil význam věty.

(14*) *Když se brána vodního světa zavřela, obul si tenisky a **začal** běhat.*

(15*) *„(...) Říkám si, proč si vybrali tuhle cestu, a ne opačnou. Proč se raději nevracejí do své země a **nezačnou** bojovat,“ uvádí Aaron.*

Pokud je tato substituce možná a je funkční otázkový test (na otázku nelze odpovědět slovesem nesoucím gramatické informace, zde slovesem *jít*), považujeme sloveso *jít* za sloveso s významem počátku fáze vyjádřené obsahem infinitivu.

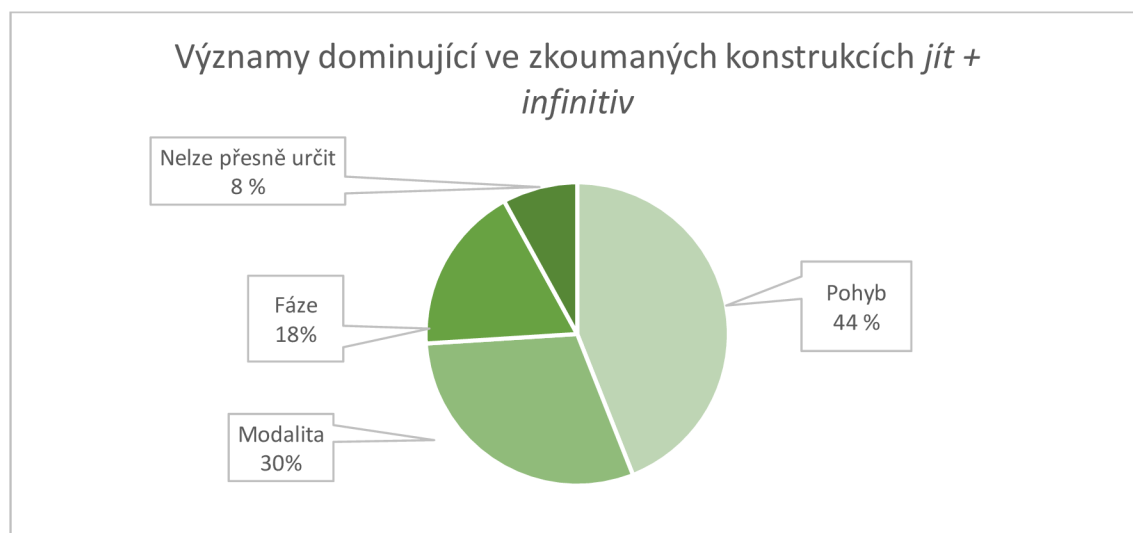
4 Výsledky korpusové analýzy

4.1 Sémantická analýza

Zásadní složkou analýzy byla analýza významů konstrukcí *jít + infinitiv*. Konkrétně zda sloveso *jít* vyjadřuje význam 1) pohybu, 2) modality, 3) fáze, případně jeden či více z uvedených významů a který z nich je dominantní. Podrobně jsou výsledky této části analýzy zobrazeny v tabulce 7 a znázorněny v grafu 1.

Sloveso *jít* mělo ve 40 z 50 konstrukcí (80 %) alespoň jeden výskyt užití v základním (pohybovém) významu. Ovšem z většinového hlediska, s ohledem na absolutní počty výskytů slovesa *jít* v pozici nositele významu pohybu/modality/fáze, si sloveso *jít* udrželo stav nositele významu pohybu pouze ve 22 z 50 konstrukcí, tedy v méně než polovině případů (44 %). Blízká pohybovému významu je také fázovost, kterou ne vždy lze od pohybu odloučit. Fázový význam slovesa *jít*, určený dle schématu 1, byl identifikován v 30 z 50 konstrukcí, tj. v 60 %.

Graf 1: Významy dominující ve zkoumaných konstrukcích *jít + infinitiv*

Vysoký podíl výskytů byl zjištěn i v případě významu modality. Sloveso *jít* ve funkci modálního slovesa lze, na rozdíl od fázového slovesa, odlišit jednoznačněji. V mnoha příkladech lze poznat již z kombinace lexikálních významů sloves tvořících analytický predikát, že se nejedná o prototypické *jít*. Z 50 konstrukcí *jít + infinitiv* obsahuje 29 konstrukcí konkordance, v nichž se sloveso *jít* prokazatelně chová jako modální sloveso

vyjadřující voluntativní modalitu, přičemž v 15 konstrukcích užití slovesa *jít* s významem modálním převažuje. Několik konstrukcí *jít* + *infinitiv* bylo v subkorpusu dokonce omezeno exkluzivně na vyjádření modality slovesem *jít*. Konkrétně se jednalo o kombinace: *jít* + *odolat*, *být*, *dělat* (v pořadí *dělat* + *jít*), *zachránit*, *změnit*, *skloubit*, *zastavit*, *přehlédnout*, *vidět*. Otázkou zůstává, co umožňuje tuto kombinatoriku, kolokabilitu slovesa *jít* právě s danými slovesy a jejich sémantickými skupinami, jelikož celkové počty výskytů těchto případů nejsou zanedbatelné (např. *jít* + *vidět* – 33 výskytů, *jít* + *přehlédnout* – 30 výskytů).

Tabulka 7: Výsledky sémantické analýzy 50 sloves v konstrukci *jít* + *infinitiv*

<i>jít</i> + <i>infinitiv</i> (lemmata)	význam pohybu	význam modality	význam fáze	většinový význam
<i>jít SE ZABĚHAT</i>	1	0	1	fáze
<i>jít ODOLAT</i>	0	1	0	modalita
<i>jít BÝT</i>	0	1	0	modalita
<i>jít VRÁTIT</i>	1	1	0	modalita
<i>jít SE BAVIT</i>	1	0	1	fáze
<i>jít VYUŽÍT</i>	0	1	0	modalita
<i>jít SE SEDNOUT</i>	1	0	1	pohyb
<i>DĚLAT jít</i>	0	1	0	modalita
<i>jít SE LEHNOUT</i>	1	0	0	pohyb
<i>jít SLAVIT</i>	1	0	1	pohyb
<i>jít BOJOVAT</i>	1	1	1	pohyb
<i>jít TRÉNOVAT</i>	1	0	1	fáze/pohyb
<i>jít SE HRÁT</i>	1	0	1	fáze
<i>jít POZNAT</i>	1	1	0	modalita
<i>jít ZACHRÁNIT</i>	0	1	0	modalita
<i>jít NAKOUPIT</i>	1	1	0	pohyb
<i>jít ZMĚNIT</i>	0	1	0	modalita
<i>jít SKLOUBIT</i>	0	1	0	modalita
<i>jít UČIT</i>	1	0	1	fáze
<i>jít SEDNOUT</i>	1	0	1	pohyb
<i>jít DÁT</i>	1	1	1	nelze určit
<i>jít VYHRÁT</i>	1	1	1	nelze určit
<i>jít ZABĚHAT</i>	1	0	1	fáze/pohyb
<i>MOCI jít</i>	1	0	0	pohyb
<i>jít SE PROJÍT</i>	1	0	1	pohyb
<i>jít HLEDAT</i>	1	0	1	pohyb
<i>jít CVIČIT</i>	1	1	1	fáze
<i>jít SEDĚT</i>	1	1	1	fáze
<i>jít OTEVŘÍT</i>	1	1	0	modalita

jít ZASTAVIT	0	1	0	modalita
jít ZAHRÁT	1	1	1	pohyb
jít ZKUSIT	1	0	1	pohyb
MUSET jít	1	0	0	pohyb
jít NAKUPOVAT	1	0	1	pohyb
jít ŘÍCI	1	1	0	modalita
jít LEHNOUT	1	0	1	pohyb
jít BĚHAT	1	0	1	fáze
jít PROJÍT	1	1	0	pohyb
jít PŘEHLÉDNOUT	0	1	0	modalita
jít VIDĚT	0	1	0	modalita
jít VOLIT	1	1	1	pohyb
jít KOUPIIT	1	1	0	pohyb
jít STUDO VAT	1	0	1	fáze
jít PRACOVAT	1	1	1	fáze/pohyb
jít UDĚLAT	1	1	1	modalita
jít SE PODÍVAT	1	0	1	fáze/pohyb
jít HRÁT	1	1	1	fáze/pohyb
jít DĚLAT	1	1	1	fáze
jít PODÍVAT	1	0	1	pohyb
jít SPÁT	1	1	1	nelze určit
SOUČET	40	29	30	
PROCENTA	80 %	58 %	60 %	

4.2 Formální a frekvenční analýza

Další fází výzkumu byla analýza formálních charakteristik slovesa *jít* v konstrukci *jít + infinitiv*. Formální analýza je úzce propojena s analýzou frekvenční, výsledky proto uvádíme dohromady v jedné kapitole.

Formální analýze bylo podrobena celkem 1342 příkladů (24 %) z celkového počtu 5 498 výskytů vyhledaných konstrukcí *jít + infinitiv* v subkorpusu publicistických textů korpusu SYN2020. Analýza proběhla dle podmínek stanovených v kapitole 3.2. Výsledky analyzovaných formálních a frekvenčních kategorií jsou uvedeny v tabulce 8 a vizualizovány v grafech 2 a 3.

Tabulka 8: Výsledky formální analýzy slovesa *jít* v konstrukci *jít + infinitiv*

Počet realizovaných morfologických tvarů slovesa <i>jít</i>	Počet výskytů slovesa <i>jít se</i> záporkou	Počet výskytů slovesa <i>jít</i> v infinitivu	Výzvové <i>pojd'/pojd'me/pojd'te</i> a počet výskytů		Pevný slovosled
405	261	229	22	102	42
průměr 8,1	19 %	17 %	44 %	8 %	84 %

Pro posouzení gramatikalizace slovesa *jít* je analýza formálních charakteristik nutností. Bez formální analýzy by nebylo možné posoudit, jak se užívání slovesa *jít* mění. Zajímavá je z tohoto hlediska frekvence jednotlivých tvarů slovesa *jít*. Z korpusové analýzy vyplývá, že na jednu konstrukci *jít* + *infinitiv* připadá průměrně 8,1 různých tvarů slovesa *jít* (bez zahrnutí tvarů v záporném tvaru). Některé konstrukce tohoto průměru nedosahují, důvodem ale není nízký počet výskytů v korpusu. V některých konstrukcích se sloveso *jít* realizuje pouze ve 2–4 tvarech, nehledě na počet výskytů v konkordanci. To nutně neznamená, že by se snížila produktivita daných tvarů slovesa *jít*, nýbrž to poukazuje na fakt, že sloveso *jít* má tendenci se v některých konstrukcích formálně omezovat, ustalovat, a to dokonce např. pouze v záporných tvarech. Tento jev byl vyzorován zejména v následujících konstrukcích (pořadí sloves respektuje slovosledné pořadí konstrukce):

- *jít* + *odolat* (2 tvary: *nejde, nešlo* + *odolat*);
- *dělat* + *jít* (2 tvary: *dělat* + *nejde, nešlo*);
- *jít* + *být* (3 tvary: *nejde, nešlo, pojďme* + *být*);
- *jít* + *bavit* (4 tvary: *pojďte, pojďme, šel, jít* + *bavit*).

Uvedené konstrukce jsou nápadné pro svou omezenou kombinatoriku. Avšak potvrdit rozsah toho, jak a v jakém lexikálním kontextu se některé tvary slovesa *jít* v konstrukci ustalují, potažmo frazeologizují, by vyžadovalo další výzkum ve větším subkorpusu (korpusu).

Další ze zkoumaných charakteristik byl počet výskytů slovesa *jít* v infinitivu a počet výskytů slovesa *jít* v záporném tvaru. To, že by užívání infinitivu slovesa *jít* mělo zásadní gramatický nebo významový důsledek, se v analýze neprokázalo. Jinak tomu je u tvarů slovesa *jít* v záporu. Jak bylo naznačeno výše, negativní tvary slovesa *jít*, zejm. tvary *nejde, nešlo*, mají tendenci se v konstrukci *jít* + *infinitiv* ustalovat. Zároveň jsou tyto dva tvary, v porovnání s jinými tvary slovesa *jít* v záporném tvaru, z hlediska frekvence dominantní. Tvarů slovesa *jít* v záporu, které jsou produktivní v jiné než třetí osobě přítomného nebo minulého času, je zřetelně méně.

Při analýze jednotlivých tvarů jsme se také zaměřovali na tvary *pojď, pojďme, pojďte*. Gramatikalizace těchto tvarů je popsána v kapitole 4.2.1.

Z hlediska ustálenosti slovosledu se ve výzkumu prokázalo, že majorita konstrukcí *jít* + *infinitiv* má v první slovosledné pozici sloveso *jít* a v druhé pozici infinitiv, a to

v těsné následnosti. Pouze u 16 % konstrukcí byla tato následnost narušena, zpravidla zvrtným *se, si*. Pouze 3 konstrukce byly realizovány se slovosledem, v němž první pozici obsadil infinitiv a druhou sloveso *jít*. Jednalo se o konstrukce *dělat + jít, moci + jít, muset + jít*. V případě konstrukce *dělat + jít*, která byla zároveň konstrukcí z hlediska produktivity tvarů slovesa *jít* omezenou na 2 tvary slovesa *jít* (*nejde, nešlo*), bylo sloveso *jít* užito v modální funkci, jež je v rematické pozici zdůrazněna. Srov. příklady (16), (17), (18).

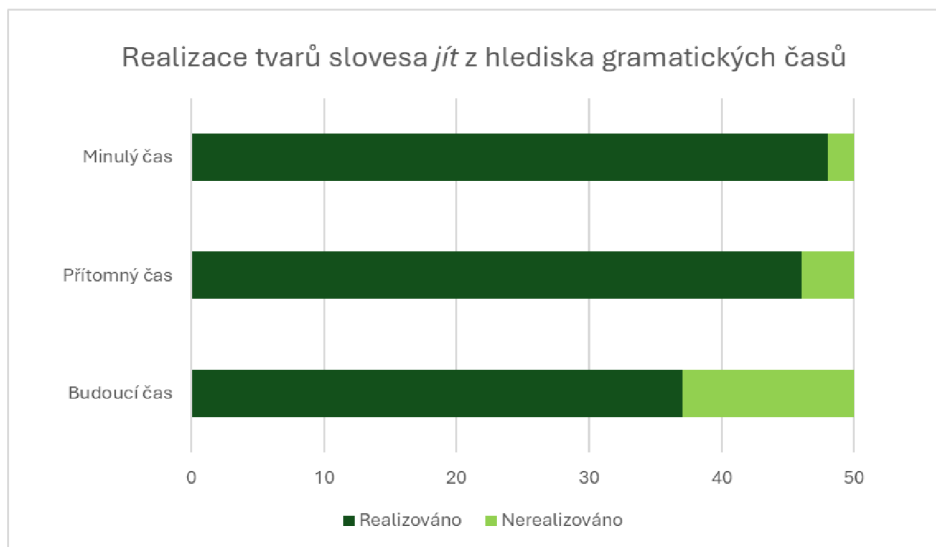
(16) *Nic moc jiného než válet se v peřinách ostatně dost dobře dělat nejde.*

(17) *Snášíte afektovanost herců? Libání, velká gesta, zkratka emoce, bez nichž to povolání dělat nejde?*

(18) *S tím skutečně nic dělat nešlo.*

Z gramatických rysů byla předmětem zkoumání produktivita tvarů slovesa *jít* s ohledem na gramatický čas a gramatickou osobu. V grafu 2 vidíme, že sloveso *jít* bylo ve většině zkoumaných konstrukcí produktivní ve všech gramatických časech. Pouze v případě budoucího času byla frekvence nižší než 90 %.

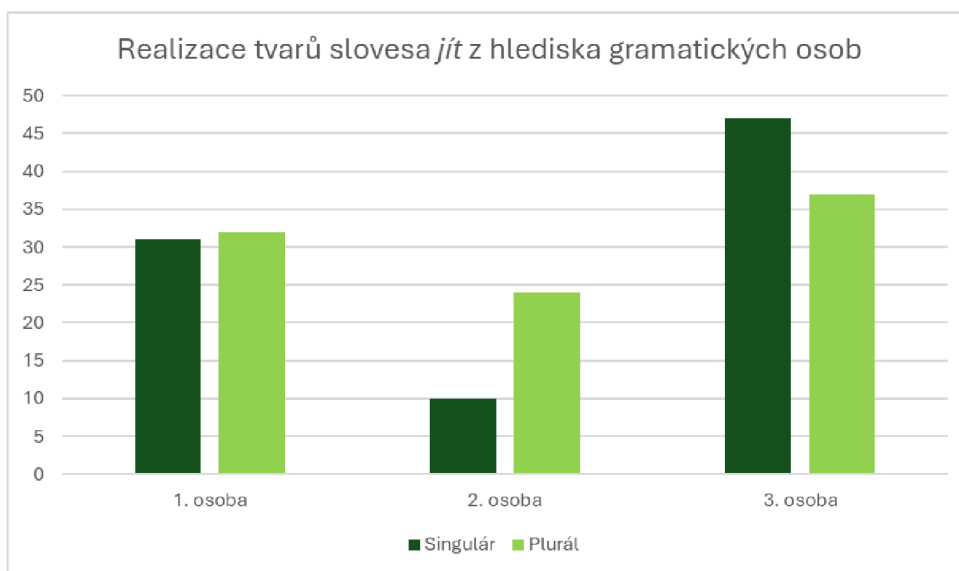
Graf 2: Realizace tvarů slovesa *jít* z hlediska gramatických časů

V případě analýzy slovesa *jít* z hlediska realizace tvarů s různými gramatickými osobami bylo zjištěno, že nejméně produktivní je druhá osoba obou čísel (viz graf 3). Druhá osoba jednotného čísla byla zastoupena alespoň jednou realizací pouze v 10 konstrukcích (20 %), druhá osoba množného čísla potom ve 24 konstrukcích (48 %). Omezená realizace druhé

osoby pravděpodobně vyplývá ze skutečnosti, že byl subkorpus omezený na publicistické texty, v nichž užití druhé osoby není frekventované. Skutečnost, že většina konstrukcí obsahovala tvary slovesa *jít* ve třetí osobě (jednotného i množného čísla), nebyla překvapující. Na produktivitu třetí osoby slovesa *jít*, zvláště ve významu modálním, upozorňovala již Škodová (2017, p. 48).

Graf 3: Realizace tvarů slovesa *jít* z hlediska gramatických osob

4.2.1 Ověření gramatikalizace tvarů *pojď*, *pojďme*, *pojďte*

V kapitole 2.4.5 jsme uvedli, že Karlík (2017b) přiznává míru gramatikalizace slovesu *jít* v imperativních formách *pojď*. Avšak z jakého důvodu tyto formy zařazuje mezi lexikální auxiliáry (tj. gramatikalizované formy), to již neuvádí. V této práci jsme si dali za dílčí cíl toto tvrzení ověřit. Z toho důvodu byl bod „počet výskytů tvarů *pojď/pojďme/pojďte*“ zahrnut do analýzy. Jak lze vidět v tabulce 8 v kapitole 4.2, alespoň jeden výskyt některého z tvarů *pojď*, *pojďme*, *pojďte* byl identifikován ve 22 z 50 analyzovaných konstrukcí *jít* + *infinitiv* (tj. ve 44 % konstrukcí). Z hlediska celkového počtu konkordančních řádků byla tato imperativní forma užitá ve 102 případech (8 %).

Imperativní tvary *pojď*, *pojďme*, *pojďte* označujeme v této práci tzv. za **výzvové**, neboť v analytickém predikátu vyzývají k aktivitě vyjádřené obsahem infinitivu. Svou podstatou se blíží užití slovesa *jít* ve fázovém významu a do jisté míry se s tímto typem významově překrývají. Zda je součástí této výzvy pohyb, nebo není, závisí na okolním lexikálním kontextu. Nachází-li se ve větě lokační adverbialé, které by mohlo být cílem

pohybu, tak *pojď*, *pojďme*, *pojďte* označujeme za **výzvu s pohybem**. Užití slovesa *jít* v imperativní formě s funkcí výzvy s pohybem nalezneme v příkladech (19) a (20).

- (19) „(...) A **pojďte** se podívat do našeho týpí,“ vede nás Karel do zadní části zahrady.
- (20) „Určitě, **pojďte** za námi se posadit do tepla, rádi vám něco řekneme,“ usmívá se jeden ze zdravotníků Tomáš Čech.

Pokud lokační adverbialie, které by poukazovalo na pohybový význam imperativní formy slovesa *jít*, chybí, postupujeme v analýze přes otázkový test. Otázkový test je ve většině případů funkční, tj. nelze se zeptat na gramatickou složku predikátu, kterou je právě imperativní forma slovesa *jít*. Často ovšem otázkového testu ani není potřeba, jelikož je z kontextu očividné, že pohyb není součástí děje, nýbrž že se jedná o výzvu k ději. Doklady zkoumaného jevu uvádíme v příkladech (21), (22) a (23).

- (21) *To sdělení by však mělo zároveň všechny ujistit, že odborníci se hrozivému jevu věnují, přepočítávají jeho dráhu aje zde stále možnost, že nás těleso o vlas mine. Tak si **pojďme držet** palce, třeba unikneme – stejně nic jiného dělat nemůžeme.*
- (22) *Teď si **pojďme dát** do souvislosti, co se vlastně událo v zimní přestávce v nejvyšších třech patrech tabulky.*
- (23) *Nechme už rakovinu rakovinou a **pojďme** si povídat o tom, o čem sní čtyřadvacetiletá holka.*

Na základě této analýzy potvrzujeme Karlíkovo tvrzení (2017b), že se imperativní formy *pojď*, *pojďme*, *pojďte* pohybují na škále gramatikalizace (blíže ke gramatikalizaci), a je třeba je považovat za lexikální auxiliáry.

4.2.2 Potenciál gramatikalizace tvarů *nešlo*, *nejde*, *nepůjde*

Při analýze bylo zjištěno zvláštní postavení tvarů *nešlo*, *nejde*, *nepůjde* mezi tvary slovesa *jít*. Tato trojice tvarů se v subkorpusu vykazuje vysokou frekvencí (srov. tabulka 9). Tvar *nejde* se ve frekvenčním seznamu nachází na 4. pozici (4 647 Freq), *nešlo* na 7. pozici (1 618 Freq) a *nepůjde* na 14. pozici (580 Freq). Další tvary slovesa *jít* v záporu se

vyskytují například na 19. pozici (*nešel*) a 23. pozici (*nejdou*), jejich frekvence už však není příliš vysoká. Zbylé pozice obsazují nezáporné tvary slovesa *jít*.²⁴

Tabulka 9: Frekventované tvary slovesa *jít* v analyzovaném subkorpusu

Pořadí	Tvar	Freq	Pořadí	Tvar	Freq
1.	jde	18 598	8.	šla	1 560
2.	šlo	4 996	9.	jdou	1 523
3.	jít	4 798	10.	šli	1 377
4.	nejde	4 647	11.	jdu	919
5.	půjde	2 790	12.	jdeme	697
6.	šel	2 400	13.	půjdou	597
7.	nešlo	1 618	14.	nepůjde	580

Významným rysem tvarů *nešlo*, *nejde*, *nepůjde*, který byl zaznamenán v rámci korpusové analýzy, je výrazná afiliace k modálnímu významu. Těchto tvarů se majoritně užívá v konstrukcích *jít* + *infinitiv* ve významu modálním. V porovnání s tvary prototypického *jít* mají tvary *nešlo*, *nejde*, *nepůjde* ve významu modálním značnou převahu. Pro ilustraci představujeme ke každému tvaru několik příkladů. Modální význam slovesa *jít* v uvedených příkladech (24) – (29) je snadno ověřitelný substitučním testem a otázkovým testem.

- (24) *Znamenalo by to, že cigarety by nešlo koupit v každé trafice nebo večerce.*
- (25) *Nevýhodou byly sloupy v hledišti, za nimiž nešlo vidět na pódium.*
- (26) *Mám klienty, kterým jsem navrhovala bydlení včetně prostírání a příborů, ale tohle nejde dělat s každým.*
- (27) *Z jejího úsměvu nikdy nejde poznat, jestli vám jde rozbit hubu, nebo si vás chce vzít.*
- (28) *Odhaduje se, že jen základní obnova Sýrie přijde na tři sta miliard dolarů. To je hotová bonanza. Ale tohle číslo také vystihuje, že Asad vyhrál zemi fyzicky zničenou a politicky tak rozvrácenou, že už ji nepůjde zachránit.*
- (29) *Třetí splátka už nicméně na účet výrobce nedorazila, neboť bylo definitivně jasné, že stroj za stovky milionů v daných podmínkách nepůjde využít.*

²⁴ Podobné pořadí ve frekvenčním seznamu nalezneme v celém korpusu SYN2020 (srov. tabulka 2 v kapitole 2.2). V korpusu SYN2020 obsazují tvary *nejde*, *nešlo*, *nepůjde* také první tři pozice v rámci záporných tvarů slovesa *jít* (srov. tabulka 3 v kapitole 2.2).

V některých konstrukcích bylo zaznamenáno vysoké procento konkordancí s alespoň jedním ze tří tvarů *nešlo*, *nejde*, *nepůjde* v modálním významu. V porovnání s dalšími tvary slovesa *jít* tyto tvary v některých konstrukcích téměř absolutně dominují. V obrázku 9 lze vidět konkordanci konstrukce *jít + zastavit*, v níž jsou produktivní pouze tvary záporné, z nich potom zejm. *nešlo* a *nejde* a v jednotkách tvary *nešel*, *nejdou*, *nešla*, *nešly*. V této konstrukci se *jít* realizuje pouze ve významu modálním.

Obrázek 9: Konkordance *jít + zastavit*

Výskytů: 20 i.p.m.: Spočítat ARF: - Výsledek je seřazen		1 / 1
Výběr řádků: základní		
1	☐ <i>ne</i>	vytáhla špunt a snažila se zavít kohoutky . „ To nešlo zastavit , „ fňukal Tom . Ani pro mámu to nebylo
2	☐ <i>ne</i>	ne . Samozřejmě klobouk dolů před Jardou , ale věk nejde zastavit . Navíc v Česku jsou větší hřiště , bude se
3	☐ <i>ne</i>	chybná , přehřívá se mobil i baterie . Bohužel to nejde zastavit . Obávám se nejhoršího , „ tvrdí fake news v
4	☐ <i>ne</i>	Inter) Silný jako tank . Když se rozběhne , nejde zastavit . Bránil jsem ho při rozích a musím se pochlubit
5	☐ <i>ne</i>	velkou podporu v hledísti , ale náš skvělý výkon už nešlo zastavit , „ okomentoval poslední dva zápasy turnaje Martin Nedbal ,
6	☐ <i>ne</i>	blízké Nelahozevsi . Uskladnil tam ropu , jejíž dodávku už nešlo zastavit . Škody na technologiích po havárii krakovacij jednotky byly podle
7	☐ <i>ne</i>	hodnotu nemá . Změna je ale podle mě nevyhnutelná a nejde zastavit . Nějakou dobu to ještě potrvá , nejde totiž jen
8	☐ <i>ne</i>	. Jenže pak se rozjel slávistický gólostroj , který prostě nešel zastavit . Domácím postupně docházely síly a soupeř to nemilosrdně trestal
9	☐ <i>ne</i>	v USA a Ázerbajdžánu (desátá místa) ORTÉZÁTOR Věk nejde zastavit a bylo to vidět i v sobotním turnaji ke 30
10	☐ <i>ne</i>	pracuje ... Zkrátka to vypadá , jako by projekt už nešlo zastavit . Přitom nikdo z koaličních partnerů krajské vlády , kterou
11	☐ <i>ne</i>	“ říká specialista na osteoporózu Olga Růžičková . Řidnutí kostí nejde zastavit , ale lze ovlivnit , jak moc a jak rychle
12	☐ <i>ne</i>	může volně dýchat , byl k nezaplacení . Už to nešlo zastavit Když se vrátili , řekla manželovi , že se s
13	☐ <i>ne</i>	pražského Motola . „ Rozjede se vlak , který už nejde zastavit . Na desetidenní chemoterapii naváže samostatná transplantace . Mělo by
14	☐ <i>ne</i>	poranit . Svým vztahem k médii spustila proces , který nešel zastavit . Někdo to považoval za její volání o pomoc ,
15	☐ <i>ne</i>	všechny média na Slovensku . V té chvíli už to nešlo zastavit . I spolužáci si z toho dělali srandu . Mrzí
16	☐ <i>ne</i>	se stal ikonou a kde je dodnes . Jen léta nejdou zastavit . A tak mu v Chorvatsku v posledních letech podsouvali
17	☐ <i>ne</i>	, máte pocit , že pardubický sportovní manažer Pavel Marek nejde zastavit . Pak najdete ale témata , do kterých se moc
18	☐ <i>ne</i>	slabou Spartu nepamatuju JABLONEC – Na jaře lokomotiva , co nešla zastavit , teď Jablonečtí po dvou kolech nemají ani bod a
19	☐ <i>ne</i>	údolí tak , že odpálil hráz . Valily se a nešly zastavit . Hlavně aby se ale zase čtýli zápasy nečekalo ,
20	☐ <i>ne</i>	s jejím otcem zakladatelem spolku Sokol . Příběh lásky už nešel zastavit . 28 - 31 Martin Dejdar , muž mnoha tváří

Konstrukcí, v nichž z hlediska jednotlivých tvarů slovesa *jít* převažují tvary záporné (zpravidla *nešlo* a *nejde*), je více. Kromě *jít + zastavit* mezi ně patří konstrukce *jít + odolat*, *jít + být*, *dělat + jít*, *jít + zachránit*, *jít + změnit*, *jít + říct*, *jít + přehlédnout*. Některé konstrukce již byly pro svou omezenou kombinatoriku zmíněny v kapitole 4.1.

Závěrem je třeba deklarovat, že tvary slovesa *jít nešlo*, *nejde*, *nepůjde* v konstrukci *jít + infinitiv* zpravidla vyjadřují význam voluntativní modality a připodobňují se modálním slovesům. Tvary *nešlo*, *nejde* a *nepůjde* se přibližují lexikálním auxiliářům, slovesům částečně gramatikalizovaným.

4.3 Kolokační analýza

V kapitole 2.2 jsme v rámci mikrosondy do korpusu uvedli statistická data slovesa *jít* s bližším náhledem na frekvenci a kolokace. Frekvenční část této analýzy jsme hlouběji

rozebrali v kapitole 4.2. Abychom mohli dále popsat proměnu v chování slovesa *jít*, je potřeba vizualizovat, v čem se různé významy a různá užití slovesa *jít* v analytickém predikátu liší od konstrukcí s prototypickým *jít*. Způsob, jakým lze vizualizovat proměnu slovesa *jít*, je skrze kolokační profilaci. To, do jakých konstrukcí jednotka ve větě vstupuje, se na základě významu slovesa *jít* mění.

Obrázek 10: Pořadník 15 nejfrekventovanějších konstrukcí *jít* + *infinitiv* v subkorpusu SYN2020

	Filtr	lemma	Freq ▼	i.p.m.
1	p / n	jít spát	137	3,43
2	p / n	jít podívat	104	2,6
3	p / n	jít dělat	69	1,73
4	p / n	jít hrát	68	1,7
5	p / n	jít se podívat	66	1,65
6	p / n	jít udělat	52	1,3
7	p / n	jít pracovat	52	1,3
8	p / n	jít studovat	48	1,2
9	p / n	jít koupit	40	1
10	p / n	jít volit	34	0,85
11	p / n	jít vidět	33	0,83
12	p / n	jít přehlédnout	30	0,75
13	p / n	jít projít	28	0,7
14	p / n	jít běhat	28	0,7
15	p / n	jít lehnout	27	0,68

Obrázek 11: Pořadník 15 nejfrekventovanějších konstrukcí *jít* + *infinitiv* v korpusu SYN2020

	Filtr	lemma	Freq ▼	i.p.m.
1	p / n	jít spát	853	7
2	p / n	jít podívat	463	3,8
3	p / n	jít se podívat	421	3,46
4	p / n	jít lehnout	275	2,26
5	p / n	jít otevřít	209	1,72
6	p / n	muset jít	191	1,57
7	p / n	jít hledat	182	1,49
8	p / n	jít dělat	178	1,46
9	p / n	jít se lehnout	161	1,32
10	p / n	jít projít	158	1,3
11	p / n	jít hrát	153	1,26
12	p / n	jít koupit	126	1,03
13	p / n	jít pracovat	124	1,02
14	p / n	jít studovat	124	1,02
15	p / n	jít se projít	124	1,02

Kolokační analýza byla provedena u 10 nejfrekventovanějších konstrukcí *jít* + *infinitiv*. S ohledem na malý výzkumný vzorek by získaná data neměla v konstrukcích s nízkou frekvencí vysokou výpovědní hodnotu. Pro analýzu bylo vybráno následujících 10 konstrukcí: (1) *jít spát*, (2) *jít (se) podívat*, (3) *jít dělat*, (4) *jít hrát*, (5) *jít udělat*, (6) *jít pracovat*, (7) *jít studovat*, (8) *jít koupit*, (9) *jít volit*, (10) *jít vidět*. Protože je však i přes omezení na 10 nejfrekventovanějších konstrukcí množství výsledků nedostatečné, byla kolokační analýza provedena v celém korpusu SYN2020. Pořadí jednotlivých konstrukcí *jít* + *infinitiv* je z hlediska frekvence v korpusu i subkorpusu velmi podobné (srov. obrázky 10, 11), ovšem větší počet výskytů umožnil získat lepší výsledky pro kolokační profily slovesa *jít* v jednotlivých konstrukcích.

4.3.1 Kolokační profily

V této kapitole jsou prezentovány a charakterizovány kolokační profily 10 nejfrekventovanějších konstrukcí *jít* + *infinitiv*. Každý kolokační profil byl vygenerovaný

v korpusu SYN2020. V analýze se soustředíme především na vztah frekventovaných autosémantických kolokátů k různým významům slovesa *jít*, tj. zda a nakolik doplňují některý ze zkoumaných významů slovesa *jít* v analytickém predikátu. Oporou pro kolokační analýzu jsou výsledky sémantické analýzy (srov. kapitola 4.1).

Obrázek 12: Kolokáty konstrukce *jít + spát*

	Filtr	lemma
1.	p / n	ráno
2.	p / n	večer
3.	p / n	chystat
4.	p / n	předtím
5.	p / n	čas
6.	p / n	noc
7.	p / n	než
8.	p / n	pozdě
9.	p / n	brzy
10.	p / n	kdy

KONSTRUKCE *JÍT + SPÁT*

Nejužívanější konstrukcí se slovesem *jít* je konstrukce *jít spát*. Jedná se také o jedinou kolokaci, která se promítla do kolokačního kontextu v nástroji WaG (srov. kapitola 2.2). Kolokace *jít spát* je prototypem pomezního případu, v němž téměř nelze odlišit význam pohybový od významu fázového. Pouze na základě kolokátů (srov. obrázek 12) nelze pohybový význam vyloučit. Z kolokačního profilu ovšem vyplývá, že těžištěm děje je sloveso v infinitivu, tj. *spát*, protože je doplněno o časová zpřesnění (např. kolokáty *večer*, *pozdě*, *brzy*, *kdy*).

Pomineme-li případy, v nichž sloveso *jít* může odkazovat na pohyb na místo, kde proběhne děj vyjádřený slovesem v infinitivu, pak by kolokáty mohly ilustrovat časové okolnosti toho, kdy spánek *začal*. V příkladu (30) a (31) je z kontextu, resp. ze soupisu dějů zřejmé, že v aktivitě *šel spát* není důležitý pohybový aspekt slovesa *jít*, nýbrž začátek fáze *spát*. V takových případech se sloveso *jít* chová jako fázové sloveso – označuje počátek děje vyjádřeného infinitivem.

(30) *Normálně se ráno probudíte a večer **jdete spát**.*

(31) *„Váchal si s chutí poznamenává, co a v kolik jedl, kdy **šel spát**, zda se dočkal snu, zda dobře spal a jestli bylo čím nakrmit zvířata.“*

KONSTRUKCE *JÍT* + (*SE*) + *PODÍVAT*

Druhou nejužívanější konstrukcí se slovesem *jít* je konstrukce *jít (se) podívat*. Nejfrekventovanějším kolokátem (srov. obrázek 13) je sloveso *vstát*. Sloveso *vstát* poukazuje na časté užití slovesa v pseudokoordinační konstrukci *vstát a jít (se) podívat*.²⁵ Pro výzkum analytického predikátu se slovesem *jít* jsou zajímavější kolokáty *ven, okno, tam, na*, které tvoří pravovalenční doplnění slovesa *podívat se*, sémantického jádra predikátu (např. *tak jsem se tam šla podívat*). Ačkoliv se jedná o lokační adverbíale, v těchto konstrukcích nedeterminují sloveso *jít*, neboť se syntakticky vážou na sloveso *podívat se*, srov. *jít se podívat z okna* X *jít se podívat z okna*. Z této konstrukce ani tak nelze pohybovou složku vyloučit.

Obrázek 13: Kolokáty konstrukce *jít + (se) + podívat*

	Filtr	lemma
1.	p / n	vstát
2.	p / n	jestli
3.	p / n	ven
4.	p / n	ať
5.	p / n	okno
6.	p / n	tam
7.	p / n	kdo
8.	p / n	chtít
9.	p / n	na
10.	p / n	co

Obrázek 14: Kolokáty konstrukce *jít + dělat*

	Filtr	lemma
1.	p / n	úkol
2.	p / n	rozhovor
3.	p / n	něco
4.	p / n	jiný
5.	p / n	nic
6.	p / n	tenhle
7.	p / n	bez
8.	p / n	pak
9.	p / n	aby být
10.	p / n	dva

KONSTRUKCE *JÍT* + *DĚLAT*

Třetí zkoumanou konstrukcí je konstrukce *jít + dělat*. Většina kolokátů v obrázku 14 se váže na infinitiv *dělat*, který tvoří sémantické jádro konstrukce. V tomto analytickém predikátu lze teoreticky hovořit o dvou významech slovesa *jít*. 1) O prototypickém významu, přičemž lokace je metonymickými procesy ukryta v objektovém doplnění (tj. pohyb na místo, kde subjekt bude dělat *úkol, rozhovor, něco, nic...*). 2) Můžeme uvažovat o významu fázovém, pokud nedochází k pohybu subjektu. Počínajícím dějem je potom infinitiv *dělat* + objektové doplnění (*Když přijdou děti ze školy, najedí se, pohrají si a jdeme dělat úkoly.*).

²⁵ Pro více informací o pseudokoordinačních konstrukcích viz Škodová (2009).

KONSTRUKCE *JÍT* + *HRÁT*

Obdobná situace jako u konstrukce *jít + dělat* nastává u prvního kolokátu konstrukce *jít + hrát* (srov. obrázek 15). *Jít* v konstrukci *jít hrát hokej* může nabýt jak významu pohybového, tak fázového. Vzhledem ke dvěma kolokátům lokační povahy (*ven, tam*) předpokládáme frekventované užití prototypického *jít*. Tyto kolokáty se váží na sloveso *jít*, nikoliv na infinitiv *hrát* (srov. *jít hrát ven* X *jít hrát ven*), což umocňuje důležitost slovesa *jít* v konstrukci. Infinitiv by v některých případech mohl být vyhodnocen za adverbialně účelu. Vzhledem k funkčnímu otázkovému i substitučnímu testu může sloveso *jít* v této konstrukci nabývat i významu fázového (*Tak já jdu hrát hry. Teda vlastně učit se, vid', mami ... ?*).

Obrázek 15: Kolokáty konstrukce *jít + hrát*

	Filtr	lemma
1.	p / n	hokej
2.	p / n	ven
3.	p / n	ať
4.	p / n	mušet
5.	p / n	tam
6.	p / n	moci
7.	p / n	když
8.	p / n	za
9.	p / n	aby být
10.	p / n	my

Obrázek 16: Kolokáty konstrukce *jít + udělat*

	Filtr	lemma
1.	p / n	káva
2.	p / n	jinak
3.	p / n	něco
4.	p / n	!
5.	p / n	co
6.	p / n	už
7.	p / n	ten
8.	p / n	nebo
9.	p / n	tak
10.	p / n	ale

KONSTRUKCE *JÍT* + *UDĚLAT*

Konstrukce *jít + udělat* se v kolokačních schématech velmi blíží konstrukci *jít + dělat*. V obou případech konstrukce vyžaduje objektové doplnění, zde jsou frekventovanými kolokáty *káva, něco* (viz obrázek 16). Tyto kolokáty v pozicích 1R nebo 2R naznačují realizaci prototypického *jít*. Většinou byl ale v této konstrukci zaznamenán modální význam slovesa *jít* (srov. tabulka 8). Na modálních konstrukcích se slovesem *jít* participují kolokáty *něco, co, ten* (zejm. slovní tvar *to*). Ty se často vyskytují na pozici 1L nebo 2L. Kolokát *jinak*, další participant v modálních konstrukcích, zpravidla následuje sloveso v infinitivu (např. *teď to šlo udělat jinak, někdy to nejde udělat jinak*).

KONSTRUKCE *JÍT* + *PRACOVAT*

Sloveso *jít* se v konstrukci *jít + pracovat* pohybuje především mezi významy pohybovými a fázovými (srov. tabulka 8). K významu pohybu směřují kolokáty *škola* a předložka *do*, která denotuje lokaci (např. *O víkendu jste lákali vysokoškoláky, aby pak šli pracovat do Bosche.*). V případě metonymického vyjádření prostoru mohou k významu pohybu být vztaženy i předložky *k* a *pro*, tj. *jít pracovat k někomu, pro někoho*. Fázové významy v této konstrukci lze vyvodit především na základě okolního lexikálního kontextu a celkového významu propozice, nenajdeme proto jasný „fázový“ indikátor mezi kolokáty. Ukazatelem fázového významu může být absence většího množství kolokátů, které realizují rys lokace.

Obrázek 18: Kolokáty konstrukce *jít + studovat*

	Filtr	lemma
1.	p / n	škola
2.	p / n	proto
3.	p / n	vysoký
4.	p / n	aby být
5.	p / n	že
6.	p / n	chtít
7.	p / n	do
8.	p / n	moci
9.	p / n	já
10.	p / n	na

Obrázek 17: Kolokáty konstrukce *jít + pracovat*

	Filtr	lemma
1.	p / n	škola
2.	p / n	do
3.	p / n	muset
4.	p / n	aby být
5.	p / n	chtít
6.	p / n	když
7.	p / n	k
8.	p / n	oni
9.	p / n	tak
10.	p / n	pro

KONSTRUKCE *JÍT* + *STUDOVAT*

Konstrukce *jít + studovat* se v typu kolokátů podobá konstrukci *jít + pracovat*. Nejčastějším kolokačním schématem je *jít + studovat + (na) + vysoká + škola*, které tvoří většinu zkoumaných konstrukcí (srov. *Pivní hospodu, která dnes mezi pivaři patří k uznávaným, otevírala v devatenácti, zatímco šla studovat vysokou školu.*). Zmíněné kolokáty této konstrukce najdeme v obrázku 18 na 1., 3. a 10. pozici. Sloveso *jít* v této konstrukci znamená pohyb, nikoliv však pohyb fyzický, nýbrž pohyb metaforický, v němž je označena (často životní) změna (srov. Saicová Římalová, 2010). Ze sémantické analýzy vyplynulo, že konstrukci *jít + studovat* lze užít i v nepohybovém fázovém významu, který doplnění v kolokačním schématu nevyžaduje, nejsou proto kolokáty tohoto typu zastoupeny v profilu.

KONSTRUKCE *JÍT* + *KOUPIT*

Další z analyzovaných konstrukcí je konstrukce *jít* + *koupit*. V kolokačním profilu konstrukce (srov. obrázek 19) se vyskytují kolokáty *cigareta*, *něco*, které naplňují objektové doplnění konstrukce, s vazbou na sémantické jádro predikátu, sloveso *koupit*, nebo toto doplnění rozšiřují o atribut (*nový*) či časové okolnosti (*hned*). Sloveso *jít* v konstrukci *jít* + *koupit* zpravidla nese význam pohybový, infinitiv *vidět* by potom mohl být v některých případech považován za adverbialé účelu. V sémantické analýze této konstrukce bylo zaznamenáno také užití slovesa *jít* ve významu modálním. S modální strukturou souvisí poslední uvedený kolokát *za*. Objevuje se ve strukturách *jít* (být možný) + *koupit* + *za* + *něco* (zpravidla finanční obnos), např. *ovčáckého psa šlo koupit za libru*, *sada dilů šla koupit za pět set dolarů*).

Obrázek 19: Kolokáty konstrukce *jít* + *koupit*

	Filtr	lemma
1.	p / n	cigareta
2.	p / n	hned
3.	p / n	nový
4.	p / n	něco
5.	p / n	když
6.	p / n	se
7.	p / n	moci
8.	p / n	k
9.	p / n	tak
10.	p / n	za

Obrázek 20: Kolokáty konstrukce *jít* + *volit*

	Filtr	lemma
1.	p / n	aby být
2.	p / n	že
3.	p / n	a
4.	p / n	být
5.	p / n	,
6.	p / n	"
7.	p / n	.

KONSTRUKCE *JÍT* + *VOLIT*

Konstrukce *jít* + *volit* se vykazuje velmi nízkým počtem kolokátů (srov. obrázek 20). Sloveso *jít* v konstrukci majoritně nese význam pohybu, který ale není podpořený žádným frekventovaným kolokátem ve větné struktuře. Konstrukce *jít* + *volit* ve významu „jít na místo, kde proběhne politická volba“ je ustálená a tedy sémanticky soběstačná. Analytický predikát nevyžaduje pravovalenční doplnění, pouze levovalenční. V příkladech v korpusu navíc často věta či souvětí predikátem končí, srov. (...) *v Evropě jsou tak unavení a otrávení, že ani nejdou volit.* (...) *chodila za mámou, kde prý má syna a jestli půjde volit.*

KONSTRUKCE *JÍT* + *VIDĚT*

Konstrukce *jít* + *vidět* je jedinou zde analyzovanou konstrukcí, v níž je sloveso *jít* užito exkluzivně ve významu modálním. Na základě kolokačního profilu (srov. obrázek 21) je zřejmé, že se v konstrukcích s modálním *jít* nevyskytují kolokáty lexikální, pouze kolokáty gramatické. Za zmínku stojí pomezí kolokát *ten*, v konkordancích realizovaný ve tvaru *to*, který v modálních konstrukcích často tvoří formální subjekt a anaforicky zastupuje obsah věty nebo vět předchozích (např. *A právě v těch filmech ona občas hrála. To nešlo nevidět.*). Může se také jednat o generické *to*, které odkazuje k obecnému stavu věcí nebo mimojazykovému kontextu.

Subjektové nebo objektové doplnění se v této konstrukci mnohdy realizuje v podobě vedlejší věty uvozené gramatickým kolokátem *že* (např. *Pořád jde vidět, že svah pracuje, jsou tam pukliny.*). Další kolokáty proto nejsou v modálním schématu zastoupeny, neboť další doplnění není třeba. Součástí kolokačního profilu je také předložka *na*, která se pojí s lokací ve větě (např. *na stěně, na tréninku, na modelu*), tato lokace je však odpovědí na otázku *Kde?*, vztahující se k sémantickému jádru analytického predikátu, tj. slovesu *vidět*. Nejedná se o lokační adverbiále, které by upřesňovalo směr nebo místo pohybu (tj. odpověď na otázku *Kam?*, frekventovanou u prototypického *jít*), nýbrž se jedná o prostor, který (nebo kde) *lze* nebo *nelze vidět* (např. *na tréninku šlo vidět..., jde vidět denně na obrazkách...*).

4.3.2 Shrnutí výsledků kolokační analýzy

V kolokační analýze jsme zkoumali kolokační profily 10 frekventovaných konstrukcí *jít* + *infinitiv* v korpusu SYN2020. Většina z těchto konstrukcí obsahovala *jít* ve významu pohybovém, menší procento významy modální a fázové. U analytických predikátů s prototypickým *jít* a fázovým *jít* byla často struktura věty rozšířena o pravovalenční doplnění, které se váže na sémantické jádro predikátu, zpravidla na sloveso v infinitivu.

Obrázek 21: Kolokáty konstrukce *jít* + *vidět*

	Filtr	lemma
1.	p / n	že
2.	p / n	ale
3.	p / n	ten
4.	p / n	z
5.	p / n	,
6.	p / n	.
7.	p / n	"
8.	p / n	na
9.	p / n	být
10.	p / n	v

Některé konstrukce s prototypickým *jít* obsahovaly lokační adverbiala, které specifikuje směr anebo místo pohybu (např. kolokáty *ven, tam, škola*, předložky *do, na, k*). Modální konstrukce mívají frekventovaně v pozici 1L nebo 2L zájmeno *to*, jinak doplněny kolokáty, zvláště lexikálními, nebývají. Pro fázový význam, který nelze odvodit z lexikálních významů členů konstrukce, nýbrž je třeba analyzovat větu jako celek, nebyla ve frekventovaných kolokátech zjištěna zásadní opora.

Ve většině kolokačních profilů byla kromě autosémantických jednotek zaznamenány mnohé jednotky symsémantické (spojky, předložky) a interpunkce. Ty jsme v analýze zohlednili pouze v případě, že doplňovaly význam slovesa *jít*. Stejně tak jsme se podrobněji nevěnovali dalším slovesům, která konstrukci mohou doprovázet. Většinou se jednalo o slovesa modální, která mohou rozvíjet analytický predikát (či další větné členy) se slovesem *jít* nehledě na vlastní význam.

Na závěr je vhodné znovu připomenout kolokace slovesa *jít*, které jsme prezentovali v kapitole 2.2. V obrázku 4 byly v nástroji WaG vyobrazeny frekventované kolokáty slovesa *jít*, kterými byly: *o, do, že, pokud, když, ?, kam, daleko, jen, ten*. Porovnáme-li tyto kolokáty s kolokačními profily v obrázcích 12–21, zjistíme, že kromě vybraných kolokátů (*kam, daleko, jen*) se frekventované kolokáty shodují i ve strukturách s *jít* ve funkci složky analytického predikátu.

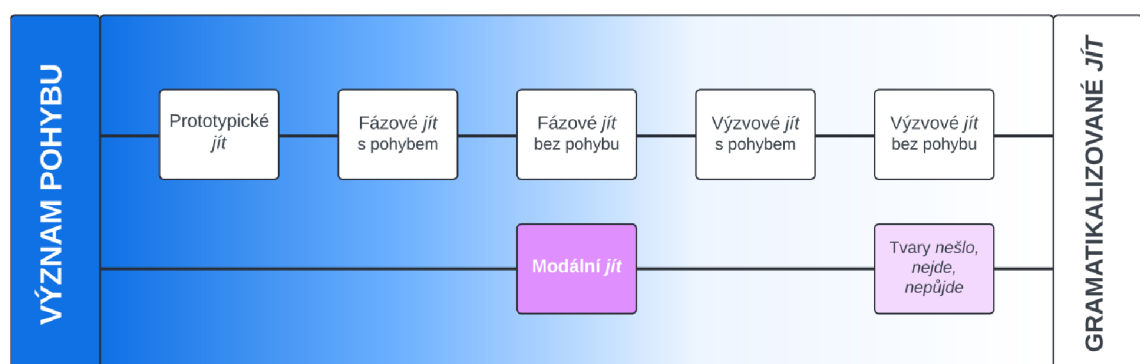
5 Gramatikalizace slovesa *jít*

Sloveso *jít* se v současné češtině gramatikalizuje. Vyšší míru gramatikalizace slovesa lze zaznamenat zejména v konstrukcích, v nichž sloveso *jít* tvoří část analytického predikátu. S ohledem na tuto hypotézu jsme sloveso *jít* podrobili zkoumání v jazykovém korpusu a za centrální třídící princip jsme zvolili význam slovesa *jít* vyjadřovaný v analytickém predikátu. Dle výsledků sémantické analýzy ustanovujeme několik typů slovesa *jít*, ke kterým můžeme sloveso v konstrukci *jít* + *infinitiv* řadit:

- 1) prototyp (prototypické *jít*),
- 2) typ fázový s pohybem,
- 3) typ fázový bez pohybu,
- 4) typ výzvodový s pohybem,
- 5) typ výzvodový bez pohybu,
- 6) typ modální.

Typ 1) považujeme za základní, negramatikalizovaný. Typy další vyhodnocujeme za částečně gramatikalizované, protože se svými významy a funkcemi v predikátu připodobňují slovesům pomocným (lexikálním auxiliárům, slovesům částečně gramatikalizovaným). Míra gramatikalizace typů 2) – 6) je různá. Ve snaze ilustrovat míru gramatikalizace jednotlivých typů slovesa *jít* postupujeme v souladu s gramatikalizačními teoriemi (srov. Hopper a Traugottová, 1994; Heine, 1993) a umístíme typy slovesa *jít* na gramatikalizační škálu.

Schéma 2: Gramatikalizační škála typů slovesa *jít*

Gramatikalizační škála (viz schéma 2) propojuje dvě pole, pole zvané „význam pohybu“ a pole „gramatikalizované *jít*“. Jádrem škály jsou dvě linie, na níž jsou umístěny typy slovesa *jít* v souladu s mírou gramatikalizace. Gramatikalizační škály zpravidla mívají linii pouze jednu, v našem případě uvádíme linie dvě.

Linie první počíná „prototypickým *jít*“, které je nejbližší poli plnovýznamovému, negramatikalizovanému. Od „prototypického *jít*“ se odvíjí zbylé typy umístěné na tuto linii, v nichž sloveso *jít* původně obsahovalo (nebo reziduálně obsahuje) sém pohybu. Protipólem „prototypického *jít*“ je typ „výzvové *jít* bez pohybu“, který ze zkoumaných typů považujeme za nejvíce gramatikalizovaný.²⁶ Pro přehlednost a pro naznačení kontinuity gramatikalizačních procesů zobrazujeme typy na škále lineárně, je ovšem pravděpodobné, že některé typy existují paralelně vedle sebe.

Linii druhou tvoří typy „modální *jít*“ a „tvary *nešlo, nejde, nepůjde*“. Tuto linii ilustrujeme na škále zvlášť, protože modální typ a jeho frekventované tvary nepovažujeme za významově odvozené od „prototypického *jít*“. Modální význam slovesa *jít* vznikl metaforickým procesem a se sémem (fyzického) pohybu má pouze málo společného.

5.1 Komparace vybraných rysů u zkoumaných typů slovesa *jít*

Ve východiscích této práce jsme vymezili charakteristiky prototypického *jít*, slovesa *jít* v základním (pohybovém) významu. Pokládáme za vhodné pokusit se o podobné vymezení i u gramatikalizovaných podob slovesa *jít*. Abychom mohli konstatovat, v čem se typy slovesa *jít* odlišují, musíme je za určitých podmínek porovnat.

Pro komparaci typů slovesa *jít* jsme vybrali skupinu zdánlivě nesourodých znaků, které považujeme v konstrukcích s různými typy *jít* za porovnatelné. Mezi komparované rysy jsme zařadili selektivní sémantické rysy [+člověk] NEBO [+zvíře], [+pohyb], [+pohou], [+úmysl], [+lokace], dále plnovýznamovost a možnosti negace slovesa *jít*. „Plnovýznamovostí“ rozumíme, zda sloveso *jít* tvoří sémantické jádro predikátu (je plnovýznamovým slovesem) nebo zda na významu predikátu pouze participuje vyjádřením modality, fáze, popř. slouží k vyjádření výzvy (je pomocným slovesem). „Negací“ míníme, zda negativní tvar slovesa *jít* neguje sém pohybu, čímž podporuje

²⁶ Tento typ považujeme za nejvíce gramatikalizovaný proto, že 1) zcela postrádá sém pohybu a 2) jeho gramatikalizace byla nastíněna Karlíkem (2017b).

plnovýznamovost slovesa *jít*, nebo zda neguje potenciál realizace nebo nerealizace děje vyjádřeného slovesem v infinitivu, čímž utvrzuje významovou oslabenost slovesa *jít*.

Komparované rysy a jejich hodnoty u jednotlivých typů slovesa *jít* prezentujeme v tabulce 10. Hodnoty jsou vyznačeny znaménkem + nebo -. Hodnota + znamená, že daný typ slovesa *jít* onen rys obsahuje a/nebo vyžaduje jeho naplnění ve větné struktuře. Hodnota - znamená, že daný typ slovesa *jít* onen rys neobsahuje a/nebo nevyžaduje jeho naplnění ve větné struktuře.

Tabulka 10: Komparace rysů slovesa *jít* v typu pohybovém, fázovém, výzvoovém, modálním

Komparované rysy	Pohybové <i>jít</i>	Fázové <i>jít</i>		Výzvoové <i>jít</i>		Modální <i>jít</i>
		[+ pohyb]	[- pohyb]	[+ pohyb]	[- pohyb]	
sém <i>člověk (zvíře)</i>	+	+	+–	+	+	–
sém <i>pohyb</i>	+	+	–	+	–	–
sém <i>po nohou</i>	+	+–	–	+	–	–
sém <i>úmysl</i>	+	+	+	+	+	–
sém <i>lokace</i>	+	+	–	+	–	+–
plnovýznamovost	+	–	–	+–	–	–
negace sému pohyb ²⁷	+	–	–	X	X	–

Exemplifikace výše ilustrovaných hodnot je součástí kapitoly o gramatikalizových typech slovesa *jít* (5.2).

Upozorňujeme, že struktura gramatikalizační škály a hodnoty v tabulce 10 vycházejí z výzkumu v této práci. Nejedná se o hodnoty a míry absolutní a jsme si vědomi, že na jejich základě nelze generalizovat tak komplexní jev, jakým je gramatikalizace slovesa *jít*.

5.2 Charakteristika gramatikalizovaných typů slovesa *jít*

V této kapitole se pokoušíme o charakteristiku zkoumaných typů slovesa *jít*. Soustředíme se především na rysy, které jsou zásadní pro odlišení konstrukce s gramatikalizovaným typem slovesa *jít* od konstrukce s prototypickým *jít*. Dílčí charakteristiky se opírají o výsledky korpusové analýzy a vztahují se k hodnotám z tabulky 10, v níž jsme komparovali jednotlivé typy slovesa *jít*. Charakteristiky doplňujeme o příklady užití dané konstrukce, a to takové, které již zpravidla byly demonstrovány v kapitolách 3 a 4.

²⁷ Sloveso *jít* ve funkci výzvy se v záporném tvaru nerealizuje.

Zachováváme proto jejich původní číslování. Pořadí typů uvádíme v souladu s gramatikalizační škálou, tj. od méně gramatikalizovaných typů po typy s vyšší mírou gramatikalizace slovesa *jít* (srov. schéma 2). Typ fázový a výzvodový charakterizujeme jako celek, bez zjevného dělení na typ „s pohybem“ a „bez pohybu“. Tyto podtypy spolu úzce souvisí a v mnohém se překrývají, jsou však natolik provázané, že je nelze analyzovat odděleně.

1) PROTOTYPICKÉ *JÍT*

Prototypické *jít* již analýze bylo podrobena (srov. kapitola 2.3).

2) TYP FÁZOVÝ

Po prototypickém *jít* řadíme na gramatikalizační škále jako další typ fázový. Typ fázový je ve své podstatě založen na prototypickém *jít*, proto se také často realizuje s přidruženým významem pohybu. Na základě otázkového testu je však zjevné, že sloveso *jít* netvoří sémantické jádro predikátu, tím je sloveso v infinitivu, a sloveso *jít* má v predikátu pouze pomocnou funkci. Fázové *jít* naznačuje počáteční bod děje a obohacuje predikát o sém [+počátek].

Fázové *jít* s pohybem identifikujeme v takových větách, v nichž pohyb nelze na základě okolního lexikálního, popř. větného kontextu vyloučit (srov. příklad (14a)), kdežto u fázového *jít* bez pohybu (srov. příklad (32)) na základě kontextu lze pohyb s vysokou mírou jistoty vyloučit. Určení fázového typu je ovšem silně závislé na kontextu a typ druhý tvoří pouze malé procento.

(14) a. *Když se brána vodního světa zavřela, obul si tenisky a šel běhat.*

(32) *Vždycky předtím, než jdeme trénovat, se snažíme rozhýbat.*

V příkladech (14a) a (32) vidíme, že se vztahují k nevyjádřenému subjektu (*on, my*), který nese rys [+člověk]. V příkladě (14a) nelze vyloučit rys [+pohyb] do [+lokace], kde bude probíhat děj vyjádřený slovesem v infinitivu. V příkladu (32) je ovšem předchozí pohyb do lokace nepravděpodobný ([–pohyb]), nejsou proto vyžadovány rysy [+ po nohou] a [+lokace]. Rys [+úmysl] předpokládáme u obou typů, jelikož probíhají za nějakým cílem, kterým v teorii může být sloveso v infinitivu. V obou typech význam slovesa *jít* pouze participuje na výsledném významu predikátu a chová se jako fázové sloveso (*začít*,

začínat), klasifikujeme ho proto za neplnovýznamové, pomocné. Navíc vyskytuje-li se sloveso *jít* v záporném tvaru, nedochází k negaci rysu [-pohyb], což by bylo vlastní prototypickému *jít*, nýbrž je negován význam počátku fáze (nastal děj – nenastal děj).

Z hlediska valenčního a kolokačního potenciálu jsou konstrukce s fázovým *jít* indiferentní od konstrukcí s prototypickým *jít*. Věta bývá často obohacena o předmět (srov. kapitola 4.2.2), který je realizován v rámci pravého valenčního pole slovesa v infinitivu. Právě v těchto konstrukcích tvoří infinitiv sémantické jádro analytického predikátu a sloveso *jít* se mu významově podřizuje.

3) TYP VÝZVOVÝ – tvary *pojď*, *pojďme*, *pojďte*

Výzvodový typ je podobně jako fázový derivován od pohybového typu a realizuje se s pohybem nebo bez pohybu. Do jisté míry se jedná o poddruh fázového typu. Tvary *pojď*, *pojďme*, *pojďte* zpravidla vyzývají k ději vyjádřenému infinitivem nebo k jeho počátku. Typ výzvodový s pohybem (19) a bez pohybu (22) ilustrujeme na příkladech níže.

(19) „(...) A pojďte se podívat do našeho týpí,“ vede nás Karel do zadní části zahrady.

(22) *Teď si pojďme dát do souvislosti, co se vlastně událo v zimní přestávce v nejvyšších třech patrech tabulky.*

V případě prvním se jedná o výzvu k pohybu ([+pohyb]) do [+lokace] *týpí* [+ po nohou]. Subjekt s vysokou pravděpodobností nese sém [+člověk] a pohybuje se s určitým úmyslem ([+úmysl]), popř. cílem. Pohybovou složku v této konkrétní konkordanci umocňuje sloveso *vede* a další vyjádření lokace *do zahrady* v uvozovací větě, mnohdy však rys [+pohyb] nemusí být tak zjevný. Hranice mezi plnovýznamostí–neplnovýznamostí je ve výzvodovém typu s pohybem nejasná.

Výrazněji gramatikalizovaný je typ výzvodového *jít* bez pohybu, u něhož lze složku pohybu snadno vyloučit na základě kontextu. V příkladu (22) výše (*pojďme dát do souvislosti*) realizace sému [+pohyb] není možná, pohyb není součástí děje. Jelikož absentuje sém [+pohyb], mizí s ním rysy [+po nohou] a [+lokace]. Zůstávají však rysy [+člověk] a [+úmysl]. Sloveso *jít* v této konstrukci pouze funguje jako výzva k realizaci obsahu infinitivu, nevyhodnocujeme jej proto jako plnovýznamové.

Zajímavé jsou konstrukce s výzvodovým *jít* z hlediska negace konstrukce. Jelikož se jedná o výzvu k ději v imperativní formě, není možné užít záporného tvaru slovesa *jít*.

V ekvivalentním imperativním vyjádření s opačnou funkcí, např. funkcí zákazu, by navíc bylo užito slovesa *chodit*, nikoliv *jít* (srov. *pojď se podívat X *nejdi nechoď se (po)dívat*).

Z hlediska valenčního a kolokačního potenciálu jsou konstrukce s fázovým *jít* indiferentní od konstrukcí s prototypickým *jít*.

4) TYP MODÁLNÍ

Typ modální se od prototypického *jít* zásadně liší, umístili jsme jej proto na gramatikalizační škále na samostatnou linii. Modální typ slovesa *jít* je ve větě snadno rozpoznatelný, často je patrný již z kombinatoriky sloves tvořících analytický predikát (srov. *jít + přehlédnout, jít + skloubit*). Sloveso v modálních konstrukcích obohacuje predikát o významový rys [+modalita], nejfrekventovaněji o modalitu voluntativní.

(9) a. *Začala jsem krást. Kdyby to šlo vrátit zpátky, už to neudělám.*

(10) a. *Stromek v květináči stojí mezi ostatními rostlinami, snadno jde přehlédnout.*

S prototypickým *jít* (srov. tabulka 10) nevykazuje modální *jít* žádné společné znaky. V příkladových větách (9a), (10a) vidíme, že subjekt v modálních konstrukcích může být neživého charakteru (*krádež* zastoupená zájmenem *to*; *strom*), nevykazuje tedy rys [+člověk] NEBO [+zvíře]. Z kontextu nezpochybnitelně vyplývá, že se nejedná o pohyb ([–pohyb]), absentují tedy i rysy [+po nohou], [+úmysl]. Naplněnost rysu [+lokace] je diskutabilní. V příkladu (10a) je subjekt *stromek* sice umístěn v nějaké lokaci, v níž *jde přehlédnout* (*je přehlédnutelný*), v příkladu (9a) tomu tak ale není.

Oproti ostatním typům slovesa *jít* je pomocná funkce modálního *jít* v konstrukci snadno rozpoznatelná. Sloveso *jít* modalizuje význam infinitivu, nemůže tedy z principu být slovesem plnovýznamovým. Tak je tomu i v případě negace. Sloveso *jít* v záporném tvaru neguje možnost realizace nebo nerealizace děje vyjádřeného infinitivem, nikoliv složku pohybu [–pohyb].

Z hlediska valenčního a kolokačního potenciálu jsou konstrukce s modálním *jít* od prototypu odlišné. Modální konstrukce může nabývat základního valenčního schématu, v němž je zastoupen subjekt, predikát, často i předmět. V pozici subjektu se frekventovaně užívá zájmeno *to*, které anaforicky odkazuje k obsahu předchozí věty, popř. předchozích vět. Vyskytuje se ale i schéma jiné, bezsubjektové. V příkladech (24) a (33) jsou ilustrovány věty, které se podobají konstrukcím jednočlenným, subjekt v nich není

identifikovatelný, neexistuje. Věta potom odkazuje k nějakému obecnému stavu, jevu ve skutečnosti.

(24) *Znamenalo by to, že cigarety by **nešlo koupit** v každé trafice nebo večerce.*

(33) *„Proč **šlo udělat** asfaltový povrch u ordinace doktora Brože a v ulici ne?“ zlobila se obyvatelka Telečské ulice.*

V kolokačním schématu konstrukce s modálním *jít* se ustálené lexikální kolokáty příliš nevyskytují. Zastoupeny jsou výrazněji kolokáty gramatické, např. spojky, předložky. Subjektové nebo objektové doplnění se v této konstrukci často realizuje v podobě vedlejší věty, např. uvozené gramatickým kolokátem *že* (srov. příklad (34)). Další kolokáty proto nejsou v modálním schématu zastoupeny, doplnění není třeba.

(34) *Uvnitř jsou staré sedačky potažené červenou koženkou, **jde vidět**, že už mají něco za sebou.*

Některé zkoumané konstrukce byly zaznamenány s omezením pouze na modální užití slovesa *jít*. Konkrétně se jednalo o kombinace: *jít + odolat, být, dělat* (v pořadí *dělat + jít*), *zachránit, změnit, skloubit, zastavit, přehlédnout, vidět*. Tendence ustálit se pro modální význam je v těchto konstrukcích vysoká.

Zvláštním případem modálního typu jsou tvary slovesa *jít*: *nešlo, nejde, nepůjde*. Během analýzy se prokázalo, že tyto tvary bývají nejčastěji užívány ve významu modálním, pouze zřídka ve významech jiných (srov. kapitola 4.2.2). Dominance modálního významu v těchto konstrukcích jednoznačně dokazuje vysokou míru gramatikalizace slovesa *jít*.

6 Využití ve výuce

Učitel češtiny může nabýt dojmu, že žák sloveso *jít* důvěrně zná, a není proto nutné jej zahrnout do výuky ČJL. V lexikálních jednotkách, které žákovi nezpůsobují komunikační obtíže, učitel zpravidla nevidí didakticky nosný materiál, protože předpokládá žákovu automatickou znalost z jeho pozice rodilého mluvčího. Realita však může být odlišná. To, co běžný češtinář považuje za základní slovní zásobu, se nemusí shodovat s jazykovými prekoncepty a dovednostmi všech žáků. Prototypicky nebude jazykové zázemí stejné u žáků z rodin českých a žáků z rodin vietnamských či ukrajinských, neboť rodiče vietnamské či ukrajinské národnosti nemusí být znalými anebo aktivními mluvčími češtiny. Dojem, že žák bezpečně ovládá lexikum z centra slovní zásoby, a tudíž není třeba se takovým lexikem ve výuce ČJL zabývat, je jedním z přímých dokladů toho, proč by se slovesem *jít* a dalšími konkrétními lexikálními jednotkami v jazykové výuce zabývat měli.

Obsahem této kapitoly jsou pracovní listy s jazykovými cvičeními, která rozvíjí jazykové prekoncepty žáků základních škol o slovesu *jít* a slovesech pohybu v češtině. Cílem cvičení je dovést žáky k uvědomění, že 1) jazyk není jednotvárný, neboť jedno slovo může mít několik významů a funkcí a že 2) zkoumání jazyka může být zábavné. Vzdělávací cíle jednotlivých aktivit včetně navrhovaného klíče jsou zařazeny v závěru kapitoly. Cílový věk ani ročník žáků není u cvičení uváděn, jelikož se domníváme, že je lze využít ve výuce v jakémkoliv ročníku na druhém stupni ZŠ. Pracovní listy mohou být použity individuálně, ale doporučujeme je užít v návaznosti. Nepopíráme, že leckterá cvičení mohou být kognitivně náročná. Některé pracovní listy pracují s žákem znalým Českého národního korpusu a většina uvedených příkladových vět z korpusu vychází.

(1) Kdo může v češtině JÍT?

- I. Podívej se na následující slovní mrak a zamysli se. O kterých zvířatech můžeme říct, že JDOU?

- II. Roztříd' zvířata do tabulky podle toho, jak se pohybují. Pokud se zvíře pohybuje jinak, než že JDE, zkus pohyb zvířete popsat jedním slovem.

A) zvíře JDE	B) zvíře se pohybuje jinak + jak

- III. Porad' se ve dvojici. Proč o zvířatech ze skupiny A můžeme říct, že JDOU? Co je odlišuje od zbylých zvířat? (Tip: zohledni velikost zvířete a množství nohou.)

- IV. Představ si, že se spolužákem ve dvojici tvoříš slovník. Vytvořte slovníkové heslo pro sloveso JÍT. **Napište, co sloveso znamená, a vymyslete dvě příkladové věty obsahující sloveso JÍT.** Až budete mít hotovo, podívejte se do Internetové jazykové příručky. Co dalšího může JÍT znamenat?

(2) Co může v češtině JÍT?

- I. Podívej se na následující slova. Zkus ke každému slovu vymyslet alespoň jednu větu se slovesem JÍT. Tvary slov můžeš změnit.

ŽIVOT _____

HODINKY _____

PRÁCE _____

BARVY _____

STROJ _____

KNIHA _____

OPONA _____

- II. Pracuj ve dvojici: Jaký je základní význam slovesa JÍT? Je stejný jako ve větách nahoře? Pokud ne, co sloveso ve větách JÍT znamená? **Významy slovesa JÍT doplň do prvního sloupce tabulky.** Do druhého sloupce doplň odpovídající slova ze cvičení I. Třetí sloupec zatím nevyplňuj. V tabulce najdeš první příklad.

Významy slovesa JÍT	Příklady ze cvičení I.	Příklady z korpusu
pohybovat se (o věcech)	opona	<i>Šuplík jde ven ztuha.</i>

- III. Otevři si Český národní korpus a v něm nástroj KonText. Za cílový korpus si zvol SYN2020. Zaklikni „pokročilý dotaz“ a do textového pole vlož: **[tag="N.*"][word="jde"]**. Vyhledej a přečti si výsledky. **Co dalšího (nebo kdo další) může v češtině JÍT?** **Pozor!** Musíš hledat **podmět** věty. Podstatné jméno, které se zobrazí růžově před slovesem *jít*, nemusí být vždy podmět věty.

- IV. Doplň několik příkladů z korpusu do tabulky. **Pozor,** musí odpovídat danému významu JÍT (nebo se mu alespoň hodně blížit)!

(3) Něco JDE a něco NEJDE – ale co to znamená?

- I. Podívej se na následující věty. Najdi a zakroužkuj ve větách sloveso JÍT. Co má sloveso JÍT ve všech větách společného?

<i>Našim receptům na borůvkové muffiny, křehký jahodový koláč nebo tvarohové vdolky totiž nejde odolat!</i>
<i>Vrchol věže prý jde vidět z půlky území Bulharska.</i>
<i>Nejúčinnější deformační zóny jsou na čelní náraz, aby šly otevřít dveře a dostat se v pořádku ven.</i>
<i>Naštěstí na trubku nejde cvičit moc dlouho.</i>
<i>Příběh lásky už nešel zastavit.</i>
<i>Uvidím, jestli to půjde skloubit, a s předstihem se rozhodnu, zda budu zase kandidovat.</i>
<i>Kolikrát mě napadne, že by něco šlo udělat líp nebo jinak.</i>
<i>Stromek v květináči stojí mezi ostatními rostlinami, snadno jde přehlédnout.</i>

Zdroj: SYN2020

- II. Podívej se na vyznačené tvary slovesa JÍT. Jaká gramatická osoba je typická pro tento význam?
- III. Zkus vymyslet větu s JÍT v tomto významu, ale v jiné gramatické osobě. Je to možné?
- IV. Vypiš z vět výše jeden celý přísudek. Nahraď sloveso JÍT slovesem MOCI. Je to možné? Jakým slovesům se tady sloveso JÍT podobá?
- V. S tím, co ses nyní dozvěděl, srovnej následující větu. Sloveso JÍT ve větě může označovat POHYB nebo MOŽNOST. Co bys musel/a do věty přidat, aby sloveso JÍT znamenalo pohyb? Jaký rozdíl mezi větami s JÍT-možností a JÍT-pohybem z toho vyplývá? (Tip: hledej podmět.)

V neděli šlo koupit limetkovou zmrzlinu.

- VI. Uveď vybrané charakteristiky slovesa JÍT ve významu MOŽNOSTI.

(4) Sloveso JÍT ve frazeologii

I. Vymysli dvě věty. V jedné větě použij konstrukci *šel si sednout* a v druhé větě konstrukci *šel sedět*.

II. Porovnej svoje věty s větou 1 a 2. Vytvořil/a jsi podobné věty? Jaký je rozdíl mezi konstrukcemi *šel si sednout* a *šel sedět*? Co znamenají?

1. *Chystal se odpovědět, ale pak pouze pokrčil rameny a šel si sednout na židli před krbem.*
2. *Už od toho rána, kdy byla zjištěná vražda, dělal jednu botu za druhou, mařil vyšetřování a taky nastrčil u Vaudelova syna důkazy, abych šel sedět místo vraha já.*

Zdroj: SYN2020

III. *Jít sedět* patří mezi **frazémy**. Víš, co je frazém? Zkus to vysvětlit spolužákovi. Pokud nevíte, podívejte se do *Akademického slovníku současné češtiny* (online). Napiš si, co je frazém.

IV. Doplně frazémy se slovesem JÍT z tabulky do vět. Můžeš změnit tvary slov. Slova v závorkách už jsou obsažena ve větě. Rozumíš všem frazémům?

jít za svým – jít si po svých – jít (někomu) po kůži – jít za (někoho) – jít pozadu – jít dolů – jít šejdrem – jít naprázdno (Čermák et al., 2009)

- a) Neotravuj mě a _____ !
- b) Na maškarní _____ za Harley Quinn.
- c) Nemůžu za to, že jdu pozdě. Ty hodinky už mi zase _____ .
- d) Tvrdě si _____ a jednoho dne se stanu lékařem.
- e) Musíš při rýsování dávat větší pozor, ta čára ti _____ .
- f) V mé oblíbené detektivce vrah _____ slavnému zpěvákovi.
- g) Tak jí aspoň zanes tašku, ať (ne)_____ .
- h) Ceny v obchodech _____ .

V. Vyber si jeden z frazémů a pokus se ho nakreslit.

Vzdělávací cíle a klíče jednotlivých cvičení

(1) Kdo může v češtině JÍT?

Vzdělávací cíle: Žák na základě vlastní jazykové zkušenosti rozdělí zvířata do skupin podle toho, zda jejich pohyb můžeme označit slovesem JÍT, nebo ho označíme jiným slovesem pohybu. Žák ve dvojici vydedukuje, co sloveso JÍT odlišuje od jiných sloves pohybu. Žák ve dvojici vytvoří slovníkové heslo pro sloveso JÍT. Žák ověří v Internetové jazykové příručce, jak výstižné bylo jeho vymezení slovesa JÍT.

Navrhovaný klíč: **II. A)** kůň, kráva, slon, pes; **B)** včela letí, králik a slepice hopsají nebo skáčou, křeček, pavouk a veverka lezou. **III.** Kůň, kráva, slon a pes jsou zvířata střední až velká, mají čtyři nohy a pohyb jejich nohou lze rozpoznat. Zvířata jako včela nemají nohy, ale křídla, proto létají. Králik a slepice jsou zvířata menší a často se pohybují poskoky. Křeček a pavouk jsou zvířata ještě menší, pohyb jejich končetin není vidět nebo nelze rozpoznat, proto vypadají, že horizontálně lezou. Veverka leze vertikálně (typicky po stromě). Sloveso JÍT se od jiných sloves pohybu odlišuje způsobem: je to pohyb po nohou, většinou u středně velkých zvířat, u nichž dokážeme rozeznat kroky. **IV.** JÍT = (člověk, zvíře) pohybovat se někam po vlastních nohou; Zítra jdu do města. Pes jde po chodníku. JÍT znamená také: fungovat, záležet na něčem, plynout.

(2) Co může v češtině JÍT?

Vzdělávací cíle: Žák intuitivně vytvoří větu se zadaným podmětem a slovesem JÍT (v různých významech). Žák rozliší jednotlivé významy slovesa JÍT. Žák nalezne v korpusu příklady vět k jednotlivým významům slovesa JÍT.

Navrhovaný klíč: **I.** ŽIVOT jde dál. HODINKY jdou přesně. PRÁCE mi moc dobře nejde. Ty dvě BARVY k sobě teda jdou! STROJ v továrně už konečně jde. Tahle KNIHA jde přečíst za pár hodin. OPONA jde vzhůru. **II.** Pohyb člověka/zvířete z bodu A do bodu B, kroky, s úmyslem. Ve větách ve cvičení I. má jiné významy: jít = pohybovat se (o objektech), fungovat, plynout, být možný, hodit se, dařit se. **III. + IV.** viz tabulka:

Významy slovesa JÍT	Příklady ze cvičení I.	Příklady z korpusu
pohybovat se (o věcech)	opona	Šuplík jde ven ztuha.
fungovat	hodinky, stroj	Na internetu jde všechno rychleji.
plynout, probíhat	život	Čtení jde pomalu a některá slova chybí, protože uhel je rozmazaný.
být možný	kniha	Terapeutickou činnost jde jen těžko provozovat bez elektřiny.
hodit se	barvy	Její bílá, trochu mléčná pleť jde s touto barvou lépe dohromady.
dařit se	práce	Ukázalo se, že andělovi to v kuchyni jde, zatímco já byla pořád nešikovná.

Zdroj příkladů: SYN2020

(3) Něco JDE a něco NEJDE – ale co to znamená?

Vzdělávací cíle: Žák vydedukuje, co za společný rys (společné rysy) mají věty se slovesem JÍT. Žák vymyslí a napíše větu s JÍT v jiné než 3. osobě jednotného čísla. Žák rozpozná složený přísudek. Žák celistvě charakterizuje sloveso JÍT ve významu možnosti.

Navrhovaný klíč: **I.** tabulka. Společného: vyjadřují význam možnosti „je možné“ nebo „není možné“ (tj. chová se jako modální sloveso). **II.** 3. osoba jednotného čísla. **III.** Vytvořit konstrukce s jinou než 3. gramatickou osobou je možné, ale zpravidla vzniknou konstrukce stylově příznakové: Jdeš podplatit? = Je možné tě podplatit? apod. **IV.** (vrchol) jde vidět – můžeme vidět. Chová se jako modální sloveso. **V.** Modální význam (význam možnosti) nepotřebuje podmět, kdežto pohybový význam ho vyžaduje. Aby JÍT ve větě mohlo vyjadřovat význam pohybu, je potřeba doplnit podmět (např. dítě). **V.** Znamená možnost. Typicky se vyskytuje ve 3. osobě jednotného čísla. Nepotřebuje podmět. Můžeme ho nahradit spojením „je možné“, „není možné“. Chová se jako modální sloveso.

Našim receptům na borůvkové muffiny, křehký jahodový koláč nebo tvarohové vdolky totiž nejde odolat!
Vrchol věže prý jde vidět z půlky území Bulharska.
Nejúčinnější deformační zóny jsou na čelní náraz, aby šly otevřít dveře a dostat se v pořádku ven.
Naštěstí na trubku nejde cvičit moc dlouho.
Příběh lásky už nešel zastavit.
Uvidím, jestli to půjde skloubit, a s předstihem se rozhodnu, zda budu zase kandidovat.
Kolikrát mě napadne, že by něco šlo udělat líp nebo jinak.
Stromek v květináči stojí mezi ostatními rostlinami, snadno jde přehlédnout.

(4) Sloveso JÍT ve frazeologii

Vzdělávací cíle: Žák vytvoří věty s konstrukcemi šel si sednout a šel sedět. Žák porovná významy svých vět s větami z korpusu. Žák vysvětlí rozdíl mezi významy obou konstrukcí. Žák (vyhledá a) popíše, co je frazém. Žák zařadí frazémy se slovesem JÍT do správného kontextu. Žák kreativně zpracuje vybraný frazém se slovesem JÍT.

Navrhovaný klíč: **I.** Šel si sednout na židli. Za svůj čin šel sedět. **II.** První věta znamená pohyb, druhá věta metaforicky vyjadřuje uvěznění. **III.** Frazém je ustálené slovní spojení (přirovnání, přísloví, pranostika ap.), jehož význam není odvoditelný z významu jednotlivých složek (slov). **IV.** a. jdi si po svých, b. jde za, c. jdou pozadu, d. půjdu za svým, e. jde šejdrem, f. jde po kůži, g. nejdeš na prázdno, h. jdou dolů.

7 Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali gramatikalizací slovesa *jít* v současné češtině. Hypotézou práce bylo, že základní lexikální význam slovesa *jít*, tj. význam fyzického pohybu, se v analytických konstrukcích rozplývá a sloveso nabývá funkcí nových, gramatických. Sloveso *jít* v těchto konstrukcích ztrácí charakteristiky plnovýznamového slovesa a syntaktizuje se, tj. integruje se do pozice, významu a funkce sloves, která běžně nazýváme slovesa pomocná. Výzkumem v této oblasti jsme navázali na S. Škodovou a L. Saicovou Římalovou, které se slovesy pohybu, slovesem *jít* a jeho gramatikalizací zabývají dlouhodobě.

V první části práce jsme vymezili sloveso *jít* tak, jak je popsáno v teoretických příručkách, zejm. mluvnících a slovnících. Definovali jsme sloveso *jít* v základním významu jako *úmyslný pravidelný pohyb člověka (zvířete) po vlastních nohou*. Tento význam, společně s dalšími rysy slovesa, jsme vymezili jako *prototypické jít*. Tím jsme ustanovili významový prototyp, který nám umožnil v dalších kapitolách zkoumat a porovnávat významy slovesa *jít*, které se od prototypu odlišují. Současné pojetí prototypického *jít* v češtině jsme podpořili korpusovými daty z nástroje WaG.

Hypotézu o gramatikalizaci slovesa *jít* ve funkci složky analytického predikátu jsme ověřovali v korpusovém výzkumu. Pro analýzu formálních a sémantických charakteristik slovesa *jít* v konstrukci *jít* + *infinitiv* jsme vyseletovali subkorpus publicistických textů z korpusu SYN2020 ČNK. Publicistické texty jsme zvolili cíleně, protože se v nich sloveso *jít* frekventovaně realizuje ve všech tvarech a významech. Zároveň je publicistický jazyk obecně považován za jazyk uzuální, normovaný. Gramatikalizované sloveso *jít* dosud není v teoretických příručkách považováno za součást standardizovaného, spisovného jazyka.

Korpusové analýze bylo podrobena celkem 1342 konkordancí s 50 různými konstrukcemi *jít* + *infinitiv*. Výsledky sémantické analýzy prokázaly, že sloveso *jít* v analytickém predikátu ztrácí svůj původní lexikální význam. Význam pohybu byl vyhodnocen jako dominantní pouze ve 22 z 50 zkoumaných konstrukcí, ve zbytku převažovaly významy modální a fázové. V 10 konstrukcích se sloveso *jít* ve významu pohybovém nevyskytovalo vůbec.

Z výsledků formální a frekvenční analýzy vyplývá, že se sloveso *jít* nejfrekventovaněji užívá v gramatických časech minulém a přítomném, se značnou převahou třetí slovesné osoby. Minoritu tvoří druhá slovesná osoba, zvláště pak v jednotném čísle.

Předmětem zkoumání se staly i vybrané tvary slovesa *jít*. Některé ze slovních tvarů v analytickém predikátu projevují tendenci přidružovat se k vybraným významům nebo funkcím slovesa *jít*. Na gramatikalizaci tvarů *pojd'*, *pojdme*, *pojdte* ve funkci výzvy upozorňoval již Karlík (2017b). Alespoň některý z těchto tvarů jsme zaznamenali ve 22 konstrukcích a téměř výlučně se jednalo o gramatikalizované formy slovesa *jít*. Za zajímavé považujeme také zjištění, že se tvary *nešlo*, *nejde*, *nepůjde* realizují výhradně v konstrukcích s modálním významem, kdežto ve významu pohybovém se vyskytují jen zřídka.

Deset nejčastějších konstrukcí jsme podrobili kolokační analýze. Většina z těchto konstrukcí obsahovala *jít* ve významu pohybovém, menší procento konstrukcí ve významu modálním a fázovém. U analytických predikátů s prototypickým *jít* a fázovým *jít* bylo zjištěno, že větná struktura bývá často rozšířena o pravovalenční doplnění, které se váže na sémantické jádro predikátu, na sloveso v infinitivu. Některé prototypické konstrukce obsahují ve větné struktuře lokační adverbíale, které specifikuje směr anebo místo pohybu (např. kolokáty *ven*, *tam*, *škola*, předložky *do*, *na*, *k*). Modální konstrukce mívají frekventovaně v pozici 1L nebo 2L zájmeno *to*, jinak doplněny kolokáty, zvláště lexikálními, nebývají. Pro fázový význam, který nelze odvodit z lexikálních významů členů konstrukce, nebyla ve frekventovaných kolokátech nalezena zásadní opora.

Na základě výsledků korpusové analýzy jsme rozdělili sloveso *jít* do několika typů: prototyp, typ fázový (s pohybem, bez pohybu), typ výzvoový (s pohybem, bez pohybu) a typ modální. Tyto typy jsme vzájemně porovnali, charakterizovali a umístili na gramatikalizační škálu, která reflektuje míru gramatikalizace daného typu slovesa. Nejblíže plnovýznamovému *jít* se nachází prototypické *jít*, zatímco gramatikalizovanému *jít* se nejvíce blíží typ výzvoový bez pohybu.

Zastřešující teorií této práce je teorie gramatikalizace. V procesech a principech gramatikalizace jsme vycházeli především z poznatků Heineho (1993), Hoppera (1991) a Lehmana (2015). Na základě výsledků korpusové analýzy můžeme konstatovat, že sloveso *jít* ve funkci složky analytického predikátu prochází následujícími

gramatikalizačními procesy. Zásadní jsou procesy desémantizace a integrace. Sloveso *jít* prochází procesem dekategorializace, v němž integrací do analytických konstrukcí ztrácí lexikální význam pohybu a nabývá funkcí gramatických, zejména těch, které běžně přisuzujeme slovesům pomocným. V konstrukci *jít + infinitiv* dochází také k vrstvení významů (srov. typy gramatikalizovaného *jít*). V některých konstrukcích a typech slovesa *jít* může docházet k přetrvávání rysů původního významu, zejm. rysu pohybového (srov. typ fázový a výzvodový s pohybem). V jiných konstrukcích se dokonce význam slovesa přesouvá z roviny konkrétní do roviny abstraktní (proces pojmového posunu, např. konstrukce *jít studovat, jít pracovat*, které označují zásadní změnu v životě člověka).

V souladu s Heineho vymezením stupňů gramatikalizace slovesa (1993) naplňuje sloveso *jít* rysy gramatikalizovaných sloves stupně C. Sloveso *jít* nutně nevyžaduje subjekt obdařený vůlí, např. subjektem modálního typu slovesa *jít* může být i stav, děj, předmět bez vlastní vůle. Sloveso *jít* v analytickém predikátu tvoří s infinitivním komplementem jednu sémantickou jednotku, jejímž jádrem je sloveso v infinitivu. Konstrukce se slovesem *jít* se přibližují vyjadřování fáze, zejm. krajního bodu fáze, a modality. Sloveso *jít* se v některých významech, zpravidla ve významu fázovém, nerealizuje ve všech tvarech, anebo jsou některé tvary omezeny na určitý význam slovesa *jít* (modální *nešlo, nejde, nepůjde*). Důležitým aspektem je, že gramatikalizované *jít*, ve všech zkoumaných významech a funkcích, může mít stejný etymologický základ jako infinitivní komplement, čímž se vysvětluje existence konstrukcí typu *jít běhat, jít se projít*. Můžeme tedy bezpečně prohlásit, že fázový, výzvodový a modální typ slovesa *jít* ve funkci složky analytického predikátu je v češtině částečně gramatikalizovaný.

Tyto výsledky dále prokazují, že zmíněné gramatikalizované typy slovesa *jít* jsou běžnou součástí publicistických textů. Nelze tedy generalizovat, že by sloveso *jít*, včetně podob gramatikalizovaných, bylo stylově vázané, příznakové, mimo jazykovou normu.

8 Výhledy

V průběhu práce jsme objevili několik dalších oblastí, které by si zasloužily další hlubší odbornou pozornost, ale kterým jsme se již v této práci nemohli z kapacitních důvodů podrobněji věnovat. Některé z postřehů proto uvádíme zde ve výhledech.

Při rešerši jsme v historických příručkách narazili na funkci slovesa *jít* v konstrukcích se staročeským supinem (srov. kapitola 2.1.1), které můžeme reziduálně objevit v jazyce dodnes (srov. *jít spát*). Poukázáním na konstrukce se supinem, které bylo užíváno specificky po slovesech pohybu, jsme se snažili ilustrovat zvláštní postavení slovesa *jít* v češtině. Sloveso *jít* je ve své morfologii zvláštní, jelikož v sobě skloubí mnoho rysů dob starších. Domníváme se proto, že by stálo za to analyzovat sloveso *jít* z pohledu diachronního.

V souvislosti s historickým vývojem slovesa *jít* chceme odkázat na citaci z Dokulilova článku (1949, p. 91), v němž uvádí, že již v jeho době byly neosobní vazby „*dnes je pěkně vidět hory, bylo slyšet křik, tu polévku je cítit*“ nahrazovány konstrukcemi s *být* („*dnes jsou pěkně vidět hory, byl slyšet křik, ta polévka je cítit po celém domě*“). Domníváme se, že podobný jev by se mohl vyskytovat v současné češtině, tentokrát za užití slovesa *jít*. Ke konstrukcím „*dnes jsou pěkně vidět hory, byl slyšet křik, ta polévka je cítit po celém domě*“ bychom dnes s vysokou pravděpodobností téměř ekvivalentně užili konstrukcí s *jít*, srov. * „*dnes jdou vidět hory, šel slyšet křik, ta polévka jde cítit po celém domě*“. Jazyk se neustále mění a bylo by jistě zajímavé porovnat zdánlivě ekvivalentní konstrukce v dalším výzkumu.

V této práci jsme zkoumali konstrukce *jít* + *infinitiv* v subkorpusu publicistických textů, abychom doložili, že je sloveso *jít* zcela běžně užíváno na úrovni jazyka spisovného, nikoliv pouze jazyka hovorového nebo ve frazeologii. Dalším stupněm by mohlo být zkoumání těchto konstrukcí a významů ve větším korpusu, např. v celém korpusu SYN2020. Jinou variantou, jak navázat na výsledky tohoto výzkumu a výzkumů předcházejících (srov. např. Škodová, 2017), je zopakovat výzkum v dalším reprezentativním korpusu, kterým bude SYN2025. Nabízí se také analyzovat Korpus akademické češtiny, který by mohl odhalit míru užití slovesa *jít* v neprototypických významech v odborném diskurzu.

Během korpusového výzkumu byly zaznamenány jevy, které byly v krátkosti popsány ve výsledcích, ale které by si zasloužily další prověření. U tvarů slovesa *jít*: *nešlo*, *nejde*, *nepůjde* jsme poukázali na potenciál ustrnutí těchto tvarů při užití ve významu modality voluntativní. Nedokázali jsme však blíže určit, jak velké procento tyto tvary tvoří v porovnání s prototypickým významem. Navrhujeme proto další výzkum, který by prověřil, do jaké míry tvary *nešlo*, *nejde*, *nepůjde* v modálním významu převažují nad významy jinými.

Ve větě se slovesem *jít*, často ve významu modálním, byly zaznamenány četné výskyty s podmínem vyjádřeným zájmenem *to*. V některých případech se jednalo o zastoupení s anaforickou referencí, přičemž *to* odkazovalo na předchozí větu nebo větné celky. V několika případech ovšem konstrukce připomínala věty jednočlenné, v nichž sice podmět gramaticky vyjádřen je (srov. *To nejde.*), ovšem není identifikovatelný, neexistuje. Věta potom odkazuje k nějakému obecnému stavu ve skutečnosti. Další výzkum by mohl být věnován zájmenu *to* ve větách s predikátem *jít*.

Posledním z postřehů, který přináší více otázek než odpovědí, je proces proměny samotné podstaty slovesa *jít*, jehož původní význam pohybu z bodu A do bodu B se postupně rozplývá a sloveso *jít* nabývá, pod vlivem užití v různých kontextech a kolokačních schématech, obecnějšího charakteru. Dalším podnětem k výzkumu tedy může být podstata slovesa *jít* jako markeru pohybu, bez ohledu na způsob pohybu, který je integrován v původním významu slovesa.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- Čechová, M. (2000). *Řeč a jazyk*. Praha: ISV.
- Čermák, F. & Křen, M. et al. (2004). *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny.
- Čermák, F., Hronek, J., & Machač, J. (2009). *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3: Výrazy slovesné*. Praha: Leda.
- Daneš, F., Grepl, M., & Hlavsa, Z. (1987). *Mluvnice češtiny (3) : Skladba*. Praha: Academia.
- Grepl et al. (2012). *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny.
- Hopper, P. J., & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klégr, A. (2008). *Tezaurus jazyka českého: Slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Praha: Lidové noviny.
- Kopečný, F. (1958). *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Lamprecht, A., Šlosar, D., & Bauer, D. (1986). *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Saicová Římalová, L. (2010). *Vybraná slovesa pohybu v češtině: Studie z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. (2007). Praha: Academia.
- Svozilová, N. a kol. (1997). *Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves*. Praha: Academia.
- Škodová, S. (2009). *Pseudokoordinace v syntaxi češtiny*. Liberec: Bor.
- Zubatý, J. (1980). *České sloveso*. Praha: Academia.

Kapitoly ve sbornících

- Hopper, P. J. (1991). On some Principles of Grammaticalization. In Traugott, E. C., & Heine, B. (Eds.). *Approaches to Grammaticalization : Focus on Theoretical and Methodological Issues*. Volume 1.

https://www.researchgate.net/publication/284156121_On_some_Principles_of_Grammaticalization

Křen, M. (2016). Frekvenční slovník češtiny. In *Akademický slovník současné češtiny a software pro jeho tvorbu aneb Slovníky a jejich uživatelé v 21. století : Sborník abstraktů z workshopu konaného ve dnech 29.-30. 11. 2016 v Praze*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, pp. 47–48.

Ramat P. (1987). Introductory Paper. In Harris M., & Ramat P. (Eds.). *Historical Development of Auxiliaries*. Berlin – New York – Amsterdam: Mouton de Gruyter, pp. 3–19.

file:///C:/Users/petro/Downloads/historical-development-of-auxiliaries-9783110856910-9783110109900_compress.pdf

Škodová, S. (2017). Sloveso jít ve funkci složky analytického predikátu. In Uličný, O. (Ed.), *Struktura v jazyce, jazyk v komunikaci*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, pp. 41–51.

Škodová, S. (2018). Sloveso JÍT v zrcadle užití nerodilými mluvčími češtiny. In Škodová, S., & Hrdlička, M. (Eds.), *Čeština jako cizí jazyk v průsečíku pohledů*. Praha: FF UK, pp. 246–260.

Články v odborných časopisech

Dokulil, M. (1949). Byl jsem se koupat, naši byli vázat. *Naše řeč* 33(5–6), pp. 81–92. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4122>

Hopper, P. J. (1996). Some recent trends in grammaticalization. *Annual Review of Anthropology* 25, pp. 217–236.

https://is.muni.cz/el/1433/test/TV/um/lidova/kontext/clanky_gram/trends_in_grammat.pdf

Saicová Římalová, L. (2009a). O významech sloves typu jít a typu chodit v češtině. *Bohemistika* IX (3), pp. 161–176. <http://hdl.handle.net/10593/3156>

Saicová Římalová, L. (2009b). Představová schémata a popis jazyka (Schéma cesty v češtině). *Jazykovědné aktuality* 46(1–2), pp. 12–20.

Saicová Římalová, L. (2020). Concepts of space, time, and motion in contemporary Czech. *Studie z aplikované lingvistiky* 2020, pp. 29–47. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/124233>

Škodová, S. (2020a). Kdo může v češtině jít. *Nová čeština doma a ve světě* 2020(2), pp. 59–62. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/123712>

Škodová, S. (2020b). The verb *jít* as a representative of a motion event in space in texts by non-native speakers of Czech. *Studie z aplikované lingvistiky* 2020, pp. 88–111. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/124236>

Elektronické zdroje

Blaszczyk, I., & Karlík, P. (2017). Modalita. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/MODALITA>

Cvrček, V. (2017). *Corpus-based výzkum (korpusem ověřovaný výzkum, na korpusu založený výzkum)*. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/CORPUS-BASED%20VÝZKUM>

Cvrček, V., & Richterová, O. (Eds.). (2021, Únor 22). Pojmy:frekvence. In *Příručka ČNK*. Duben 4, 2024, z <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=pojmy:frekvence&rev=1614015385>

Cvrček, V., & Vondříčka, P. (2011). *SyD – Korpusový průzkum variant*. Praha: FF UK. <http://syd.korpus.cz>

Čermák, F., & Cvrček, V. (2017). Kolokace. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/KOLOKACE>

Elektronický slovník staré češtiny. (2006). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <http://vokabular.ujc.cas.cz>

Fidler, M. (2017). Schéma. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/SCHÉMA#prototyp>

Gramatikalizace [skripta]. Brno: Masarykova univerzita v Brně. <https://is.muni.cz/el/1433/test/TV/um/lidova/kontext/Gramatikalizace.pdf>

Hansen, B. (2017). Gramatikalizace. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/GRAMATIKALIZACE>

Heine, B. (1993). *Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press. <https://archive.org/search?query=external->

[identifier%3A"urn%3Alcp%3Auxiliariescogni0000hein%3Aepub%3Ad25aa6a9-b20a-45a1-9f2f-fab1741518ab"](https://www.czechency.org/slovník/LEMMA)

- Hladká, Z., & Cvrček, V. (2017). Lemma. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/LEMMA>
- Karlík, P. (2017a). Analytický predikát. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/ANALYTICKÝ%20PREDIKÁT>
- Karlík, P. (2017b). Auxiliár. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/AUXILIÁR>
- Karlík, P. (2017c). Fázové sloveso. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/FÁZOVÉ%20SLOVESO>
- Karlík, P., & Šimík, R. (2017). Modální sloveso. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/MODÁLNÍ%20SLOVESO>
- Křen, M., Cvrček, V., Henyš, J., Hnátková, M., Jelínek, T., Koček, J., Kovářiková, D., Křivan, J., Milička, J., Petkevič, V., Procházka, P., Skoumalová, H., Šindlerová, J., & Škrabal, M. (2020). *SYN2020: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <http://www.korpus.cz>
- Lehmann, Ch. (2015). *Thoughts on Grammaticalization*. 3. vydání. Berlin: Language Science Press. <https://langsci-press.org/catalog/book/88>
- Lopátková, M., Kettnerová, V., Vernerová, A., Bejček, E., & Žabokrtský, Z. (2020). *VALLEX 4.0. LINDAT/CLARIAH-CZ*. Praha: Digital Library at the Institute of Formal and Applied Linguistics, Faculty of Mathematics and Physics, Charles University. <http://hdl.handle.net/11234/1-3524>
- Machálek, T. (2019). *Slovo v kostce – agregátor slovních profilů*. Praha: FF UK. <http://korpus.cz/slovo-v-kostce/>
- Majsak, T. (2005). *Grammatikalizacija konstrukcij s glagolami dviženija i glagolami pozicij*. {= Grammaticalization paths of motion and posture verbs: a typology.} Moskva: Jazyki slavjanskix kul'tur. <http://lingvarium.org/majsak/typgramm.htm>

- Novotná, R. (2017a). Sém. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/SÉM>
- Novotná, R. (2017b). Sémém. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/SÉMÉM>
- Nübler, N. (2017a). Determinovanost. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/DETERMINOVANOST>
- Nübler, N. (2017b). Způsob slovesného děje (aktionsart). In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/ZPŮSOB%20SLOVESNÉHO%20DĚJE#ingresivum>
- Slovník spisovného jazyka českého*. (2011). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <https://ssjc.ujc.cas.cz>
- Šlosar, D. (2017). Supinum. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/SUPINUM>
- Večerka, R. (2017). Tematické a atematické sloveso. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/TEMATICKÉ%20A%20ATEMATICKÉ%20SLOVESO#nepravidelné%20sloveso>
- Ziková, M. (2017). Supletivismus. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/SUPLETIVISMUS>
- Žaža, S. (2017). Voluntativní modalita. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/VOLUNTATIVNÍ%20MODALITA>

Přednášky

- Škodová, S. (2023, 11. května). *Pseudo-koordinace v češtině na příkladu sloves sebrat se a ... , jít a ...* [přednáška]. Jazykovědné sdružení ČR, Praha: FF UK.

Seznam příloh

Příloha 1: Data z korpusové analýzy

Přílohy

Příloha 1: Data z korpusové analýzy

Lemmata	Pořadí	Celkový počet výskytů v subkorpusu	Realizovaných morfo tvarů slovesa <i>jít</i> (bez ohledu na zápor)	Výskytů se zápornou	Výskytů v infinitivu	Výzvové <i>pojďme/pojďte</i> a kolikrát	
jít SE ZABĚHAT	50.	10	4	0	6	0	0
jít ODOLAT	49.	10	2	10	0	0	0
jít BÝT	48.	11	3	8	0	1	3
jít VRÁTIT	47.	11	6	3	0	1	1
jít SE BAVIT	46.	11	4	0	1	1	8
jít VYUŽÍT	45.	11	5	5	0	0	0
jít SE SEDNOUT	44.	11	6	0	0	1	4
DĚLAT jít	43.	11	2	11	0	0	0
jít SE LEHNOUT	42.	11	6	0	2	0	0
jít SLAVIT	41.	12	6	0	3	1	2
jít BOJOVAT	40.	12	9	3	1	1	1
jít TRÉNOVAT	39.	12	9	2	1	0	0
jít SE HRÁT	38.	12	7	0	0	1	5
jít POZNAT	37.	13	4	7	0	0	0
jít ZACHRÁNIT	36.	13	5	9	0	0	0
jít NAKOUPIT	35.	13	8	1	2	0	0
jít ZMĚNIT	34.	13	7	10	0	1	1
jít SKLOUBIT	33.	13	5	7	0	0	0
jít UČIT	32.	13	6	1	2	0	0
jít SEDNOUT	31.	14	7	1	2	0	0
jít DÁT	30.	16	11	4	1	1	3
jít VYHRÁT	29.	16	9	5	0	1	2
jít ZABĚHAT	28.	16	9	0	1	0	0
MOCI jít	27.	17	1	0	17	0	0
jít SE PROJÍT	26.	18	10	0	4	1	3
jít HLEDAT	25.	18	11	1	5	1	1
jít CVIČIT	24.	18	8	2	7	1	1
jít SEDĚT	23.	18	7	5	4	0	0
jít OTEVŘÍT	22.	19	10	9	1	1	1
jít ZASTAVIT	21.	20	6	20	0	0	0
jít ZAHRÁT	20.	21	9	1	5	1	1
jít ZKUSIT	19.	21	10	2	1	0	0
MUSET jít	18.	22	1	0	22	0	0
jít NAKUPOVAT	17.	23	9	0	2	0	0
jít ŘÍCI	16.	26	6	19	1	1	2

jít LEHNOUT	15.	27	9	1	10	0	0
jít BĚHAT	14.	28	8	1	11	0	0
jít PROJÍT	13.	28	12	1	4	0	0
jít PŘEHLÉDNOUT	12.	30	4	28	0	0	0
jít VIDĚT	11.	33	5	5	0	0	0
jít VOLIT	10.	34	12	6	7	0	0
jít KOUPIŤ	9.	40	14	4	3	0	0
jít STUDOVAT	8.	48	11	2	7	0	0
jít PRACOVAT	7.	52	12	3	12	1	2
jít UDĚLAT	6.	52	12	16	0	1	8
jít SE PODÍVAT	5.	66	15	2	7	1	37
jít HRÁT	4.	68	13	7	14	0	0
jít DĚLAT	3.	69	15	23	8	1	1
jít PODÍVAT	2.	104	16	5	18	1	14
jít SPÁT	1.	137	19	11	37	1	1
SOUČTY		1342	405	261	229	22	102
PROCENTA		24%	8,1	19%	17%	44%	8%

Gram. vyjadřuje minulý čas	Gram. vyjadřuje přítomný čas	Gram. vyjadřuje budoucí čas	Vyjadřuje 1osSg	Vyjadřuje 2osSg	Vyjadřuje 3osSg	Vyjadřuje 1osPl	Vyjadřuje 2osPl
1	1	0	1	0	1	0	1
1	1	0	0	0	1	0	0
1	1	0	0	0	1	1	0
1	1	0	0	0	1	1	1
1	1	1	0	0	1	0	0
1	1	0	1	0	1	1	0
1	1	0	0	0	1	0	0
1	1	0	1	1	1	0	1
1	0	0	0	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	0	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	0	0	1	0	1	1
1	1	1	0	0	1	1	0
1	1	1	0	0	1	0	0
1	1	1	1	0	1	0	0
1	1	1	0	0	1	1	0
1	1	1	0	0	1	0	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0

1	1	1	1	0	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0	0
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	0	0	1	1	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	0	1	0	1	0	0
1	1	1	1	0	1	1	0
1	1	1	1	1	1	0	1
0	0	0	0	0	0	0	0
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	0	0	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	0	0	1	0	0
1	1	1	0	0	1	0	0
1	1	1	0	1	1	1	1
1	1	1	1	0	1	0	1
1	1	1	1	1	1	0	1
1	1	1	1	1	1	1	0
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	0	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
48	47	37	31	10	47	32	24
96%	94%	74%	62%	20%	94%	64%	48%

Vyjadřuje 3osPl	Pevný slovosled	Pohybové <i>jít</i>	Modální <i>jít</i>	Fázové <i>jít</i>	<i>Jít</i> vyjadřuje výzvu	Dominantně <i>jít</i> vyjadřuje...
0	0	1	0	1	0	fáze
0	1	0	1	0	0	modalita
0	1	0	1	0	1	modalita
1	1	1	1	0	1	modalita
0	1	1	0	1	1	fáze
1	1	0	1	0	0	modalita
1	0	1	0	1	0	pohyb
0	1	0	1	0	0	modalita
1	1	1	0	0	0	pohyb
1	1	1	0	1	1	pohyb

1	1	1	1	1	0	pohyb
0	1	1	0	1	0	fáze/pohyb
1	0	1	0	1	1	fáze
0	1	1	1	0	0	modalita
1	1	0	1	0	0	modalita
1	1	1	1	0	0	pohyb
1	1	0	1	0	0	modalita
1	1	0	1	0	0	modalita
1	1	1	0	1	0	fáze
1	0	1	0	1	0	pohyb
1	1	1	1	1	1	nelze určit
1	1	1	1	1	1	nelze určit
0	0	1	0	1	0	fáze/pohyb
0	1	1	0	0	0	pohyb
0	1	1	0	1	1	pohyb
1	1	1	0	1	1	pohyb
1	1	1	1	1	1	fáze
1	1	1	1	1	0	fáze
1	1	1	1	0	1	modalita
1	1	0	1	0	0	modalita
1	1	1	1	1	1	pohyb
1	1	1	0	1	0	pohyb
0	1	1	0	0	0	pohyb
1	1	1	0	1	0	pohyb
0	1	1	1	0	1	modalita
1	1	1	0	1	0	pohyb
1	1	1	0	1	0	fáze
1	1	1	1	0	0	pohyb
1	1	0	1	0	0	modalita
0	1	0	1	0	0	modalita
1	1	1	1	1	0	pohyb
1	1	1	1	0	0	pohyb
1	1	1	0	1	0	fáze
1	1	1	1	1	1	fáze/pohyb
1	1	1	1	1	1	modalita
1	0	1	0	1	1	fáze/pohyb
1	0	1	1	1	1	fáze
1	1	1	1	1	1	fáze
1	0	1	0	1	1	pohyb
1	1	1	1	1	-	nelze určit
37	42	40	29	30	19	
74%	84%	80%	58%	60%	38%	